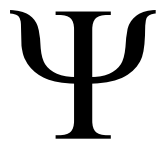

DET PSYKOLOGISKE FAKULTET

Psyspeak, psykologisk diskurs
En teoretisk fremstilling av formative krefter i psykologiske meningssystemer

HOVEDOPPGAVE

profesjonsstudiet i psykologi

Audun Eskeland Roald

Vår 2010

Veileder: Norman Andersen

FORORD	VI
SAMMENDRAG	VII
ABSTRACT	VIII
INNLEDNING.....	1
<i>Innfallsvinkel og problem.</i>	2
Diskurs	3
Psykomplekset	3
<i>Tilnærming og Metode.</i>	4
Struktur	5
VERSJONER AV VERDEN. VIRKELIGHET, KONSTRUKSJON OG SPRÅKLIG VENDING.....	6
IDEALTYPISK KUNNSKAPSPRODUKSJON	6
Objektivitet, prediksjon og kumulativ kunnskap	7
Representasjon og virkelighet	8
Samfunnsvitenskap og psykologi	8
KRITIKK AV IDEALTYPEN OG ALTERNATIVE FORSTÅELSER	10
Kontekstualisering	11
Verdiladning	11
Forbindelsen mellom epistemologi og ontologi	12
Interesser i kunnskapsproduksjon	13
Idealtypens fall	14
<i>Språket, den strukurerende strukturen.</i>	14
Virkeliggjøring gjennom språkliggjøring	15
<i>Fra naturlig utfoldelse til sosial frembringelse.</i>	16
Sosial konstruksjon	17
Å glemme forfatterskapet	17
Konstruksjonen av mennesket	18
DELSAMMENDRAG OG BETYDNINGSUTDYPNING	19
Teori og praksis	20
Psykologi som refleksiv praksis	21
Man after Freud and beyond	21
Psykologiske meningssystemer	23
Å beskrive hva vi er	24
PSYSPEAK.....	25
STYRKE GJENNOM SVAKE BÅND, PSYSPEAK I SAMFUNNET	27
Aksepten for psyspeak	28
Psykologi som allemanseie	29
Endring ja, men endring til hva?	30
<i>Det fraværende nærvær – verdier i psyspeak.</i>	30
Sosiale og menneskelige verdier	31
Psyspeak og menneskelige verdier	32
Universelle verdier?	33
Ideas of man	34
Autoritative beskrivelser	36
Normalisering	37
Normale og unormale typer	39
Normaliseringspraksiser og anvendelse av psykologi	41
DELSAMMENDRAG OG BETYDNINGSUTDYPNING	41
Å erkjenne svake bånd	42
Undertoner i psyspeak	43
SYNLIGGJØRING OG NATURLIGGJØRING, MAKT OG IDEOLOGI I PSYSPEAK	44
Å halsugge kongen	44
Produktiv makt	45
Subjektivering	46
Regjeringsrasjonalitet	46
Rasjonalitet gjennom psyspeak	47
Å kjenne seg selv	48
Motstand	49
<i>Den umerkelige merkeligheten, psyspeak og ideologi.</i>	51
Eviggjøring, naturliggjøring og reifisering	52
<i>Individualisme som ideologi.</i>	53

The enterprising self	54
<i>Formativ Problematisering</i>	55
Stressmestring	56
Individet som problem og løsning	56
Problematisering av helse	58
Menns helse som problem	58
DELSAMMENDRAG OG BETYDNINGSDYPPNING	59
Det psykologiske blikk	60
Psykopolitikk	61
Terapi erstatter opprøret	63
SELVTEKNOLOGIER OG MENNESKELIGE TYPER I PSYSPEAK	65
Psyspeak som selvteknologi	67
I used to think I was poor	67
Bevegelige mål	68
Nye kategorier, nye realiteter	69
Dynamisk nominalisme	71
<i>Nye måter å være menneske på</i>	72
Å være en hjerne	72
Fra mental til nevralt	73
Hjernenens selvteknologier	74
Nevrodisversitet	74
DELSAMMENDRAG OG BETYDNINGSDYPPNING	75
OPPSUMMERING	77
Begrensninger og ubesvarte spørsmål	78
Konklusjon	78
REFERANSER	80

We are all so complicated, and then we die. We are subject one day, with our vanities, our loves, our worries, and then one day, abruptly, we become nothing but an object, an absolutely disgusting pile of shit. We pass very quickly from one stage to the next. It's very bizarre. It will happen to all of us and fairly soon too. We become an object you can handle like a stone, but a stone that was someone. - Christian Boltanski

Forord

Mens jeg kanskje ikke har tilegnet meg mye ny psykologisk kunnskap gjennom å skrive denne oppgaven, har jeg til gjengjeld fått tenkt en del rundt hva denne kunnskapen er og hva den gjør, og hvilken rolle psykologi som institusjon har i samfunnet. Det har vært lærerikt. Jeg har også blitt kjent med tanker og perspektiver jeg enda ikke fullt ut har grepet, men som jeg ønsker å forfølge ved senere anledninger.

Takk til Norman Andersen for konstruktiv kritikk, gode tilbakemeldinger og støttende samtaler. Takk til Åsne for tålmodighet og forståelse, gjennomlesning og utskrifter.

Sammendrag

Denne oppgaven fremstiller psykologisk orientert diskurs som konstituerende for bestemte sosiale realiteter og måter å være menneske på. Gjennom presentasjon av relevant teori fra et kritisk sosialkonstruksjonistisk perspektiv, betraktes psykologisk diskurs som en refleksiv praksis hvor kunnskapsproduktene åpner et reservoar av kategorier, konsepter og forståelser tilgjengelig for selvfortolkning og subjektivering. Gjennom å vektlegge ikke ”hvem vi er” som mennesker, men hvordan vi hevder å vite noe om hvem vi er, argumenteres det for at vi i våre forsøk på å representere oss selv gjennom diskursive kunnskapselementer ikke bare er bundet av slike systemer, men faktisk definert av våre lenker. I dette lyset blir det psykologiske individ både objekt, mål og instrument i en kompleks relasjon mellom kunnskap, makt og diskurs. Teksten fremstiller både noen av mekanismene som er involvert i denne prosessen, og skisserer mulige konsekvenser av å anvende psykologiske meningssystemer som referansepunkt i forståelsen av menneskelige vansker og velvære. Oppgaven diskuterer ikke en spesifikk skole eller retning innen psykologien, men forståelsen forsøkes understøttet gjennom illustrasjoner fra både teoretisk og anvendt psykologi, fra psykodynamisk tenkning til nevropsykologi.

Nøkkelord: Psykologi, diskurs, kunnskap, verdier, makt, ideologi, normalisering, subjektivering, selvteknologier.

Abstract

This paper attempts to depict how psychologically oriented discourse can be considered constitutive of certain forms of social reality and ways of being human. Presenting relevant theory from a critical social constructionist perspective, I examine psychologically oriented discourse as a form of reflexive praxis, from which the knowledge-products provide a reservoir of categories, concepts and understandings available for self-interpretation and subjectification. Placing the emphasis not on “who we are” as human subjects, but on how we claim to know who we are, an argument is made that in our attempts to represent ourselves through discursive knowledge, not only are we bound by these systems, we are in fact defined by our chains. In this light the psychological subject is framed as constantly involved in complex interactions between knowledge, discourse and power. The text discuss some of the mechanisms involved in this process, and suggest some possible consequences from using psychological systems of meaning in the understanding of human problems and wellbeing. While I do not attempt to portray a specific school of psychological thought in this regard, I illustrate the line of thought with examples from both theoretical and applied psychology, ranging from psychoanalysis to neuropsychology.

Keywords: Psychology, discourse, knowledge, values, power, ideology, normalization, subjectification, technologies of self.

Innledning

Mens psykologer som beskjeftiger seg med fagfeltets mottakelse i den bredere kultur stiller spørsmål som *Why don't they understand us?* (Benjamin, 1986) eller *Why don't they like us?* (Raviv & Weiner, 1995) har en rekke arbeider undersøkt psykologiens samfunnsinnflytelse fra alternative utgangspunkt. Samlet har disse overbevisende argumentert for det verken er nødvendig at befolkningen liker eller forstår psykologer, for at psykologisk teori og praksis - og tilhørende derivater - skal ha betydelig innvirkning på sosiale virkeligheter. Mens detaljene i slike argumenter varierer, er et fellestrekk å finne i beskrivelser av hvordan både enkeltmenneskets liv og større samfunnsstrukturer i økende grad utformes på bakgrunn av normer, begreper, verdier, bilder og teknikker som kan ledes tilbake til psykologisk teori og praksis. Meningssystemer og forestillingsbilder med opphav i psykologi danner i stadig utbredt omfang bakteppet for en forståelse av menneskets laster og dyder, helsetilstand og sykkelighet, normalitet og patologi, suksess eller nederlag, og forsyner både den generelle befolkningen og samfunnsautoriteter med verktøy for å gripe aspekter ved et helt livsløp, fra mors postpartum depresjon til dødsprosessens stadier.

Disse tendensene har blitt beskrevet som fremveksten av "the therapeutic gospel" (Moskowitz, 2001), "the therapeutic ethos" (Lears, 2000), "the psychological society" (Gross, 1978), "behandlersamfunnet" (Jørgensen, 2006) eller et "psychocracy" (Dineen, 2005), hvor utøvere av psykologisk virksomhet beskrives som "social influence purveyors" (Dineen, 2005), "social activists" (K. J. Gergen, 2009), "secular priests" (Beit-Hallahmi, 1974), "morality brokers" (Lloyd, 2008) eller "engineers of the human soul" (Rose, 1998, 2009). Mcleod & Wright (2009) sammenfatter disse trendene som en variert og kompleks samling av sosiale praksiser og kulturelle diskurser som forenes i et imperativ til å snakke om, og avdekke, menneskets indre verden; en privilegering av de psykologiske og emosjonelle aspektene i livsverdenen, og en tilnærmet eksklusiv interesse for selvet og det indre liv. Det er mange måter å

gripe tilblivelsen, opprettholdelsen og konsekvensene av en slik ”psykologisk kultur” på. En av de går gjennom språket.

Innfallsvinkel og problem. Språk gir oss kategoriene, vokabularene, og den grammatiske strukturen som ikke bare former hvordan vi kommuniserer, men også hvordan vi opplever verden og tenker rundt den. Dominerende ideer og kulturelle forestillingsbilder frembringes, opprettholdes og videreføres i språket, og ved å inngå i et symbolfellesskap gjøres mennesket kjent med normene, verdiene og de formene for kunnskap som ligger innebygget i dette systemet. Gjennom språket internaliseres dermed sosiale realiteter som er knyttet til bestemte referansegrupper og det større samfunn, men også til særlig dominerende grupper innenfor dette fellesskapet (Blakar, 2006; Nafstad, Blakar, Carlquist, Phelps, & Rand-Hendriksen, 2007, 2009). To bilder på språket, Saussures *kollektive skatt* og Nietzsches *jernbur* uttrykker hver på sin måte to grunnleggende egenskaper ved alle symbolsystemer, nemlig hvordan de både tilgjengeliggjør en bestemt verden, og samtidig innskriver begrensninger på denne. Dette er nå en akseptert posisjon i lingvistikk og språkfilosofi (e.g. Rorty, 1992; Strong, 1976) som finner sin mest presise - og samtidig mest kryptiske – formulering i et ofte gjengitt sitat av Ludwig Wittgenstein; ”to imagine a language means to imagine a form of life” (Wittgenstein, 2009, s. 11e).

I disse premissene ligger legitimiteten for å undersøke innholdet og utbredelsen av bestemte former for språksett, og å drøfte forsøk på å gi mening til - og sette nye ord på - den sosiale virkeligheten. Ved å behandle psykologi som et slikt symbolsystem kan en spørre; hvilke ”former for liv” inviterer et psykologisk språksett oss til å forestille; hvilke sosiale realiteter åpner dette symbolsystemet for; hvilke dominerende grupper kan det relateres til; hvilke muligheter gir det oss, og hvilke begrensninger setter det? Det er slike spørsmål som vil være relevante i den videre tekst, og som jeg vil forsøke å tematisere gjennom teori som kan kaste

lys over oppgavens problemstilling: hvordan kan psykologisk språk, eller psykologisk diskurs, forstås som formativt for bestemte sosiale realiteter?

Diskurs. Når jeg har valgt å problematisere psykologiens innflytelse gjennom en undersøkelse av psykologisk diskurs innebærer dette et blikk på språket som ikke primært vektlegger kommunikativ praksis. Med diskurs menes her brede sosialt, kulturelt og historisk forankrede systemer for mening (Carolan, 2005), konkretisert som grupper av påstander, begreper og konsepter som tilrettelegger for å snakke om, eller representere, et emne på en bestemt måte. Diskurser besørger mennesker med (mer eller mindre) sammenhengende fortolkningsrammeverk eller meningssystemer for å konstruere bestemte sosiale realiteter hvor, som Miller og Fox skriver (2004, s. 42); ”particular kinds of people reside, relationships prevail, and opportunities are likely to emerge”. Med diskurs utvides altså forståelsen av språk til også å inkludere uutalte antakelser og forutsetninger for at noe skal gi mening, samt de institusjonene, formene for kunnskap og autoritetene som understøtter meningssystemet og gjør det mulig. Gjennom å markere premissene for meningsfull kommunikasjon legger diskursene føringer for hva som er mulig å si og hva som er umulig, eller mellom det tenkelige og det utenkelige.

Denne forståelsen av diskurs forsøker å overskride tradisjonelle skiller mellom tanke og handling, eller språk og praksis, gjennom å formulere diskurs som produksjon av mening gjennom språket, og diskursiv *praksis* som denne meningskapende prosessen (Hall, 2007, 2001). Siden alle sosiale praksiser har mening har alle sosiale praksiser et diskursivt element, og følgelig er diskurser en del av - og innvirker på - hele den sosiale virkeligheten. Innenfor en avgrenset kultur vil det eksistere et uttall diskurser, eller måter å snakke om og forstå emner på, og dette gjør det nødvendig å presisere hva som menes med den ”psykologiske” diskurs.

Psykomplekset. Dette støter på lignende vansker som forsøk på å meningsfullt beskrive hva *psykologi* er. Anvendt psykologi som profesjon synes å benytte seg av en annen diskurs

enn den vitenskapelige disiplinen psykologi, og hver av disse er igjen mulig å dele inn i en rekke retninger med særegen språklig og meningsramme. Ved siden av dette, som Graumann (1996) påpeker; møter vi i hverdagen på sjargong eller språkbruk som ser eller høres psykologisk ut, og som ligner på men ikke er identisk med, det profesjonelle språket psykologer, professorer og lærebøker benytter seg av, et språk som for uinnvidde kan fremstå som ”psykologesisk” (Graumann, 1996) eller ”psykobabel” (Rosen, 1978).

Jeg vil forsøke å gi et bilde av gjenstandsområdet for teksten gjennom begrepet *psykomplekset*. Denne enheten har vært sentral i en rekke arbeider (e.g. Ingleby, 1985; Rose, 1979), og er ment å referere samlet til psykologi, psykiatri, psykoterapi og psykoanalyse, hvor utøverne inkluderer psykiatere, psykiatriske psykepleiere, og kliniske og akademiske psykologer¹ (Pilgrim & Rogers, 1993). Psykomplekset spenner over et sammensatt amalgam av teorier, praksiser, teknikker, ekspertise og representasjoner som skiller det normale fra det anormale; som retter seg mot menneskets sinn, atferd og livets vansker, og som problematiserer disse gjennom mulig avhjelpning via introspeksjon, selvgranskning og terapeutisk virksomhet (Burman, Kottler, Levett, & Parker, 1997; Ingleby, 1985; P. Miller & Rose, 1994; Parker, 1999; Pilgrim & Rogers, 1993, 2005; Rose, 1979). Det er de meningsbærende forklaringsmodellene, begrepene og diskursene som benyttes innenfor dette psykomplekset jeg (med et nikk til George Orwells *1984*) har kalt psyspeak, og som vil være tema i den videre tekst.

Tilnærming og Metode. For å belyse problemstillingen har jeg trukket på en rekke kilder, også utenfor psykologi. En slik bearbeiding og syntese resulterer nødvendigvis i ett produkt som ikke er tro mot sine respektive opphavsmenn på alle punkter fordi jeg forsøker å samle teorier og tanker som tidvis retter seg mot ulike aspekter av forholdene som diskuteres, formulerer motstridende forståelser, og ligger i debatt med hverandre. Jeg mener likevel å finne tilstrekkelig likhetstrekk til å rettferdiggjøre en slik tilnærming. Dette primært fordi jeg mener det er en større distanse mellom perspektivene som presenteres her og ”mainstream”

eller tradisjonell psykologiⁱⁱ, enn mellom de arbeidene jeg bygger på - både med henblikk på hvordan en kan forsvare kunnskap, betrakte verden og forstå menneskets vesen. Jeg vil ikke presentere en teori fullstendig, men forsøke å anvende ulike bidrag for å belyse temaet fra flere vinkler. Resultatet kan kanskje best sammenfattes som kritisk sosialkonstruksjonisme, men gitt at ikke alle kildene jeg bygger på vil kunne inkluderes i en slik kategori – og noen aktivt vil motsette seg det - bør det forstås som et heuristisk konsept, heller enn en reell presentasjon av en bestemt ”skole”.

Dette er en teoretisk oppgave der metoden har vært å finne og gjengi relevant litteratur så godt og etterrettelig som mulig. Utvalget av den litteraturen som har blitt inkludert i den ferdige tekst er et forsøk på å presentere et representativt utvalg kilder for denne type tenkning, og samtidig opprettholde en rød tråd.

Struktur. I forhold til det oppsettet jeg har gjort på oppgavens struktur og innhold, har hver enkelt bolk i seg selv blitt diskutert og behandlet av andre. Min primære oppgave blir derfor å forsøke å syntetisere disse poengene til en meningsfull helhet, og forhåpentligvis i prosessen introdusere noen nye tanker og paralleller. I del én diskuteres forhold mellom kunnskapsproduksjon, språk og sosial virkelighet, hvor jeg håper å belyse de tette båndene mellom disse størrelsene, og hvilken betydning dette har for psykologisk diskurs. I del to forsøker jeg å plassere diskursen i en bredere kontekst og undersøke effektene av dens utbredelse. Her vil jeg blant annet a) situere psyspeak som en sosial aktør gjennom betraktninger rundt psyspeaks verdigrunnlag, b) diskutere mekanismene innflytelsen utøves gjennom via spørsmål om makt, og c) se på hvordan psyspeak tilgjengeliggjør ”måter å være på” i menneskets liv. Selv om disse forholdene er forsøkt innskrevet som separate under tre respektive hovedoverskrifter, vil de nødvendigvis ikke kunne avgrensnes fullstendig, og vil tidvis gli over i hverandre. Jeg vil fortløpende forsøke å gi en relativt grundig beskrivelse av de analytiske redskapene som gjør det mulig å gripe psyspeaks innflytelse på den måten det gjøres her.

Versjoner av verden. Virkelighet, konstruksjon og språklig vending

I første hoveddel vil jeg kritisk undersøke psykologiens status som kunnskapsproducent, og deler av det metafysiske, ontologiske, epistemologiske og metodiske grunnlaget som presenteres for ekspertisen i produksjonen og anvendelsen av psyspeak, og gjennom dette presentere et kunnskapsteoretisk bakteppe for den videre tekst. Dette innebærer at jeg tar for meg hvilket fundament psyspeak hviler på, eller i et Foucauldiansk begrepsapparat; undersøker hvilket *sannhetsregime* psyspeak utgår fra. Sannhetsregimer betegner de rammene og betingelsene bestemte diskurser eller verdensanskuelser etablerer for meningsfull kommunikasjon, og hvilke kriterier som er nødvendige eller akseptable for at gitte påstander, forklaringer, antakelser, former for argumentasjon og bevisførsel skal betraktes som sanne, troverdige og gyldige (Rose, 1979, 1998, 1999a). Fordi regimene etablerer standarder for hva som skal *gjelde* som sant er de ikke ansamlinger av sannheter i epistemologisk forstand, men sett med regler som avgrenser det sanne fra det usanne (Foucault, 1980; Stoler, 2002). Sannhetsregimene utgjør dermed "the ensemble of rules according to which the true and the false are separated and specific effects of power attached to the 'true', it being understood also that it's not a matter of a battle 'on behalf' of the truth, but of a battle about the status of truth and the economic and political role it plays" (Foucault, 1980, s. 131).

Idealtypisk kunnskapsproduksjon

Som utgangspunkt for drøftingen i del en vil jeg presentere en idealtypisk fremstilling av psykologisk vitenskapelig virksomhet, en utarbeidelse som vil trekke på karakteristikk som sammenfattes under signalementer som "the traditional", "standard", "classic" eller "received view", og som kan knyttes opp mot positivisme, naturalisme, empirisme, essensialisme, naiv realisme og en forståelse av språket som refleksivt for virkeligheten (K. J. Gergen,

1994a, 1985; Manicas & Secord, 1983; Woolgar, 1996; Sampson, 1978). Dette idealtypiske bildet beskrives gjerne som et moderne prosjekt, hvor moderniteten presenteres som en serie politiske, teknologiske, økonomiske og kunnskapsteoretiske endringer som tok form i opplysningstiden mot slutten av syttendehundredetallet, og som er virkningsfulle også i dag (Burr, 2003; K. J. Gergen, 1994a; Kvale, 1992; Martin & Sugarman, 2000; Matthews, 1999; Norvoll, 2002). De primære uttrykkene for disse endringene beskrives som en sekularisering av samfunnet og en optimistisk tro på, og forpliktelse til, vitenskapelig kunnskap og rasjonalitet, hvor dogmatiske regler og religiøse eller metafysiske forklaringer av verden erstattes av erfaringsbasert redegjørelse ved hjelp av objektiv og metodisk korrekt vitenskapelig virksomhet. Gjennom å benytte vitenskapelig metode og analyse, ved hjelp av fornuft og rasjonalitet, kan mennesket potensielt forstå og beherske verden, avdekke tingenes sanne natur, verdens lovmessighet og de bakenforliggende kausale årsakssammenhenger (Burr, 2003; N. J. Fox, 1993; Norvoll, 2002). Når vitenskapelig arbeid utføres korrekt får vi et innblikk i verdens tilstand slik den er, og gjennom å dokumentere forutsigbare relasjoner mellom hendelser kan vi avdekke lovmessigheten og kausaliteten som underligger virkeligheten.

Objektivitet, prediksjon og kumulativ kunnskap. Innenfor dette idealtypiske paradigmet er korrekt utført vitenskapelig aktivitet objektiv i den forstand at resultatet ikke påvirkes av individuelle verdier, meninger eller overbevisninger hos de som foretar undersøkelsene, men hviler på rasjonell tenkning og systematiske observasjoner som kan foretas av ethvert menneske med riktig skolering. Korrekt vitenskapelig arbeid utføres når den individuelle undersøkerens perspektiv elimineres slik at kunnskap om rene fakta kan oppnås, ukorrumpert av verdier, subjektive betingelser eller individuell fortolkning. En sentral forutsetning for dette er at en kan kontrollere for konfunderende variabler og redusere uønskede konteksteffekter slik at relevante faktorer identifiseres (Moke & Bohan, 1992). Bare gjennom å fjerne kulturelle

føringer, historiske forutsetninger og andre "tilfeldige" forhold kan universelle og allmenne lover etableres.

Når disse generelle lovene avdekkes har de prediktiv kraft til å forutsi fremtidige begivenheter, og gjennom deduktiv logikk kan vi forklare spesifikke observerte begivenheter, hendelser eller fenomener. Dersom det ikke er mulig å etablere streng kausalitet må en foreløpig nøye seg med indikasjoner på denne gjennom "reliable regularities between independent and dependent variables" eller "probabilistic relationships among complex, interacting variables" (Manicas & Secord, 1983, s. 400), som siden kan erstattes av mer raffinerte representasjoner fordi kunnskap er kumulativ og progressiv, og blir stadig mer presis. Den prinsipielle oppgaven for vitenskapelig virksomhet blir her å formulere teorier som er stadig mer adekvate gjengivelser av verdens tilstand og lovmessighet, og de sentrale målene for kvalitetsvurdering av et slikt arbeid blir nøyaktighet og nøytralitet i målinger og graden av korrespondanse mellom teori og data, eller mellom representasjon og virkelighet (Manicas & Secord, 1983).

Representasjon og virkelighet. I forholdet mellom representasjon og virkelighet opererer det idealtypiske bildet under forutsetningen av at man kan skille mellom objekter, fenomener, ting, mønstre, fakta og hendelser i verden på den ene siden, og på den andre siden representasjoner av disse størrelsene gjennom symboler, teori, skrift, handlinger, språk og bilder (Woolgar, 1996). Innenfor en naiv refleksjonisme som dette er den ontologiske virkeligheten derfor uavhengig av våre representasjoner for den. Dette betyr, skriver Khalidi (2009, s. 1), at "the kinds that we identify in the world are impervious to our labeling and, more generally, to our classificatory practices and theoretical endeavors. They are indifferent to our concepts of them and our theories about them". Vår forståelse av, kunnskap om, og samtale rundt tingene er altså fristilt fra tingene i seg selv.

Samfunnsvitenskap og psykologi. Også bak den sosiale virkelighetens skiftende natur er det mulig å identifisere stabile mønstre med vedvarende eksistens; en objektiv, kausal or-

den som er ontologisk uavhengig våre undersøkelser, hvis karakter ikke varierer ut i fra teoretiske posisjoneringer, interesser eller verdier hos de som undersøker (Buch-Hansen & Nielsen, 2005; Schwartz, 1990). Formålet med samfunnsvitenskap er å avdekke og dokumentere slike mønstre med den hensikt å kunne fremsette universelle lover for det sosiale liv.

Innenfor psykologien blir dette idealtypiske bildet en noe stilisert stråmann-posisjon, men det er mulig å skimte konturene av det bak bestemte former for psykologisk virksomhet som antar at kunnskapsproduktene utgjør en blottlegging av menneskets essensielle og universelle kvaliteter. Dette antas å være mulig fordi psykologiens objekt, det menneskelige subjekt som danner utgangspunkt for forskning innenfor disse rammene, formodes å være et universelt vesen i alle viktige henseender. Sentrale trekk ved dette mennesket er at det har veldefinerte, stabile, og ugjennomtrengelige grenser med en atomisert kjerne eller *essens* (Crowe, 1998). Kinsella skriver;

The unitary self of the enlightenment project has been depicted as presupposing an essence at the heart of the individual, which is unique, fixed, and coherent and which makes her or him what she or he is [...] Such a conception presupposes a self who experiences the world independently of the language and discourse in which statements about the world are made. (Kinsella, 2005, s. 67)

Det er slike underliggende antakelser som ligger bak forsøk på å etablere elementære trekk i personlighetstrukturer, identifisere menneskers basale emosjoner og følelsesuttrykk, universelle lover for læring, motivasjon eller hukommelse, måle intelligens, grad av sosiabilitet og en rekke andre fenomener innen psykologisk forskning. Som noen av de ivrigste tilhengerne av hvordan denne idealbilledlige virksomheten kan skape standarder for menneskelig velvære skriver; "Just as physical health, adequate nutrition, and freedom from harm and exploitation are universally valued, so must psychologists ultimately aim to understand the positive states, traits, and institutions that all cultures value" (Seligman & Csikszentmihalyi, 2001, s. 90).

Aksept av premissene for idealtypen leder til en formulering av psykologi som studiet av verden som den er, og en virksomhet som forteller mennesker fakta om deres kvaliteter

som de er. Psyspeak blir her det språket som formidler mønstrene som ligger bak den sosiale virkeligheten på en verdinøytral og mest mulig nøyaktig måte, hvor spesialistene er objektive og uten egne investeringer eller engasjementer. Innenfor et slikt sannhetsregime gir det liten mening å analysere psykologis (og psykologisk diskurs) konstituerende og formative effekter på sosiale forhold og menneskets væremåter. Det blir derfor nødvendig å destabilisere disse forestillingene av virkelighet, kunnskap, vitenskap og mennesket. og å etablere noen alternative.

Kritikk av idealtypen og alternative forståelser

I løpet av siste halvdel av det 20. århundret har modernistiske forestillinger rundt vitenskapelig virksomhet, teori og praksis blitt utfordret fra flere hold, og håpet om at vitenskapen kan lede til forståelse, enighet, moralsk- og menneskelig frigjøring gjennom kartlegging av stabile universelle mønstre i verden, står utvilsomt svakere i det tjudeførste århundret (Denzin, 1986). Hermeneutiske, kunnskapssosiologiske og historiske tradisjoner har lenge studert psykologisk virksomhet, teori og praksis, med ønske om å engasjere psykologer til å revurdere den idealtypiske vitenskapsmodellen som grunnlag for virksomheten (Cushman, 1991a). Sammen med postmoderne kulturelle vendinger og sosialkonstruksjonistiske tilnærminger har disse kritikkene bidratt til det til Ibáñez og Íñiguez (1997) beskriver som et atmosfæreskifte i det intellektuelle klimaet. Selv om disse formene for kritikk har mange ulikheter, kan de sies å dele en grunnleggende skepsis til underliggende metafysiske, metodologiske, epistemologiske og ontologiske antakelser i idealtypen av vitenskapelig virksomhet generelt, og psykologiens status innenfor dette paradigmet spesielt (K. J. Gergen, Gulerce, Lock, & Misra, 1996; K. J. Gergen, 1985; Harper, 1995; Koch, 1993, 1999; Spence, 1985; Teo, 2008). Jeg vil her forsøke å sammenfatte deler av disse forståelsene som et alternativ til en idealtypisk posisjon.

Kontekstualisering. Vitenskapelig virksomhet, kunnskapen som produseres, og sannhetsregimene som danner bakteppet har i økende grad blitt satt i kontekst og betraktet som avhengig av kulturelle faktorer, lokale forhold og ideologiske forpliktelser, og den angivelig privilegerte posisjonen vitenskapen har som nøytral formidler av transhistoriske og transkulturelle sannheter bestrides (e.g. Gillespie, 1988). Beskrivelser av forhold er knyttet til, og skapt gjennom, sosiale, miljømessige kontekster hvor fenomenet eller hendelser som analyseres finner sted, og teorier springer ut fra relasjoner innenfor fortolkende samfunn på mikro og makroplan. Fra å betrakte kunnskap som potensielt universell, vektlegges dens forankring i gitte sosialkulturelle kontekster, hvordan kunnskapen frembringes i disse sammenhengene, og er avhengig av denne bakgrunnen for å gi mening (Cushman, 1991a; Norvoll, 2002; L. Richardson, 1991).

Med dette rokkes det også ved forestillingen om at vitenskap kan være kumulativ, eller ha endepunkt i endelige sannheter som vi gradvis nærmer oss, fordi fundamentet for kunnskap endres i tråd med skifter i det kulturelle grunnlaget for kunnskapsproduksjon. I den grad en kan snakke om sannhet er det beste en kan håpe på en historisk og kulturell sannhet som er betinget av den kontekstualiteten den er forbundet med. På samme måte som frenologi, animalsk magnetisme, hydroterapi, lobotomi, eller teorier om kroppsvæsker ble erstattet av alternative forklaringer, prosedyrer og forståelser, vil kunnskap vi i dag holder som sann bli erstattet, ikke nødvendigvis av noe som er *mer sant*, men av noe som passer bedre med kulturen, de diskursive formasjonene og sannhetsregimene etter som de endrer seg.

Verdiladning. Fordi vitenskap og kunnskapsproduksjon ikke er et individualistisk og rasjonelt foretak, men noe som foregår gjennom sosiale prosesser og som tar form innenfor et språksamfunn, er også vitenskapelig arbeid mottakelig for de verdiene, antakelsene og forventningene som beveger seg i samfunnet (Woolgar, 1996). Det er umulig å møte livsverden forutsetningsløst, som objektiv tilskuer; man er alltid deltaker og preget av den verden man

ønsker å undersøke. Enhver teori, påstand eller krav til sannhet vil bære preg av de verdiene samfunnet og aktørene holder, og være farget av disses medlemskap i bestemte sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, seksuell legning eller sosioøkonomisk status (K. J. Gergen & Zielke, 2006; Latour & Woolgar, 1986; Moke & Bohan, 1992; Yearly, 1988). Dersom disiplinens utøvere ikke anerkjenner at spørsmålene som stilles, og svarene som gis, formes av slike kontekstavhengige personlige og kulturelle verdier, men påberoper seg verdinøytralitet og hevder besittelse av forutsetningsløse fakta får dette konsekvenser. Når disse faktorene forblir latente og uutalte kan vi, som Moke og Bohan (1992, s. 12) skriver, "be seduced into believing that our "knowledge" is pure, objective, and value free. As it is in fact not pure, its hidden values may serve purposes other than those we might intend".

Forbindelsen mellom epistemologi og ontologi. Disse epistemologiske modereringene, hvor sannhetskravene fra en universell nøytral vitenskap om mennesket dras i tvil, kan relateres til en skepsis mot forestillingen om en ontologisk uavhengig virkelighet som sådan. At vitenskapen gjennom observasjon og analyse kan reproducere, gjengi eller speile virkeligheten slik den er, og at mennesket dermed kan lære verden og de underliggende mønstre å kjenne, forutsetter nødvendigvis at det faktisk eksisterer en stabil realitet der ute, uavhengig av vår erkjennelse, og at denne er forholdsvis konstant og permanent, eller har lovmessighet. Det at man kan "oppdage" noe, forutsetter at dette *noe* har vært der hele tiden; at det oppdagede objektet eller fenomen eksisterte før noen undersøkte det (Woolgar, 1996). Denne antakelsen – sentral for idealbildet - har blitt kalt "Torneroseprinsippet" (Danziger, 1994) for vitenskapelig virksomhet, hvor det antas at "psychology deals with objects that are present in nature fully formed, waiting for the prince-investigator to find them with the magic kiss of research" (Ekeland, 2007, s. 8). Denne grunnleggende antakelsen kan ikke uten videre aksepteres i dette alternative bildet.

Den realistiske forestillingen hvor objektene eksisterer uavhengig av våre undersøkelser, og hvor ting oppdages, skiftes ut til fordel for en betraktning av vitenskapelig virksomhet som en prosess hvor vitenskapen gjennom skiftende sosiale konstellasjoner og relasjoner, endringer i teori, metode og verktøy *konstituerer* de objektene som studeres, og hvor disse *ikke* nødvendigvis eksisterte før undersøkelsene fant sted. Mens det for eksempel helt sikkert var barn som fantaserte om foreldrenes død før Freud, hunder som lærte via assosiasjon før Pavlov, og barn som slet med undervisningen før Binet og Stern, hadde ingen *ødipuskompleks* før Freud, ingen hunder ble *betinget* før Pavlov, og ingen barn hadde lav *IQ* før begrepet ble utviklet av Stern på begynnelsen av nittenhundretallet (Richards, 2002).

Kontrært til en naiv realistisk forestilling begynner vi fra en forståelse av at objekter, fenomener, og hendelser aldri ganske enkelt er *der ute*, som uavhengige realiteter i påvente av å bli oppdaget. Heller trer disse frem som et produkt av diskurser, kulturelle føringer, fremforhandlede representasjoner, dialogiske praksiser og sosiale tradisjoner, hvor fenomener, hendelser eller mennesketyper ikke nødvendigvis eksisterte i en ontologisk forstand før undersøkelsen fant sted. Dette forstyrrer forholdet mellom representasjon og virkelighet gjennom at det tradisjonelle skillet mellom epistemologi og ontologi blir mer uklart, da virkeligheten og våre forestillinger om den aldri helt kan atskilles.

Interesser i kunnskapsproduksjon. En økt bevissthet rundt hvordan kunnskap kan beskrives som formative konstruksjoner som springer ut fra bestemte felleskap gjør mer enn å rokke ved tradisjonelle forestillinger om sann kunnskap som uavhengig kultur og historie. Denne innsikten leder en også til å stille spørsmål ved bestemte gruppers rettigheter til å påberope seg autoritet innenfor bestemte områder av livsverdenen (K. J. Gergen & M. Gergen, 2003). Etableringen av en distinksjon mellom hva vi holder som sant på den ene siden, og sterke interesser på den andre, har tydeliggjort viktigheten av å inkludere spørsmål om makt og ideologi i undersøkelser av sannhet og kunnskap. Bell (2009, s. 332) skriver; "Social theo-

rists have shown that what is held to be true often turns out to be a substitute for truth, a substitute that serves certain vested interests”. Det er forståelsen av hvor ladete krav til sannhet er med personlige, sosiale og politiske vektinger, eller ekstra-epistemiske verdier (Howard, 1985), som har bidratt til en kraftig moderering av alle sannhetssøkende disipliner og aktiviteter (Bell, 2009). Nettopp fordi påstander om hvordan verden eller mennesket er, hvordan ting henger sammen, eller hva som forårsaker et gitt fenomen, er formative virkelighetspresentasjoner med bestemte investeringer, blir det essensielt å blottlegge de verdiene og forpliktelsene som ligger implisitt i bestemte former for kunnskap og kunnskapsproduksjon.

Idealtypens fall. Med disse modereringene falmer det idealtypiske bildet, og det blir vanskeligere å argumentere for at vitenskapen skal inneha en privilegert posisjon i samfunnet som nøytral og uavhengig premissleverandør for virkelighetsbeskrivelser. Med det vitenskapelige hegemoniet og muligheten for å nøytralt representere virkeligheten under angrep, åpnes det for pluralisme i perspektiver. Disse perspektivene kan stå i kontrast til hverandre og være motsetningsfylte, eller de kan harmonere. Ingen av dem kan påberope seg den fulle og ene sannhet. Heller har vi ulike typer diskurser, betraktningmåter, forståelser og perspektiver, og mens den vitenskapelige diskursen – eller spesifikt psyspeak - er annerledes fra andre typer språkspill, er den ikke privilegert på noen dyp epistemologisk måte (Jost & Kruglanski, 2002). Vi kan ikke lengre anta at kunnskapen befinner seg *der ute* i et kontekstfritt rom, at vi kan oppdage elementer av virkeligheten uten å endre den, eller at ”dataene taler for seg selv”; heller må vi kontekstualisere kunnskapen, forstå kunnskapsproduksjon som en formativ praksis, og sette kunnskapskravene ”back in the mouth of someone who speaks” (Lewis, 2006, s. 110)

Språket, den strukurerende strukturen. De overstående perspektivforskyvningene og betraktningsendringene innebærer og forutsetter at språkets rolle endres, eller at forholdet

mellom representasjon og realitet forstyrres (Edley, 2001), en forståelse som finner uttrykk i *den språklige vendingen* innen humanistiske fag (e.g. Rorty, 1992). Sentralt for denne står et skifte i forståelsen av hvilken funksjon språket tjener, hvor språket ikke forstås som å *representere* virkeligheten på en reflekterende måte, men å være *konstituerende* og *skapende* for bestemte virkeligheter, og til en viss grad utgjøre disse virkelighetene. Språket er ikke et nøytralt redskap for avbildning av virkeligheten som muliggjør rapport av tingenes tilstand, men et skapende verktøy som farger vår opplevelse av omgivelsene. Våre portretteringer kan derfor ikke tydelig atskilles fra objektene, personene, hendelsene eller fenomenene som beskrives, slik det ble antatt i idealbildet, fordi språk ikke bare er *om* noe, det *gjør* noe; med andre ord det er produktivt, ikke refleksivt.

Virkeliggjøring gjennom språkliggjøring. Denne forståelsen av hvordan språk konstituerer virkeligheten kontrasterer med allmenne og idealtypiske forestillinger om forholdet mellom språk og virkelighet, hvor ord vanligvis betraktes som merkelapper på eksterne forhold. I stedet snus forholdet mellom realitet og språk på hode, hvor språket ikke lengre fungerer som merkelapper for å snakke om ting der ute, men heller blir representasjon det *forutgående* (Edley, 2001). Vi ser verden på bestemte måter fordi vi har et språk og meningssystem som gjør oss i stand til å se verden på denne måten. Dermed innebærer en språkliggjøring av forhold samtidig en *virkeliggjøring* av de samme forholdene, eller som Foucault (e.g. 2009) beskriver det; diskursen frembringer det objektet den omhandler.

Uten våre betegnelser på, og tilhørende kunnskap rundt, fenomener forblir de usynlige for oss, og med endrede representasjoner blir disse synlige fra andre perspektiver og på andre måter (e.g. Danziger, 1997). Når en diskurs er etablert, teorier og begrepsapparater formulert og tilhørende objekter konstruert, preger disse hvilke virkelighetsforståelser som er mulige. Innenfor disse diskursive rammene åpnes et rom hvor "Some kinds of trouble are more likely

than others to be constructed within particular institutional discourses” (G. Miller & Silverman, 1995, s. 729).

Som Danziger (1999) påpeker, inspirert av Canguilhem, man kan ha teorier om begreper, i tilfellet her eksempelvis hukommelse, personlighet, emosjoner, IQ, betinging, ødipuskompleks, underbevisstheten, eller depresjon, men disse begrepene er i seg selv verken teorier eller fenomener; de er kategorier. Som kategorier er de historisk skapte, og utfører sin funksjon gjennom å bidra med et rammeverk som muliggjør identifiseringen av fenomener, og å gi disse en bestemt mening - eller i begrepsbruken her; skape og opprettholde en diskurs. Språket gjør på en grunnleggende måte verden *mulig*, og gjennom dette gir det oss også de verktøyene vi må benytte oss av når vi håndterer verden og relaterer til oss selv. Vi finner disse poengene igjen i en poetisk formulering av Strong (1976) når han, med henvisning til Nietzsche, skriver at vi som mennesker ikke bare er *bundet* av språket, men vi er faktisk *definert av våre lenker*.

Fra naturlig utfoldelse til sosial frembringelse. I fremstillingen av idealtypen presenterte jeg et dekontekstualisert menneske med en bestemt fastlagt essens som kan studeres gjennom å utelukke konfunderende variabler. Alternativet her hevder, kontrært til den idealtypiske fremstillingen, at mennesket er et sosialt frembrakt vesen som ikke kan studeres utenfor sin levde kontekst, da det er denne som muliggjør vår spesifikke menneskelighet og måter å være på. Historiske og kulturelle forhold har frembrakt, med intensjon og gjennom tilfeldigheter, et bestemt forråd av muligheter for mennesket å være på. Dette forrådet er ikke statisk, men dynamisk og i endring; mulige måter ”å være menneske på” endrer seg etter som gamle måter svinner hen, og andre kommer til gjennom endrede diskursive formasjoner og praksiser.

Siden denne konteksten er i konstant endring, er også mennesket i endring. Ian Parker (2007, s. 1) skriver; ”It is in the nature of human nature to change, to change as different linguistic resources, social practices, and representations of the self become available, and for human nature to change itself as people reflect on who they are and who they may become”. En transhistorisk/transkulturell forståelse av *den menneskelige natur* er dermed prinsipielt en umulighet, og en statisk, dekontekstualisert fremstilling av enkeltmennesket er problematisk. Ethvert forsøk på å gjøre dette i den hensikt å oppdage og representere universelle kontekstfrie sannheter om mennesket er dømt til å mislykkes (Cushman, 1991b; C. Taylor, 1985).

Sosial konstruksjon. Stående alene blir disse påstandene lite kontroversielle; en variant av kontekstualisme de færreste ville opponere mot, hvor ulike mennesker i ulike posisjoner til ulike tider vil leve i ulike virkeligheter (Shotter, 1993). Til en viss grad summerer dette argumentet, men ikke helt. Heller enn enkeltmenneskets *utfoldelse* innenfor gitte kontekstuelle rammer, beskrives det her en *skapelse*, eller frembringelse, hvor mennesket produserer seg selv og sin natur på en bestemt måte ved hjelp av en kontekst som også er en skapelse. Verden er altså ikke å forstå som et på forhånd gitt sted hvor naturlige tilbøyeligheter utfoldes, og kultur i mer eller mindre grad innvirker på vår gitte natur. Heller skapes og gjenskapes både mennesket og den sosiale virkeligheten aktivt gjennom menneskets daglige inngåelse i sosiale settinger og diskursive praksiser som kontinuerlig opprettholder denne verdenen. Det er dette som er den sosiale konstruksjonen av virkeligheten og mennesket. At sosiale virkeligheter konstrueres betyr ikke at de er tilfeldige, irrelevante eller uten virkning. De tar form ut i fra allerede etablerte strukturer og utgjør aktualiteter mennesker må forholde seg til og posisjonere seg overfor. Med henvisning til sosiologen Brenda Solomon skriver Tolleson, “Ideas become real, in consequence”(2009, s. 195).

Å *glemme forfatterskapet*. Et sentralt element i den type argumentasjon som føres her blir å dokumentere de realitetsopprettholdene elementene som er sentrale for det sosiale liv,

og som gjør mennesket i stand til å karakterisere, beskrive og forstå seg selv og verden de lever i. Denne prosessen hvor mennesket konstituerer sine virkelighetsbetingelser er ikke alltid like enkel å få øye på. Som Tolleson (2009, s. 196) skriver; "If we live something long enough, it becomes ordinary; it becomes nothing at all, equivalent to life itself". Det som er dynamisk, menneskeskapt og tilblitt fremstår som statisk, naturgitt og selvfølgelig. Rammene som er tegnet opp av oss blir usynlige, og mennesket "glemmer sitt forfatterskap" over den verden de lever i (Berger & Luckmann, 2000). Dermed blir et av de mer problematiske mål for en slik tilnærming å identifisere konvensjoner som ikke vanligvis tilkjennes status som konstruksjoner, men betraktes som naturlige, og å forsøke å indikere sosiale virkninger, nåtidige og fremtidige konsekvenser og potensielle problemer av å forfølge, og leve etter, disse konstruksjonene, både for enkeltmennesket og samfunnet som helhet (Israel, 1972).

Konstruksjonen av mennesket. Disse tilnærmingene til virkelighetsforståelser og oppfatninger vektlegger altså deres opphav i de sosiale praksisene, institusjonene, kulturelle fortolkingene og formene for symbolsk interaksjon som forutsetter, eller tilrettelegger for, bestemte realitetsorienteringer. Fokuset legges på hvordan mennesker skaper systemer for meningsfull forståelse av verden og sine opplevelser, og hvordan bestemte konstruksjoner leder en til å akseptere bestemte moralske verdier og identiteter. Dette perspektivet har konsekvenser også for hva mennesket grunnleggende sett *er*, gjennom at det selvtilstrekkelige, presosiale og enhetlige individet fra idealtypen erstattes av et fragmentert sosialt produkt som er i stadig endring, og som ikke blir til og opprettholdes "i hodet", men i den sosiale verden (e.g. Burr, 2003).

Denne alternative forståelsen tar ikke menneskelig subjektivitet som naturlig gitt, men som en kulturell konstruksjon som frembringes gjennom de sosiale diskursene, trosforholdene og meningssystemene som utgjør individets kulturelle miljø. Mennesket, og begreper som selv, personlighet, ego eller karakter som antyder noe fast, konkret eller varig, erstattes av en

forståelse som begynner med hvordan mennesker snakkes om, de sosiale praksisene de inngår i, og de bestemte relasjonene de befinner seg i (Raskin, 2002). Innenfor dette rammeverket er ikke mennesket noe som *er*, men noe som *utføres* gjennom diskursive praksiser (e.g. Carolan, 2005). Dette innebærer at også prosesser som følelser, hukommelse, helse og psykopatologi forstås ikke som noe vi *har* men som noe vi *gjør*, og som vi gjør i pakt med kulturelle normer og fortolkningsrammer. Tolleson skriver;

Despite the relative absence of reflection within psychoanalysis on the constitutive role of gender, race, sexuality, economics, and nationality, the human subject is conditioned by the dynamics of power into which it is born. As such, the psyche is fundamentally political, discursive, and ordered according to the requirements of the dominant forming epistemologies. (Tolleson, 2009, s. 201)

Det sentrale spørsmålet er dermed ikke hvem vi er, men hvordan vi hevder å vite noe om hvem vi er (Frank & Jones, 2003). Som jeg vil utdype i del to finner denne forståelsen gjengklang hos Foucault hvor *subjektet* ikke forstås som en tidløs essens, men noe som konstitueres gjennom at tankesystemer og diskursive praksiser båret frem via historisk situerte maktprosesser frembringer det menneskelige vesen på en bestemt måte.

Delsammendrag og betydningsutdypning

I behandlingen så langt har jeg forsøkt å belyse forhold mellom språk, tanke og virkelighet, og antydte psyspeaks rolle i dette samspillet. Jeg understreket hvordan sosiale virkeligheter er i endring, og hvordan mennesker kan betraktes som både delaktige i denne skapelsen og som produkter av sine egne skaperverk. To særlige forhold ble fremhevet i denne sammenhengen. For det første, skisserte jeg et skifte fra oppdaget dekontekstualisert kunnskap til historisk-kulturelle perspektiver, hvor det særlig ble fremhevet at sosiale kunnskapsrealiteter ikke bare varierer ut fra forhold i virkeligheten, men også fra posisjonene, interessene og verdiene til de som er involvert i kunnskapsproduksjonen. Det andre skiftet gikk fra det antatt iboende selv, til skapte identiteter, hvor et stabilt enhetlig individ med en kjerne som kan av-

dekkes byttes ut til fordel for et bilde av et subjekt som endrer seg umerkelig eller dramatisk ut i fra de diskursive sammenhengene det inngår i. Disse endringene i forståelse kan ikke betraktes som uavhengige, men står i et dialektisk forhold som kontinuerlig endrer begge størrelsene, både mennesket og kunnskapen om det.

Språkets rolle ble vektlagt som sentralt for begge disse prosessene. Jeg behandlet hvordan diskursive praksiser har potensial til å organisere våre tanker og erfaringer, og å danne bestemte forståelser av de fenomenene, hendelsene, menneskene og strukturene som utgjør hverdagen, og dermed konstituere disse på bestemte måter. Innenfor den alternative rammen jeg har tegnet opp blir forsøk på å etablere “the positive states, traits, and institutions that all cultures value” som utøvere fra en idealtypisk utgangsposisjon søkte, ikke bare umulig fra en kunnskapsteoretisk forståelse, men også potensielt undertrykkende fordi ethvert forsøk på å autoritativt og uniformt definere verden er maktutøvelse.

Teori og praksis. Når jeg i denne delen primært har befattet meg med vitenskapelig virksomhet kan det synes som om store deler av psykologisk praksis og psyspeak ikke berøres, og at poengene bare angår den vitenskapelige disiplinen psykologi, ikke anvendt psykologi som profesjon. De epistemologiske og ontologiske betraktningene jeg har kritisert gjennom det alternative bildet er imidlertid også relevante i andre former for psykologisk virksomhet som gjerne baserer seg på flere av de samme forutsetningene som den vitenskapelige. Eksempelvis beskriver Cushman (1993) hvordan utøvere av psykoterapi av ulike grunner har fremstilt dette som en vitenskapelig praksis, og forpliktet seg til en vedvarende forestilling om terapeuten som en nøytral, objektiv observatør, og den terapeutiske virksomheten i seg selv som kun marginalt influert av historiske og kulturelle forhold. Når jeg har valgt å fokusere på vitenskapelig virksomhet i denne delen er det altså ikke fordi problematiseringen er begrenset til denne sfæren av psykologisk aktivitet, men fordi en kan finne et mer avklart og tydelig forhold til disse temaene, og dermed kan meisle ut problemene på en tydeligere måte.

Psykologi som refleksiv praksis. Fordi psykologisk forskning, litteratur og teori omhandler og retter seg mot menneskets bilde av seg selv, er de overstående betraktningene særlig relevante for fagfeltet. Fordi psykologi kan beskrives som menneskets studie av seg selv og sin verden, produserer virksomheten nye ideer, tanker og forståelser rundt sitt studieobjekt som igjen potensielt blir en del av vår psykologi. Som Brinkmann (2005a, s. 749) skriver; "In contrast to other scientific objects, human beings care about how they are researched, talked about, and represented in scientific theories". Når mennesker blir bevisstgjort bestemte innflytelser, muligheter eller begrensninger i sin situasjon er de ikke lengre naive. De kan endre sin måte å tenke, handle og være på, og grunnleggende forandre betingelsene i sitt sosiale miljø og livsverden. (e.g. Smedslund, 1972). Denne tilbakevirkende effekten betegnes som psykologiens *refleksive karakter* (Malone, 2007; Richards, 2002; Smith, 2005).

Man after Freud and beyond. Det er denne særegenheten ved psykologisk forskning, teori og praksis Kay & Connolly (1980, s. xiii) referer til når de siterer Marie Jahoda: "In science, the universe did not change when Einstein thought of relativity but man did change a little after Freud". Som en naturlig fortsettelse av denne påstanden kan en ta opp utfordringen fra Bernstein (1988) når han ber leseren forestille seg en verden uten freudianske og psykoanalytiske konsepter, kategorier og vokabular; en verden uten underbevissthet, fallossymboler, superego, ødipuskompleks, overføring eller libido. Bernstein skriver at i denne kontrafaktiske virkeligheten ville vi ikke bare fortalt andre historier om oss selv; vi ville vært annerledes mennesker. Som personer innenfor en bestemt kulturell og historisk kontekst hvor denne doktrinen gjør seg gjeldende, tenker, handler og føler mennesket på måter som ikke bare er farget av denne anskuelsen, men som ville vært *umulige* uten. Det vellet av litteratur, metaforer, myter, og begreper som knyttes til eksempelvis fenomenet underbevissthet, og som gjør det mulig å snakke om den på bestemte måter, som et *vesen* med en bestemt strukturell oppbygning og funksjonalitet, muliggjør den også på en mer grunnleggende måte, nemlig at den-

ne underbevisstheten oppleves som å konstituere en del av menneskets naturlige utrustning. Fordi den Freudianske underbevisstheten eksisterer blir det mulig å forklare opplevelser gjennom denne diskursive enheten og dermed konstituere et særegent subjekt.

Med referanse til Young beskriver Lloyd (2008) hvordan Freuds portrettering av en "mind [that could] keep secrets from itself" (s. 280) bidro til fremveksten av nye meningssystemer for menneskets selv og vansker, som vant fotfeste ikke bare i profesjonelle men også folkelige forestillinger rundt menneskets psyke. Verdien av menneskets drømmeverden endrer seg, forsnakkelser tilskrives nye betydninger, og forholdet mellom barn og foreldre får nye dimensjoner. Hvor sterkt slike forestillinger etter hvert kan stå i kulturen gir sosiologen Peter Berger (1965, s. 28) en indikasjon på når han hevder at; "the questioning of the existence of the unconscious in a gathering of college-educated Americans is likely to be as much a self-certification of derangement as would be the questioning of the germ theory of disease."

Når slike forestillinger er etablert som sannheter åpnes ikke bare arenaer for ekspertise og teknisk anvendelse av kunnskap, men også substansielle rom for diskusjon, meningsutveksling, maktkamp og motstand. Bare etter at individet anses som å være utstyrt med et sinn med komplekse dybder og skjulte energier kan striden om hvorvidt en skal undertrykke eller frigjøre disse kreftene gi mening (Swidler & Ardit, 1994). Reservoaret av diskursive ressurser slike intellektuelle feider tilfører samfunnet kan illustreres gjennom varierte uttrykk, som når den tidligere borgemesteren i New York, Rudolph Giuliani, beskyldte sine meningsmotstandere for å "projisere" følelsene sine og "blokkere" sitt "ubevisste" (Slovenko, 2003, s. 520). Beskrivelser av landet Israel som å ha en "paranoid personlighet" med "tremendous anxieties and defenses [les: ikke militære]"(Grosbard, 2003, s. 61), påstander om at Osama Bin Laden har en "infantil tilknytning til sin mor", eller at "Suicide bombing is one result of hating one's sexual impulses" (Baruch, 2003, s. 698-699) vitner om anvendeligheten av denne diskursen.

Gjennom å gjøre et sprang som tilbakelegger hele den moderne psykologis historie - og samtidig antyder bredden i denne - fra psykodynamisk tenkning til nevropsykologi, kan en finne disse tankene projisert inn i fremtiden når filosofen Churchland (1996) vurderer muligheten for at vi da vil snakke om, og forstå, oss selv i et neurobiologisk eller nevroanatomisk språk. For Churchland er dette en reell mulighet, noe han mener å finne historisk belegg for. Han skriver;

Freudian psychology spread through the educated populace like a wildfire [...] but was soon replaced by New Age psychobabble, a pastiche of "primal screams", "inner children" and "getting in touch with one's feelings" [...] once more this vocabulary swept through the population, by reason of its serviceability in the same social dimensions earlier served by the Freudian lexicon. Evidently, getting a new form of psychobabble into general use is not difficult at all. (Churchland, 1996, s. 323)

Psykologiske meningssystemer. Som jeg har forsøkt å vise er disse eksemplene bare illustrasjoner av en mer omfattende og kontinuerlig prosess, hvor vårt forhold til verden, og hvordan vi relaterer til oss selv som mennesker, i en vesentlig forstand formes av de meningssystemene, sosiale praksisene, bevegelsene og strategiene; de større strukturene og den kontekstualiteten vi inngår i, og at en betydelig komponent av denne konteksten kan tilbakeføres til psykologiske kunnskapsregimer, teorier, praksiser, modeller, og relaterte strukturer. Som selvreflekterende vesener lever menneskene sine liv, planlegger sin fremtid, og tilskriver seg selv en bestemt identitet ved hjelp av de narrative som blir tilgjengeliggjort innenfor den kulturen det lever i (Rose, 1999). På et mer umiddelbart plan må det også som sosialt vesen redegjøre for, fortolke, forklare eller unnskyldte sine handlinger ovenfor andre og seg selv. For disse oppgavene er former for kunnskap og meningssystemer som gjør mennesket i stand til å forstå seg selv uunnværlige.

Når disse meningssystemene, narrative, teknikkene eller diskursive praksisene fremstiller forhold knyttet til personlig identitet, menneskets psykologi, eller interpersonlige relasjoner på bestemte måter *blir* mennesket i en forstand disse meningssystemene gjennom å benyt-

te seg av dem (Berger & Luckmann, 2000; Rose, 1999). Hvorvidt en tilskriver enkelte handlinger et sanguint temperament som i tidligere tider eller maniske personlighetstrekk mer i tråd med samtidens språkbruk - demonisk besettelse eller akutt psykose, idioti eller læreversker - følger fra historiske og kulturelle føringer som psykologien er med på å utforme. Om dette skriver Ekeland;

[P]sychological properties such as intelligence, emotion, motivation, attitude, and personality actually shape and reshape the kind of persons with whom psychology has to deal, because the individuals who are the subjects of investigation represent themselves to themselves in terms of the language available to them. One could say that psychology has opened up the person and described him as the calculable subject, equipped with relatively stable, definable, quantifiable and normally distributed characteristics. (Ekeland, 2007, s. 12)

Å beskrive hva vi er. Cushman (1996) har beskrevet hvordan det største problemet for psykologien i forsøket på å nærme seg idealtypen for vitenskap, ikke er at den har feilet i dette, men at den har feilet, og samtidig hevder å ha lyktes. Dette blir særlig et problem dersom ideen om verdinøytralitet og korrekt representasjon predisponerer offentligheten til å akseptere psykologiens påstander på en mer ukritisk måte, og at disse får status som apolitiske sannheter heller enn sosiohistorisk bestemte påstander (Prilleltensky, 1989), med bestemte verdiinvesteringer. Interessant her er at i den grad psykologien lykkes å fremstille seg selv og sin kunnskap som i idealbildet, som objektiv eller kontekstuavhengig, som en verdinøytral beskrivelse av en universell, menneskelig virkelighet har disiplinen kraft til å fortelle mennesker nøyaktig hva de er, å bestemme deres essens, definere deres endelige verdi, problemer og løsninger, potensielle mening; eller – som Koch skriver - av å fjerne "that quality of ambiguity, mystery, search, that makes progress through a biography an adventure" (Koch, 1981, s. 269).

De overstående betraktningene kan beskrives som en anti-essensialistisk forståelse, hvor psykologiske kvaliteter som personlighet, IQ, EQ, eller andre psyspeak-begreper, antas å være epistemologiske konstruksjoner heller enn reelle ontologiske størrelser, og i utvidet forstand

anti-realistisk i den grad en objektiv virkelighet som kan studeres som den er betviles (Harper, 1995). "Realitetene" forstås som produkter av forventninger, personlig mening, diskurs, språk, sosiale strukturer eller sosiale praksiser (Raskin, 2001) og den sosialt aksepterte eller vedtatte forestilling av hvordan verden er - eller skal være – ordnet, blir et derivat av hva en kan overtales til å akseptere, og forplikte seg til. Innenfor en slik forståelse vil jeg i del to forsøke å beskrive hvordan former for psykologisk virksomhet er en sentral komponent i formasjonen og utførelsen av bestemte strategier for den sosiale virkeligheten, hvor det psykologiske individ er både objekt, mål og instrument i en kompleks relasjon mellom kunnskap, makt og diskurs (Rose, 1979).

Psyspeak

Mens psykologen Sigmund Koch i 1961 kunne hevde at formuleringer fra vitenskapelig og akademisk psykologi hadde minimal direkte innflytelse på kulturen som helhet - et faktum han påpekte var interessant i seg selv - registrerte han at den indirekte virkningen var betydelig og dyptgripende (Koch, 1961). Jeg vil i denne delen fremholde at den indirekte innflytelsen fortsatt er vidtrekkende, men også at den direkte virkningen er utstrakt, og utdype hvordan dette har reell formativ innflytelse på vår relasjon til oss selv og den sosiale virkeligheten. Mitt utgangspunkt er at beskrivelser som denne av Brinkmann er betegnende for bestemte aspekter ved den samtidige, sosiale virkeligheten.

The psychological ways of thinking about people have not just served as passive representations of human subjects, but have in fact deeply influenced how humans think and feel, and indeed influenced human subjectivity itself [...] humans have increasingly come to think about themselves in the light of psychology's concepts and categories, and their lives have become dependent on psychological technologies such as tests and therapies. (Brinkmann, 2005b, s. 769)

Som vitensbyrd på dette beskriver Christopher Lasch i *The Culture of Narcissism* hvordan den amerikanske kulturen i siste halvdel av det tjuende århundre ble besatt av terapeutisk

sjargong og ordbruk, i den grad at det ”most recently in the guise of a broad-gauged campaign to raise people’s ‘self-esteem’ [...] has become almost impossible to remember how the world appeared to those not yet initiated into the mysteries of mental health”(Lasch, 1979, s. 219).

Når slike ”psychological ways of thinking about people” med tilhørende begrepsapparat vinner innpass i allmenndannelsen får de betydning som fortolkende verktøy hvor enkeltmennesket kan forstå sitt konkrete vesen og sine gjerninger henholdsvis ut i fra sine gener, erfaringer, skjulte motiver, motivasjoner, tanker, mestringsfølelse, affekter, eller - som i Laschs illustrasjon - som et resultat av svak, styrket eller manglende *selvtillit*. Disse forklaringsmodellene tjener som grunnlag for legitimering og rettferdiggjøring av handling både ovenfor en selv og andre; de belyser hvorfor mennesker gjør som de gjør, og presenterer mulige veier til endring; de blir berettigende, unnskyldende, og forklarende instrumenter. Gjennom å inkorporeres i diskursive formasjoner problematiseres eksempelvis selvtillit *som om* det var en håndterbar indre, enhetlig og konsistent størrelse, en enhet som meningsfullt kan måles, kvantifiseres, og arbeides med for å oppnå bestemte mål (Pomagalska, 2005), som når ”å øke selvtilliten til eleven” blir instrumentelt for et bedre læringsutbytte i skolen.

Del en tematiserte kunnskap som historisk, kulturelt og sosialt forankret, og jeg antyder at spørsmål om realitetsdefinisjoner gjennom kunnskapsproduksjon uunngåelig også vil innebære spørsmål om verdier, perspektiver og makt. I denne andre hoveddelen utdyper jeg hvordan dette utspiller seg i psyspeak, og hvordan slike forhold gjør seg gjeldende i fagfeltet som situert i en bredere kontekst. En utdypning rundt disse forholdene vil bidra til å belyse hvordan psyspeak implementeres og anvendes; gjennom hvilke mekanismer innflytelsen utøves, og hvordan psyspeak er med på å konstituere bestemte virkelighetsoppfattelser og subjektiviteter.

Styrke gjennom svake bånd, psyspeak i samfunnet

Autoritative diskurser og kunnskapsfelt opererer innenfor alle profesjoner, disipliner og institusjoner, og psyspeak er ett blant mange tekniske systemer som tematiserer menneskelig handling. Disse diskursene står i et gjensidig forhold til hverandre, og har forbindelser til dynamiske og skiftende materielle, økonomiske og politiske forhold. Gjennom historiens gang har den moderne psykologi vokst frem parallelt med, ikke uavhengig av, disse forholdene, og like mye tatt til seg kulturelle strømninger som bidratt til disse. Det kan leses som en videreføring av kontekstualiseringen av kunnskap jeg presenterte i del en når det hevdes at psykologisk teori og praksis både innvirker på, og påvirkes av, sosioøkonomiske, kulturelle og politiske strukturer, det være seg vedvarende mønstre eller kortvarige trender.

Denne gjensidigheten er både institusjonalisert og uformell, og gjør seg gjeldende i en rekke settinger. Eksempelvis kan juridiske institusjoner og lovverk benyttes for å begrense tvang i psykiatrien (e.g. Rose, 1985), eller en psykologisk diskurs kan anvendes for å redusere straffeutmålinger i juridisk sammenheng. Fra annet hold er det nå relativt ukontroversielt å påstå at prevalensskifter i diagnostisk forekomst ikke utelukkende er resultater av fagets forhold, men noe som må betraktes i lys av en større sammenheng som inkluderer stemmer både fra lekpersoner, autoriteter og media. Økonomiske interesser i den medikamentelle industrien og forsikringsbransjen; statlige kampanjer for bevisstgjøring, opplysning og informasjon; interessegrupper og selvhjelpsgrupper; lærere, pårørende familie, sosiale bevegelser, organisasjoner, akademiske forskere og klinikere, samt materielle forhold som nye og enkle instrumenter for kartlegging og utredning, har alle effekter på hvilke diagnostiske tilstandsbilder som identifiseres som særlig oppmerksomhetskrevede innenfor et bestemt samfunn og tidsrom (P. Brown, 1995; Conrad & Potter, 2000; Cooper, 2004; Lloyd, 2008; Moynihan & Henry, 2006; Olfson, Gameroff, Marcus, & Jensen, 2003; Rose, 2003, 2006). Det er sammen-

hengen mellom disse formasjonene, gruppene og praksisene det refereres til når det påstås at psykologien har oppnådd styrke gjennom svake bånd.

Det jeg forsøker å tydeliggjøre med de overstående betraktningene er at psykologi, slik det praktiseres av akademikere, forskere, klinikere, bedriftspsykologer eller pedagoger, foregår innenfor en sosial kontekst, og at psykologisk kunnskap, teknikker og språk er knyttet til infrastrukturen i samfunnet og sosialt definerte grupper (Buss, 1975). Når psykologi beskrives som et kulturelt sub-univers situert i samfunnet, medfører dette at psykologisk virksomhet ikke kan betraktes utelukkende ut fra aktiviteter på avgrensede kunnskapsområder, men må ses i sammenheng med andre disipliner og systemer, og i relasjon til de sosiale realitetene som utgjør disse omgivelsene (Smedslund, 1972). Dette er avgjørende dersom en skal forstå psykologi som en formativ sosial kraft fordi, som Dineen skriver; "In many ways [psychology] secured its social influence role by adapting its theories and practices to this 'zeitgeist;' the intellectual, political and cultural climate of the era" (Dineen, 2002, s. 5).

Aksepten for psyspeak. På samme måte som skolemedisin er avhengig av en bred aksept rundt grunnleggende antakelser om helse, sunnhet og den menneskelige organisme for sin virksomhet og posisjon ovenfor alternativ medisin, står også psykologisk aktivitet i et avhengighetsforhold til forståelser og enigheter i det bredere kulturelle lag. Før psykologien kan hevde spesielle rettigheter til en bestemt kunnskapsarena, må andre være overbevist om at denne arenaen faktisk eksisterer, og at dens natur krever en spesiell kompetanse i bruk av teknikker, konseptuelle modeller og relevant erfaring (Danziger, 1979). Legitimiteten i psykologisk virksomhet er kontinuerlig avhengig av anerkjennelse for sine ideer og tilnærminger fra andre instanser og personer, som nåtidige og mulige klienter, pasienter eller kunder, lovgivere, forsikringsselskap og medisinerstanden (K. J. Gergen, 1994b). Eksempelvis er psykoanalyse i klassisk forstand ikke mulig dersom befolkningen ikke lengre tror på underbevisstheten, og humanistisk teori med fokus på "positive regard" blir vanskelig dersom det vokser

frem en forestilling av dette som en form for manipulasjon (K. J. Gergen, 2009, s. 277). Malone (2007) gir et innblikk i denne vekselvirkningen på et mer overordnet plan gjennom å peke på at psykomplekset ikke kan formulere standarder for helse og lykke ”ut av det blå”, men at en er avhengig av å trekke veksler på eksisterende sosiale kategorier som gir tolkningen tyngde og tydelighet.

Psykologi som allemanseie. Psykologi må altså ses i relasjon til andre sosiale strukturer, kulturelle fortolkningsrammer og mønstre, men disse må igjen forstås i forhold til psykologisk teori og praksis. Når nye psykologiske diskurser blir tilgjengelige i kulturen har dette konsekvenser for barneoppdragelse, undervisningspraksis, utformingen av arbeidslivet, politiske og økonomiske tilrettelegginger, mellommenneskelige forhold og selvfortolkningsmuligheter. Dineen (2002) gir historiske illustrasjoner for dette gjennom Watsons påberopelse av å kunne manipulere barn til enten genialitet og suksess eller “doltishness and failure”, og hvordan retorikken vant gjennomslag i populære forestillinger, som når bladet *Good Housekeeping* i 1915 erklærte at “gårsdagens amatør-mamma” snart ville erstattes av den atferdstrengede “profesjonelle moren for morgendagen”. Andre psykologer fant sin nisje i å anvende psykometriske teknikker for å sile ut ”mentalt inkompetente” eller forstyrrende karakterer i militæret og på fabrikkene - en praksis som senere ble anvendt på immigranter til Amerika – eller i å tilby arbeidsgivere strategier for å løse arbeidskonflikter og øke produktiviteten på.

Forskningsfunn i psykologien, terapeutiske metoder, utviklinger i tenkemåte og forståelsesrammer er altså ikke forbeholdt psykologer, lærebøker, eller konferanser, men kommuniseres også til den bredere befolkning, til nåværende og potensielle klienter, bedriftsledere og politikere (Parker & Burman, 2008). Alle, fra doktorer, prester, filantroper, fengselsbetjenter, advokater, bedriftsledere, arkitekter og lærere, til yoga- og meditasjonslærere, kampsportspecialister, sjamaner, og utøvere av alternative terapier lar seg inspirere av psykologisk forskning og terapi, og teori og praksis dukker opp i såpeoperaer, romaner, teateret, ukeblader, avi-

ser, filmer og på TV (P Miller & Rose, 1986; Rose, 1998; E. Taylor, 2001). Uavhengig av hvilken *direkte* innvirkning kunnskapsproduksjon rundt eksempelvis mental helse har på bredere oppfatninger rundt slike spørsmål, genereres et vell av diskurser og begreper som kan leses og gjenleses av de som ønsker å uttale seg om sykdom og helbred med autoritet (N. J. Fox, 1993). Det kan leses som en sammenfatning av disse illustrasjonene når Rose (2009, s. 92) skriver; "Psychology is a 'generous' discipline: the key to the social penetration of psychology lies in its capacity to lend itself freely to others who will 'borrow' it because of what it offers to them in the way of a justification and guide to action".

Endring ja, men endring til hva? Gitt at psykologi utvikler teknologier og virkemidler, språk og kategorier som har potensial til å endre menneskelig forståelse og atferd, og tjene som en "guide to action", synes et spørsmål å melde seg; nemlig endres til hva, en guide til hva? I artikkelen *Psychology As a Means of Promoting Human Welfare* (1969) beskriver psykologen George Miller en visjon for hvordan han forestiller seg at psykologisk forskning og praksis kan bidra til å frembringe ønskelige sosiale forhold og menneskelige kvaliteter. Med dette åpner han for en problematisering av hvilke ambisjoner psykologi bør ha, hva teknologien skal brukes til, og hva en skal endre atferden *mot*. Utgangspunktet for diskusjonen er å finne i hans påstand om at "changing behavior is pointless in the absence of any coherent plan for how it should be changed" (s 1068). Skal denne planen være å gjøre mennesker mer altruistiske, høflige, lydige, aktive, selvpoppfrende, eller mer selvprioriterende; mindre aggressive, fremmedgjorte, fordomsfulle eller mindre konforme? Å besvare slike spørsmål synes å forutsette et utgangspunkt i bestemte standarder, normer, eller *verdier*.

Det fraværende nærvær – verdier i psyspeak. Schwartz (1990) skriver at en sosial institusjon bærer med seg og formidler verdier når den i sin normale virksomhet tilgjengeliggjør og tilbyr roller som oppmuntrer til atferd som uttrykker bestemte verdier, og fostrer

betingelser for fortsatt uttrykk. Som en enkel illustrasjon kan en si at mens kunsthøgskolen som institusjon innprinter og fremdyrker kreativitet, er fengselsvesenets verdier lydighet og underkastelse. Analytisk kan man anta at det over institusjonene eksisterer en sosial orden som bærer i seg verdier i den grad den tilrettelegger forholdene for fremvekst og opprettholdelse av sosiale institusjoner som uttrykker bestemte verdier (Schwartz, 1990). Dermed har vi en tretrinnsstige hvor bestemte sosiale ordninger tilrettelegger for bestemte institusjoner, som igjen tilrettelegger for bestemte verdier i mennesket. Hvilke ting individet verdsetter, hvilke handlinger som utføres, hvilke roller som påtas, og hvilke måter å leve på som forfølges, er innenfor en slik ramme alltid farget av den sosiale ordenen og de institusjonene en befinner seg innenfor.

Sosiale og menneskelige verdier. Jeg vil her introdusere et skille inspirert av Israel (1972) som vil være nyttig i den videre tekst, nemlig mellom sosiale og menneskelige verdier. Sosiale verdier retter seg mot hvordan et samfunn er utformet, hvilket styresett som foretrekkes, hvilket familiesystem som er dominerende, hvordan institusjonene er bygget opp, hvordan økonomiske forhold er tilrettelagt, og omhandler primært de målene en generelt tenker bør oppnås for at en gitt samfunnsorganisering skal kunne fungere. Den andre klassen, menneskelige verdier, er de menneskelige karakteristika, kapasiteter eller evner som betraktes som instrumentelle i gjennomførelsen av virksomhetene denne samfunnsorganiseringen er avhengig av for fortsatt opprettholdelse.

Dersom orden er en viktig sosial verdi, kan lydighet få status som en sentral menneskelig verdi, mens opposisjon betraktes negativt. Et samfunn preget av sosiale verdier rundt materialitet vil ha andre menneskelige verdier enn ett som preges av idealisme, og et kollektivt andre igjen enn et individualistisk. Sistnevnte dikotomi kan illustreres gjennom hvordan det bare er innenfor en kultur med et individualistisk etos at det blir en selvmotsigelse at altruistiske handlinger kan være egoistiske; innenfor en kollektivt orientert kultur kan det å handle

til beste for andre være synonymt med å handle til beste for en selv (Sampson, 1977). Tilbake til Schwartz' beskrivelse kan psykologisk virksomhet betraktes som en medierende institusjon mellom sosiale og menneskelige verdier, ved å fungere som katalysator i frembringelsen av mennesker som kan fullbyrde sosiale verdier innenfor et gitt samfunn.

Psyspeak og menneskelige verdier. I en gjennomgang av tiltredelsestaler for presidenter i den amerikanske psykologiforeningen (APA) vurderer Sarason (1981) det dit hen at innholdet i disse ikke gir indikasjoner på at det som presenteres er resultater av en psykologi som eksisterer i et bestemt samfunn med en særegen sosial orden. Heller ikke at disiplinen avstamning har en bestemt historie, eller at psykologer gjennom sosialisering inn i et bestemt samfunn, og den sosio-profesjonelle nisjen de okkuperer har blitt farget av dette, synes å være tema. Fahrenberg & Cheetham (2008) referer til en undersøkelse utført av Fahrenberg i 2004, hvor utgitte biografier fra 49 psykologer eller psykoterapeuter, og 23 filosofer ble underlagt en kvalitativ innholdsanalyse hvor:

The issue of the concept of man did arise in the autobiographies of psychologists more frequently, but the privacy of personal beliefs remained resistant to overt expression, despite the fundamental significance of the concept and associated issues for philosophizing, for personality theories and for psychotherapeutic objectives. This begs the question as to whether one's own concept of man is entirely irrelevant to anthropological reflections about mankind. (Fahrenberg & Cheetham, 2008, s. 198)

Det er slike forhold Prilleltensky ønsker å problematisere i artikkelen *Values, Assumptions and Practices* (1997), hvor han etterlyser en tydeliggjøring av de verdiene, modellene og idealene psykologer operer med for menneske og samfunn, på individ og strukturnivå. Han ber både individuelle utøvere og en samlet profesjon formulere sine personlige og kollektive visjoner for det gode liv og det gode samfunn, og spør i forlengelsen; foretrekkes en individualistisk eller kollektiv visjon for samfunnet, omfavnes en asketisk eller forbrukslivsstil, foreskrives hedonisme eller altruisme? Prilleltensky retter søkelyset mot hvordan det, når det ikke

eksisterer en debatt rundt slike spørsmål, blir mulig - og naturlig - for psykologer via psyspeak å fremme bestemte verdier uten nærmere granskning.

Universelle verdier? Vestlig (amerikansk?) psykologisk praksis er generelt forankret i verdier som promoterer individets selvoppfyllelse eller realisering, personlig måloppnåelse, emosjonell vekst og uttrykk, og frihet til å gjøre valg. Det tradisjonelle budskapet fra terapeuter til klienter er at en skal prioritere egne behov og mål, egen unikhet, potensial og evner, gjennom å bryte lenkene som holder en nede (Lakin, 1991; Prilleltensky, 1999, 1997). Slike anmodninger blir særlig tydelige i selvhjelpsbøker som bygger opp rundt forestillingen om at individet kan unnslippe begrensningene, reguleringene og føringene som ligger i sosiale relasjoner, dersom det bare makter å realisere sine personlige kvaliteter og kapasiteter gjennom den frie vilje (Rimke, 2000). De sentrale målene for livskvalitet er autonomi i eget liv, realisering av eget potensial, og å kunne endre avhengighet til uavhengig frihet (Rose, 1999a). Dette er å lese som en promotering av bestemte menneskelige verdier, men er de universelle?

Tobin (1995) hevder at "en god person" i Japan er en som vet hvordan en skal tilpasse og regulere sitt selvuttrykk etter varierende kontekstuelle rammer, noe som leder amerikanere til å stemple henne som "insincere or two-faced", fordi disse verdiene står i et motsetningsfylt forhold til de som holdes for "den gode amerikaner", som alltid er seg selv og tilkjennegir sine følelser og tanker. Med Brown beskriver Gergen (1973) hvordan den klassiske *authoritative personlighetstypen*, "so roundly scourged in our own [american] literature" (s. 312), lignet på tyskernes *J-type*, som der ble betraktet i et mer positivt lys. Det som i Amerika ble beskrevet som rigiditet, ble i Tyskland beskrevet som stabilitet, mens fleksibilitet og individualisme, høyt verdsatt i Amerika, ble sett på som henholdsvis vimsethet og eksentrisitet i Tyskland. Han fortsetter;

Such labeling biases pervade our [psychological] literature. For example, high self-esteem could be termed egotism; need for social approval could be translated as need for social

integration; cognitive differentiation as hair-splitting; creativity as deviance; and internal control as egocentricity. (K. J. Gergen, 1973, s. 312)

Illustrasjonene her konkretiserer elementer fra del én gjennom å påpeke at konseptualiseringen av menneskelige verdier og idealer ikke er en rent refleksiv representasjon av faktiske forhold, men en bestemt vinkling og tolkning som farges av sosiale verdier og perspektiver. Lignende atferd beskrives ulikt ut fra kulturelle normer og sosiale verdier, og fra disse premissene forsøkes noen menneskelige trekk eller kvaliteter å fremdyrkes eller videreutvikles, mens andre forsøkes nedtonet. For eksempel kan kategorier som sosial fobi, sosial angstlidelse og unnvikende personlighetstype, og forståelsen av disse som problemer mennesker kan - og bør - behandles for, betraktes som forsøk på å gjenopprette ønskelige menneskelige verdier "such as assertiveness, self-expression and loquacious vocality" (Scott, 2006, s. 133).

Ideas of man. Psykologisk orienterte praksiser, teknikker, forståelser og diskurser begrenser seg ikke til spørsmål rundt mental sunnhet, helse og patologi. Disiplinen øver også innflytelse i spørsmål rundt oppdragelse og oppvekst, seksualitet og samliv, utdanning og arbeidsliv, og andre områder disiplinen befatter seg med. På disse arenaene uttaler psykologiske modeller og teorier om mennesket seg ikke bare om den enkeltes nåværende tilstand, men like sentralt innehar disse beskrivelsene en temporal dimensjon som muliggjør forståelser av menneskets fortid, og - kanskje enda viktigere - om dets framtid; dets muligheter, begrensninger, risikoer, og potensial. Videre, enten hun portretteres som magiker (Shotter, 1980), retoriker (Harré, 1980), eller naiv vitenskapsmann (Kelly, 1955), skisserer psykologisk orienterte karakteristikk av mennesket tanker rundt hva som blir dets prosjekt og mål, eller – mer grandios – meningen med livet.

Abstraksjoner som disse formuleres sjelden eksplisitt i psykologisk teori, og man kan hevde at det heller ikke er behov for å gjøre det, dersom formålet er å studere enkeltstående prosesser som menneskelig persepsjon, resonnering, problemløsning, følelse eller handling.

Likevel synes det vanskelig å forestille seg en virksomhet som omhandler og retter seg mot mennesket, men mangler grunnleggende antakelser av hva mennesket er eller skal være. Adlam mfl.(1977, s. 26) uttrykker dette når de, med henvisning til Canguilhem, skriver; ”any *general* account of human behavior must work out for itself some idea of man. This is a philosophical task, and when psychology claims that it has no need for such an idea, one is entitled to ask of psychologists on what grounds their work is constructed”.

I et forsøk på å svare på hvilke ideer slike arbeider hviler, kan man trekke frem forestillinger av mennesket som mer komplekse former for laboratoriedyr, eller at vi - til tross for våre rasjonelle pretensjoner - er uvitende instrumenter for ubevisste impulser og komplekser. Eller, som et tredje alternativ, en evolusjonpsykologisk fremstilling som gjerne presenterer mennesket som en ”misfit” (Hamilton, 2008) i det moderne samfunn, med utdaterte predisposisjoner som gir seg utslag i vold, overgrep og lignende, hvor kvinner med en 0,7 hofte-til-midje ratio er mest attraktive (Henss, 1995; Singh & Young, 1995), menn er predisponert til å være utro, og patriarkalske samfunnsorganiseringer har evolusjonære forklaringer (Smuts, 1995).

Disse illustrasjonene er ikke uttømmende, men utgjør tilstrekkelig basis for å formidle et poeng, nemlig at historiene vektlegger bestemte tema over andre, og noen årsaksforklaringer til fordel for alternative. Ved å gjøre dette både baserer de seg på, og fører med seg, et bestemt perspektiv på mennesket i samfunnet og innehar standarder for optimal menneskelig fungering og sosial orden (Buss, 1975; Harré, 1980). Om en eksempelvis forestiller seg et menneske som går forut for det sosiale, eller som kan eksistere uavhengig av relasjoner, blir tilfredsstillelsen av menneskelige behov i hovedsak et biologisk eller praktisk spørsmål, hvor løsningen beror på individets iboende preferanser eller selvstendige valg (B. Goldberg, 1999). Dersom en aksepterer at mennesket essensielt er passive *automata* som kontrolleres gjennom variabler i miljøet, blir dets oppgave innenfor et sosialt system å tilpasse seg de eksisterende

forholdene, fordi ytre stimulering skaper indre spenning som reduseres gjennom tilpasning (Israel, 1972).

Autoritative beskrivelser. I en drøftning av mulige implikasjoner ulike autoritative beskrivelser av menneskets vesen og kvaliteter kan ha, skriver psykiateren og psykoanalytikeren Joel Kovel at; "[i]f people can be persuaded – and a prestigious "Science" is a good way to induce persuasion – that they are as compliant as pigeons, as industrious and content as ants, and as satisfied as baboons with hierarchy, then things are so much the better for the commanders of society" (Kovel, 1988, s. 378). Jeg skal ikke her forfølge de noe konspiratoriske undertonene i påstanden, men nøye meg med å konstatere at kommentarer av denne typen peker på noe viktig; nemlig de moralske og politiske funksjonene myndige konseptualiseringer av mennesket kan tjene, gjennom å fremme bestemte premisser for sunn menneskelig fungering, det gode samfunn, og ideer om hva det vil si å være en person (K. J. Gergen, 1994b). I kraft av sin status og rolle i produksjonen, utbredelsen og anvendelsen av slike forestillinger blir psykologiske teorier og praksiser ikke bare modeller for å beskrive, forklare eller forstå, men også foreskrive, normalisere og disiplinere. Innebygd i teoriene ligger identifiserbare menneskelige verdier som kan settes i sammenheng med bestemte strukturelle retningslinjer, og i implementeringen av modellene som utgangspunkt for praksis har de en formativ effekt.

I tråd med betraktningene rundt psykologiens svake bånd er den formative effekten i psykologiske modeller og praksiser ikke begrenset til den terapeutiske relasjon eller laboratoriet, men gjør seg også gjeldene på andre arenaer. Som en forenklet illustrasjon fra et mer overordnet plan kan en trekke frem hvordan psykologiske forskningsfunn har bidratt til å forkaste den antatt allvitende rasjonelle aktør i tradisjonell økonomisk teori, til fordel for et modellmenneske begrenset av *bounded rationality*, som gjør feil og feilvurderer, og som handler affektivt og ikke rasjonelt. Dette gjenspeiles i psykologisk litteratur som er breiddfull av be-

greper som *observerbias*, *conjunction fallacy*, *durability bias*, *unrealistic optimism*, eller *affect heuristic*, som understreker at mennesket sjelden lever opp til de normene som er satt som ideal for *korrekt* tenkning. Dette dreier seg ikke bare om et skifte i teoretiske modeller, men har potensielle følger på politisk plan, gjennom endrede premisser for statlig styring eller paternalisme. Som Glaeser skriver; "After all, if individuals have so many cognitive difficulties, then it is surely possible that government intervention can improve welfare" (Glaeser, 2006, s. 133). Dersom dette skal være tilfelle må man ha kunnskap om hvor individer tar feil, hvordan de gjør det og hvordan de kan korrekteres. Dette tilbyr psykologien. Rose (2009) skriver;

Psychology promises to rationalise these practices, to systematise and simplify the ways in which authorities visualize, evaluate and diagnose the conduct of their human subjects, and conduct themselves in relation to them. In purporting to underpin authority by a coherent intellectual and practical regime, psychology offers others both a grounding in truth and some formulae for efficacy. In claiming to modulate power through a knowledge of subjectivity, psychology can provide social authority with a basis that is not merely technical and scientific but 'ethical'. (Rose, 2009, s. 92)

Et eksempel på hvordan nytteverdien av psykologisk kunnskap kan fremstilles i denne sammenheng skimtes i Bruce Overmiers (2008) tilsvarende på sentralkomiteen i det kinesiske kommunistpartiets uttalte målsetting om å "bygge et harmonisk samfunn". For Overmier er dette et rop om psykologisk kunnskap og praksis, og han skisserer hvordan psykologien kan bidra til å nærme seg et slikt siktemål. Et noe tilfeldig utvalg av alle de bedriftene han beskriver at vestlig psykologi har utrettet inkluderer kunnskap om sosialisering av individer; hva som skal til for å igangsette en bestemt atferd og vedlikeholde denne, og at man har "discovered the laws of learning". Overmiers artikkel er spekket med begreper som "ekspertise", "vitenskap", "normal", og "utvelgelse", som nettopp er den typen språk vi finner i det idealtypiske bildet, og som er nært forbundet med normaliseringspraksiser.

Normalisering. Psykologisk teori presenterer ikke bare kunnskap rundt menneskets vesen, det inkluderer også teori om hvordan mennesket kan gå *feil* i utviklingen, og hvordan dette avviket kan *korrigeres* (Matthews, 1999). Psykoterapi og psykologisk teori generelt må derfor

kunne sies å inneha a) en bestemt visjon for hva et tilfredsstillende menneskelig liv burde være, b) en måte å tolke hva som er galt med klienter som et avvik fra denne moralske visjonen og c) en måte å behandle klienter på som tar sikte på å vise dem måter å gjenopprette eller oppnå denne moralske visjonen i deres egne liv. Fravær av seksuell lyst er noe patologisk og anbefales behandlet med Viagra, sjenerteth defineres som et biologisk fundert problem som må behandles medisinsk, og psykologer og helsevesenet står klare til å tilby eksperthjelp for følelsesmessig krevende situasjoner, og mindre ulykker fordi dette antas å være noe en ikke kan håndtere på egen hånd (Jørgensen, 2006). Disse er alle elementer i en normaliseringsprosess hvor bestemte maktrelasjoner aktiveres og sannsynliggjør noen handlingsalternativer fremfor andre (D. Taylor, 2009).

Normalisering er i denne sammenhengen å forstå som promotering av en bestemt moralsk kodeks som tjener som standard for tolkning og vurdering av bestemte aspekter ved menneskets atferd (S. Brown & Stenner, 2009), hvor kulturelle historier kategoriserer noen atferder, væremåter eller tenkemåter som uønskede eller som avvik, mens andre betraktes som ønskede eller normale. Normaliseringspraksiser er aktive forsøk på å opprette og vedlikeholde disse standardene både i enkeltmenneskets liv og på populasjonsnivå. Rose (1998, 1999a, 2008, 2009) har videreført dette begrepet opp i mot psykologi gjennom å vise hvordan individer kan evalueres og sammenlignes når de vurderes ut i fra en felles referanseramme, og hvordan dette gjør at kompleks og uforutsigbar atferd kan reduseres til en vurdering av i hvilken grad den avviker fra etablerte normer. Det mest åpenbare eksempelet her er hvordan aspekter ved menneskelig fungering kartlegges gjennom administrasjon av evnetester som WAIS eller WISC som reduserer funksjonsnivået til en kvotient som kan ligge i normalområdet eller deviere med ”standardavvik”. I slike tester ligger det implisitt standarder for hva som er bra å kunne, viktig å vite eller riktig å gjøre.

Men normaliseringen i psykologi er ikke begrenset til standardiserte tester. Brinkmann (2005a, 2009) illustrerer hvordan standarder, verdier og normer er en nødvendig del av all psykologisk kunnskapsproduksjon. Å undersøke og forstå hvordan mennesker persiperer, tenker, føler og handler i bestemte situasjoner, forutsetter en forståelse av hva det betyr å gjøre dette *bra*, eller en standard for *riktig* persepsjon, handling eller problemløsning. Dersom et eksperiment utføres på eksempelvis problemløsning, ville det vært absurd å ikke ha standarder for god, kompetent eller kreativ problemløsning; vi kan ikke engang gjenkjenne noe *som* problemløsning dersom vi ikke har en forståelse av hva vellykket problemløsning er. Det finnes også gale og riktige måter å fremvise følelser på, og å *føle* følelser på. "The Psychopath [sic] is interesting because he or she is defective (a value judgment) in human feeling, and the only reason we can classify people as psychopaths (rightly or wrongly) is because there is such a thing as normatively appropriate patterns of human feeling (Brinkmann, 2005a, s. 758). Disse begrepene og kategoriene vil ikke kunne beskrives som verdinøytrale så lenge de impliserer en oppfatning om hva som er "sunt", "godt" eller "normalt", en forståelse som kan utvides til samtlige områder psykologien befatter seg med.

Normale og unormale typer. I sin diskusjon av Foucault peker Frank og Jones (2003) på hvordan sosiale praksiser som identifiserer grupper eller individer som å falle utenfor normparametrene samtidig tilskriver disse status som bestemte *typer* individer eller grupper; *den gale, fangen* eller *den homoseksuelle*. Når disse typene er identifisert og kategorisert - isoleres og møtes de av normaliseringsteknikker, som forsøker å gjenopprette den på forhånd definerte normalen. Rose (1998, 1999a, 2009) beskriver denne prosessen fra et mer overordnet perspektiv hvor bestemte former for menneskelig erfaring vurderes ut i fra kulturelle normer for det aktive, ansvarlige, velgende selv som realiserer sitt potensial i verden gjennom å skape en livsstil. I den vestlige verden innskrives avvik fra denne normen som former for psykopatologi i tilgjengelige kategorier som depresjon, sosial angst, eller ADHD. Når verdier

som frihet, autonomi, og valgtaking promoteres som normstandard blir mennesker som ikke lever opp til disse ”avhengige”, ”ubesluttsomme”, ”selvdestruktive” eller ”selvutslettende”. Gjennom ulike praksiser oppmuntres de til å ”ta ansvar for eget liv”, ”være sin egen herre” eller ”bli alt de kan bli”.

Ansamlinger av data, kasusbeskrivelser, kartleggingsinstrumenter, diskurser og verdier etableres, og gjør det mulig å identifisere disse ”tilfellene”, men kunnskapsregimet som etableres rundt slike avvikskategorier fungerer også som et konstituerende referansepunkt for andre. Dette fordi regimet, ifølge Foucault;

consist in engagement in a process of acquiring knowledge of a domain of objects, while at the same time they are constituting themselves as subjects with a fixed and determinate status. For example, knowing madness while constituting oneself as a rational subject; knowing illness while constituting oneself as a living subject; or the economy, while constituting oneself as a laboring subject. (Foucault, 2000, s. 256-257)

Med et slikt utgangspunkt kan en fra diagnosemanualene lese seg til at den ”gode person” ikke skal være for glad eller for trist, for energisk eller letargisk, spise for mye eller for lite, og ikke vise for stor tilbøyelighet til alkohol, gambling eller sex (K. J. Gergen, 2009, s. 275). Man skal leve i moderasjon, ha bestemte søvnmønstre, være produktiv og målrettet, rasjonell og kalkulerende; basere seg på en empirisk virkelighet, ha en helhetlig følelse av hvem en er, og kunne skille seg selv fra andre, og ”det indre” fra ”det ytre” (Crowe, 2000). Også standarder for et velfungerende menneske er mulig å etablere;

Psychologists have proposed various lists of criteria of positive mental health (Jahoda, 1958) or of the mature personality (Allport, 1961), incorporating such hallmarks as warm relating of self to others, emotional security, realistic perception, skills and assignments, self-insight, and a unifying philosophy of life. Each of these proposed criteria of maturity, adjustment or mental health represents, as Smith (1978) argues, a value claim about the nature of the good life, about the kind of personality that is desirable or preferable. These value claims typically reflect their originators’ own sociopolitical backgrounds and interests. (Kitzinger, 2004, s. 492)

I dette lyset får begreper som ”high mate value” og ”low mate value”, selvrealisering, ”true-self” og ”false-self”, sosial kompetanse og intelligens, frustrasjonstoleranse, konformi-

tet, emosjonell avstemming, identitetskrise, vrangforestilling, karakterforstyrrelse, intimitetsbehov, kognitiv dysfunksjon, realitetstesting, impuls kontroll, avhengighet, sikker tilknytning, selvstendighet, personlighetssvikt, mangel på motivasjon, frustrasjonstoleranse eller narcissisme en evaluerende karakter som foreskriver standarder for menneskets verdi og dets vansker.

Normaliseringspraksiser og anvendelse av psykologi. Sinnemestringskurs, foreldreveiledning, motiv terapi, mentaliseringstrening eller avslapningsøvelser er alle teknikker med forbindelser til psykomplekset hvor en normalitet forsøkes opprettet i det enkelte individ. Men i pakt med psyspeaks svake bånd er psykologiske teknikker, begreper og forståelser ikke begrenset til dette. Atferdsteknologier og andre psykologiske teknikker benyttes av skoler, organisasjoner og forretninger; innenfor lederskapsutvikling, teambuilding, motivasjonstrening, overtalelseskunst, konformitetsbygging, og konfliktløsning, i den hensikt å styre individer og grupper atferd mot mål som er ønskelige for disse institusjonene (Kipnis, 1994). Som vitne på anvendeligheten i disse teknikkene beskriver Kipnis hvordan de har blitt benyttet på ulike grupper og individer for å endre holdninger; være mer overtalende, bli bedre selgere eller mer effektive ledere; lære seg å få venner, være mer behersket og mindre impulsiv; vinne valg eller arbeide mer effektivt, og å avgjøre hvem en skal ansette, forfremme, eller gi sparken (Kipnis, 1994).

Delsammendrag og betydningsutdypning

Jeg har forsøkt å vise hvordan psyspeak kan fungere som medierende institusjon mellom bestemte sosiale og menneskelige verdier, og som sentral i frembringelsen og opprettholdelsen av særegne standarder for aspekter ved menneskets liv gjennom implementering av psykologiske teorier, forskningsfunn, diskursive praksiser og normaliseringsteknikker. Gjennom å plassere psyspeak i denne konteksten har jeg forsøkt å illustrere hvordan forklaringsmodel-

lene, vurderingskriteriene og normalitetsstandardene som produseres innenfor psykologisk diskurs beveger seg over til andre sfærer i samfunnet og bidrar til å etablere psykologi som en formativ sosial kraft.

Jeg har ikke behandlet de sosiale verdiene bak psyspeak i detalj, men antydnet gjennom illustrasjoner hvordan menneskelige verdier alltid står i forhold til historiske og kulturelle faktorer og sosiale verdier. Eksempelvis vil innprentingen av menneskelige verdier som realisering av potensial, og ideer rundt livslang læring og kompetanseutvikling være verdier som er nyttige i et samfunn som i stor grad baserer seg på å produsere informasjon og kunnskap (Jørgensen, 2006). Kognitiv atferdsterapis teknikker for å endre tankemønstre og handlingsstrategier, som tillegger individet ansvarlighet gjennom tankestyrt selvkontroll, kan betraktes som instrumenter for å fremdyrke menneskelige verdier som er ønskelige innenfor samfunn hvor mennesket forventes å være rasjonelt (Neimeyer, 1998). En bevissthet rundt slike forhold tydeliggjør hvordan modeller for den menneskelige natur og normaliseringspraksiser alltid formuleres og iverksettes gjennom en underforstått streben etter å være i samsvar med fremtredende sosiale forståelser og moralske institusjoner (Morawski, 1982).

Å erkjenne svake bånd. Implisitt i de overnevnte betraktningene ligger noen ulmende beskyldninger som bør gjøres tydelige. Viktigst blant disse er at psykologi ikke i tilstrekkelig grad har tatt sine svake bånd på alvor, og erkjent hvordan disse former disiplinen og kunnskapen den råder over, og hvilke samfunnsmessige konsekvenser diskursen og teknikkene som produseres har. En antatt immunitet, eller vanntette skott, mellom kunnskapsproduksjon og samfunn har bidratt til at samspillet mellom sosiale krefter og psykologi ikke har blitt behandlet tilstrekkelig av disiplinen selv (Prilleltensky, 1989).

Som Sloan, Austin, & Warner (2006) syrlig kommenterer etter å ha beskrevet det de opplever som en manglende refleksivitet rundt dette hos amerikanske psykologer: "Thousands of Ph.D.s in psychology and related professions are thus granted each year to individuals who

are merely technicians with no idea of how their specialty connects to anything beyond the people to whom their 'science' is to be applied" (side 49). Om jeg ikke her vil slutte meg til så skarpe formuleringer, er det likevel mitt utgangspunkt at psykologi som disiplin underkommuniserer de forbindelsene feltet har til andre deler av samfunnet, og hvordan trekk ved det samfunnet og den kulturen feltet befinner seg innenfor innvirker på kunnskapen – og språket – som produseres. I fravær av en slik metavurdering fremstår kulturelle føringer, som økende rasjonalisering og voksende individualisme, som naturlige og uavhengige standarder.

Undertoner i psyspeak. Analyser av slike politisk-ideologiske og moralske undertoner har blitt foretatt for en rekke psykologiske teorier og praksiser, inkludert behavioristisk teori (Woolfock & F. C. Richardson, 1984), kognitiv psykologi (Sampson, 1981), evolusjonspsykologi (Hamilton, 2008), humanistisk psykologi (Buss, 1979), positiv psykologi (Christopher & Hickinbottom, 2008) og terapeutisk virksomhet generelt (Cushman, 1993; Gantt, 1994). Politiske og moralske funderinger har blitt trukket frem i Hawthorne-eksperimentene (Gillespie, 1988), Sterns portrettering av selvets utvikling (Cushman, 1991b), Kohlbergs moralteori (Gilligan, 2003), "locus of control" (Riggs, 2005) og Piagets utviklingsterori, som ikke bare vurderes som å basere seg på en kulturell bias (e.g. Cole, 1998), men også å reflektere verdiene til en bestemt sosioøkonomisk struktur (Buck-Morss, 1979). Samlet danner det seg et bilde av hvordan menneskets selvbylde, de kvalitetene som verdsettes, de vanskene eller sykdommene som oppstår hos enkeltmennesket, institusjonene eller personene som er ansvarlige for å lege disse vanskene og teknologien som benyttes i denne hensikt, er historiske produkter, sosialt konstruerte, politisk aktive og forankrede i bestemte moralske antakelser (Cushman, 1993, 1992). Alle disse aspektene er innvevet i diskursen, og gjør seg gjeldene på subtile måter når vi snakker om oss selv i psyspeak.

Med et slikt utgangspunkt kan en følge Cushman (Cushman, 1991b) når han foreslår at det, i undersøkelsen av psykologiske formuleringer av mennesket, ved siden av å stille spørs-

målet ”er dette et riktig bilde av mennesket?” blir vel så viktig å spørre seg ”*hvorfor* er dette et riktig bilde?” Hvis språk, kultur og historiske forhold har bidratt til å skape en beretning rundt, og diskurs for, det vestlige menneske som et vesen med bestemte kvaliteter, kapasiteter, begrensninger, egenskaper eller trekk, hvordan har dette forløpet tatt form, og med hvilke formål? Hvilke mulige virkninger har disse bestemte forståelsene? Igjen, hvilken verden åpner psyspeak for, og hvordan bringes denne frem? En mulig innfallsvinkel til en forståelse av hvordan psyspeak implementeres går via spørsmål om *makt*.

Synliggjøring og naturliggjøring, makt og ideologi i psyspeak

Når det snakkes om makt her er den av et annet format og art enn den som manifesterer seg i Orwells *Big Brother*; en monolittisk fysisk undertrykkende, ondartet og autoritær struktur; en makt på linje med den totalitære militærstaten vi må reise oss mot, og som må bekjempes og avskaffes (e.g. Nettleton, 1997). Dette er en negativ makt fordi den begrenser, og en sentrert makt fordi den holdes av et identifiserbart individ eller system. Til en viss grad ligger denne formen for makt også i psykologisk arbeid, da man i kraft av embetet kan utøve restriksjoner og begrensninger, og under en slik beskrivelse vil kunne inkludere spørsmål rundt tvangsinnleggelse og skjerming av pasienter. En slik maktforståelse tydeliggjør imidlertid primært de restriktive, ikke de formative, effektene av psykologisk virksomhet. For å gripe den formative innflytelsen er en alternativ maktforståelse, med opphav i Foucaults arbeider, mer anvendelig, og det er den jeg vil basere meg på i den videre tekst. Særlig to forhold skiller den Foucauldianske makten fra den dominerende *Big Brother*-makten, det ene er lokaliseringen og det andre er formen den tar.

Å *halshugge kongen*. I forhold til lokalisering er den maktforståelsen som anvendes her av en mer utstrakt karakter, og med utydelige demarkasjonslinjer som umuliggjør avgrensning av makten som sentrert hos ett enkelt subjekt eller begrenset til en institusjon; som noe disse kan holde, eller være i besittelse av (Brinkmann, 2005b; Farsethås, 2009; Townley,

1993). Foucault (e.g. 1980) har billedlig beskrevet at vi må kutte av kongens hode i forståelsen av denne makten, fordi man som utgangspunkt må lete andre steder enn hos offisielle styresmakter for å redegjøre for dens virkning. Makten gripes gjennom å undersøke krav til sannhet, kunnskap og ekspertise i det sosiale livet, og de praksiser, teknikker og prosedyrer som gjør makten effektiv (Brinkmann, 2005b; Townley, 1993). Makt er relasjonelt og virksomt i alle deler av det sosiale livet, og utgjør et dynamisk felt som inkluderer pedagogiske settinger, familielivet, den politiske sfære, arkitektur, ingeniørkunst, fengselsvesenet, økonomi, jus og psykomplekset som sammen bidrar til effektiv forvaltning og håndtering av mennesker (Greig, 1997; P Miller & Rose, 1986).

Denne makten forstås som å manifestere seg på mikro- og makronivå, og omfatte alle de måtene gjennom hvilke personer styres, veiledes eller føres av andre, eller teknikkene de selv tilegner seg og benytter, for å regulere handlinger i pakt med bestemte standarder (P Miller & Rose, 1986; Rose, 1999a). En slik bred beskrivelse gjør maktrelasjoner allstedenærværende i det sosiale liv. Det er ikke noe system eller *Big Brother* med en klar intensjonalitet eller planmessighet, men makt som utøves gjennom et utall disipliner, kunnskapskorpus, regimer, og diskurser som konstant virker – ofte med motstridende budskap – på mennesket.

Produktiv makt. Det andre poenget som skiller denne makten fra *Big Brother* er at den ikke primært er negativ og begrensende, eller manifesterer seg i marginalisering, ekskludering, og andre restriktive mekanismer. Heller er den produktiv og muliggjørende i den forstand at den retter seg mot de skapende kreftene i de subjektene den omfavner, gjennom å frembringe bevegelser, handlinger, faktorer, impulser og former for subjektivitet (Pickett, 1996). I denne sammenhengen fokuseres det på iscenesettelsen av mennesker og sosiale relasjoner, hvor makt blir kontroll eller innflytelse over de settingene hvor diskurser rundt identitet og subjektivitet føres, og menneskets forståelse av egen psykologi utvikles. Makt blir derfor muligheten til å tegne opp bestemte rammer innenfor hvilke personer blir tilskrevet, eller

kan tilskrive seg selv, en stilling eller posisjon – en bestemt subjektivitet eller identitet innenfor en diskurs og handle ut i fra denne (Sampson, 1993).

Subjektivisering. Disse prosessene kan sammenfattes under begrepet subjektiviseringsprosesser, som henviser til mekanismene hvor mennesker gjennom innvielsen i maktrelasjonene ledes til å betrakte seg selv som bestemte subjekter med særegne kvaliteter (Viriasova, 2006). En slik subjektivisering vokser primært frem gjennom at mennesket møtes eller behandles *som om* det var et vesen med disse egenskapene, og inngår i praksiser som retter seg mot slike trekk, som når mennesket møtes som et vesen med underbevissthet eller selvtillit, og igangsetter operasjoner på disse størrelsene. Innenfor en slik maktforståelse tydeliggjøres hvordan det er myriadene av svake bånd som utgjør det totale maktfelt, og hvordan det er gjennom totaliteten av disse relasjonene menneskelige verdier eller former for subjektivitet implementeres.

Regjeringsrasjonalitet. Dette er ikke en maktutøvelse som dominerer i tradisjonell forstand, som forsøk på å *frata* ”den andre” muligheten for å handle, men kapasiteter som utøver sin effekt gjennom å etablere en arena for mulige handlinger og ytringer, og fungere som rettesnor for hva som gjøres og sies av subjektet. Maktutøvelsen her anerkjenner altså handlingspotensialet i subjektet, men i tilretteleggingen av handlingsrommet handler makten på *andres* handlinger slik at disse blir *forutsigbare*. Rose (1999b, s. 4) skriver: ”To govern humans is not to crush their capacity to act, but to acknowledge it and to utilize it for one’s own objectives”. Gjennom å gjøre betingelsene for, og konsekvensene av, bestemte handlingsmønstre mer eller mindre fordelaktige, attraktive og sannsynlige virker makten slik at handlingene foregår innenfor bestemte predeterminerte grenser (Thompson, 2003). Maktprosessen innebærer altså utformingen av det mulighetsfeltet hvor andre fungerer, og orkestreeringen av dette rommet på en måte som sannsynliggjør bestemte handlingsmoduser og tanke-

sett, og gjør det mulig å *forvente* bestemte reaksjoner fra seg selv og andre (Mayes, 2009; Thompson, 2003).

Muligheten for å kunne forvente hva individer eller grupper vil gjøre i gitte situasjoner er en nødvendig forutsetning for *regjeringsrasjonaliteten* (governmentalityⁱⁱⁱ), en neologisme fra Foucault (e.g. 1979) sammensatt av government og rationality. Det første leddet forstås ikke bare som politiske institusjoner, men alle former for "conduct of conduct: a form of activity aiming to shape, guide or affect the conduct of some person or persons" og "Rationality is the idea that before something can be governed or managed, it must be known" (Townley, 1993, s. 520). For å kunne styre et gitt område eller objekt må man ikke bare ha et vokabular for å snakke om det og tenke rundt det, men man må også *kjenne* det, og være i stand til å vurdere dets tilstand, for å sortere, ordne og administrere; man må *rasjonalisere* området (Rimke, 2000; Townley, 1993; Rose, 1999b; Foucault, 1982). Det er denne rasjonaliteten som er særlig interessant her, fordi psykomplekset og psyspeak kan tilskrives en aktiv rolle i å frembringe den.

Rasjonalitet gjennom psyspeak. Gjennom å produsere autoritativ kunnskap om individer og populasjoner blir psykologien en sentral aktør i forvaltningen av mennesker, og legger føringer for handlingsrommet som utformes av maktrelasjonene. Rose (e.g. 1998) argumenterer for at psykologiske praksiser gjennom å produsere teknologi, språk og anskuelserformer; gjennom å tilby kunnskap og teknikker for å gjøre mennesket mulig å kjenne og dermed styrbart, har spilt en avgjørende rolle i frembringelsen av bestemte former for sosial autoritet. Han skriver (Rose, 2009, s. 93); "We have entered, it appears, the age of the calculable person, whose individuality is no longer ineffable, unique and beyond knowledge, but can be known, mapped, calibrated, evaluated, quantified, predicted and managed."

Richards (2002) illustrerer dette gjennom hvordan menneskets intelligens kan måles; personligheten testes, vurderes og oppteignes grafisk; mental uro diagnostiseres som angst,

nevrosener eller stressforstyrrelser; holdninger kvantifiseres, læringskurver profileres, og “kognitive stiler” konstatert. Stadig differensiering innenfor teori og praksis åpner for ytterligere dimensjoner å utrede; en har ikke lengre ”dårlig hukommelse”, men svakt semantisk, episodisk, autobiografisk, emotivt eller assosiativt minne. Gjennom kartlegging av individuelle svakheter og styrker, helsetilstand, risikofaktorer og sårbarhetsfaktorer skapes en kunnskapsrealitet som subjektet gjennom normalisering og subjektivering øves i å tilegne som egne. De etablerer slik en form for makt, hvor enkeltmennesket tilskriver seg selv en bestemt egenskap, identitet, holdning, personlighet, livsstil eller *subjektivitet* innenfor de parametrene regjeringsrasjonaliteten setter opp.

Å *kjenne seg selv*. Foucault (e.g. 1993, 1995) har beskrevet hvordan bestemte regjeringsrasjonaliteter og maktrelasjoner både forutsetter og frembringer et menneskelig subjekt som verdsetter å kjenne seg selv. Behovet for å vite *hvem en er*, og enda viktigere; å *fortelle* hvem en er til andre mennesker eller fortolkende autoriteter, og slik skape en historie om seg selv, er en sentral del av subjektiveringsprosessene og rasjonaliseringen av mennesket i moderne samfunn. Personlig identitet blir innenfor en slik forståelse noe som ”i økende grad avhenger av individets evne til å reflektere over og artikulere området for privat erfaring” (Dews, 2009, s. 122), hvor ytringen av ens indre fungerer som en bekreftelse på vår identitet, og gjenfortellingen blir en vesentlig praksis i konstitueringen av en selv som subjekt og i frembringelsen av nye selv.

I terapeutisk virksomhet forteller klienten om seg selv og andre, om sin barndom og sine fremtidsplaner, sine drømmer, ønsker, redsler og mestringsstrategier. En slik gjenfortelling foregår ikke uten et sett av regler, forhåndsantakelser og etablerte diskursive praksiser, men tar form innenfor en relativt etablert narrativ linje som allerede er farget av terapeutens, eller den lyttendes, skjema (e.g. Schafer, 1980). Innenfor terapeutisk virksomhet gjenfortelles klientens historier på bestemte måter; noen hendelser trekkes frem som viktige, mens andre for-

bigås, noen erfaringer utdypes andre ikke, relasjoner til andre utbroderes eller marginaliseres, mønstre identifiseres og settes ord på. Dermed konstitueres klienten som et talende subjekt ovenfor terapeuten som foreskriver formen beretningen skal ta, ordene som skal anvendes, ritualene som skal følges, og som forstår, dømmer, trøster eller verdsetter vår historie. (Besley, 2005; Fraser, 2009). Fordi den gode selvrefleksjonen skal følge premissene psyspeak har satt opp, blir ytringen av ens indre en viktig del av innvielsen i psyspeak; en er nødt til å snakke et språk som den lyttende forstår og gjenkjenner. Dette behovet for å kjenne, og å fortelle om, seg selv - og dermed gjøre seg mulig å kjenne - er ikke begrenset til det lukkede rom.

Gjennom eksperimenter, meningsmålinger, enkéter, telefonintervjuer, spørreundersøkelser og avisspalter innhentes, utlegges og kartlegges personlige sannheter. Systematisert gjennom statistiske verktøy, kartleggingsinstrumenter, diagnostiske retningslinjer, og dokumentasjon utgjør disse et virkningsfullt verktøy i frembringelsen av en generell sannhet om mennesket (Besley, 2005), og utgjør slik en sentral del av normaliseringsprosessen og regjeringsrasjonaliteten. Brenninkmeijer (2010) beskriver hvordan behovet for å fortelle om seg selv dermed blir som et tveegget sverd, hvor mennesket gjennom å verbalisere sannheten om seg selv i henhold til bestemte føringer, samtidig konfronteres med sannheten om det generelle mennesket, og måles opp mot denne standarden. Det vil alltid eksistere en viss motstand mot bestemte standarder og det mulighetsrommet enkeltmennesket opplever, og dermed er motstand alltid ledsagende subjektiveringsprosessen (Pickett, 1996).

Motstand. Makt ble beskrevet som å handle på andres handlinger. Med handlingspotensial kommer også muligheten for å motsette seg eller opponere mot maktrelasjonene og bestemte diskursive formasjoner, eller *motstand* (Foucault, 1982, 1997; Huijer, 1999; Viriasova, 2006). Forståelsen av forholdet mellom makt og motstand som en permanent provokasjon (Foucault, 1982) som er avhengig av hverandre for å eksistere, beskrives av Foucault

(1997, s. 167) på følgende måte: “if there was no resistance, there would be no Power relations. Because it would simply be a matter of obedience.” Dermed blir det slik at;

The subject responds to normative disciplines, discourses, and regimes of power and knowledge, but it is not reducible to them. Power always leaves open possibilities to resist. Nonetheless, such resistance can occur as care of the self only by reflectively thinking on the origin of problematizations and prescriptions. (Koro-Ljungberg, Gemignani, Brodeur, & Kmiec, 2007, s. 1079)

Denne formen for motstand er ikke ganske enkelt å ”si nei”, som en negasjon til maktrelasjonene, som når en innenfor en individualistisk problematisering og diskursform, som identifiserer problemet i personen, flytter ansvaret for sine vansker over på *andre* personer. I dette tilfellet har en bare lyktes å konstituere seg selv som et nytt subjekt innenfor den samme diskursen, denne gang som et subjekt som ”ikke tar ansvar”, som ”eksternaliserer”, er ”ekstrapunitiv” eller som ”mangler innsikt” i sine problemer. Motstand forutsetter aktivt engasjement. Det er en kreativ prosess, hvor realiteter skapes og gjenskapes, situasjoner endres, og muligheter for alternativ subjektivering introduseres (e.g. Foucault, 1997). Vellykket motstand må rette seg mot diskursers grunnpremisser og tydeliggjøre disse, demonstrere de logiske motsetningene i diskursen, de implisitte verdiene og maktrelasjonene, og hvordan disse virker for å opprettholde bestemte realiteter.

Foucault illustrerer denne formen for motstand gjennom hvordan en medikalisert diskurs rundt homoseksualitet problematiserte dette som en sykdom eller et patologisk avvik, en forståelse hvor en effektiv motstandsposisjon kunne spørre; ”hvis vi er *syke*, hvorfor fordømmer dere oss, hvorfor forakter dere oss?” (Foucault, 1997, s. 168, min oversettelse). Her tjener en bestemt definisjon av homoseksualitet som verktøy i motstanden mot patologiseringen av denne måten å være på gjennom å tydeliggjøre diskursens interne paradoks. Ved å vise hva en diskurs faktisk gjør, hvilke konsekvenser en bestemt diskurs har, og å forsøke å *endre* disse konsekvensene gjennom endringer i diskurs, utøves motstand. Makt og motstand kan derfor

leses som to navn på en lik kapasitet, nemlig kraften til å skape sosial forandring og fortolkningsendring (Heller, 1996).

Fordi konseptene, kategoriene, prinsippene, forestillingene og de dominerende diskursene ikke *må* aksepteres, men gjennom motstand kan endres, svekkes, saboteres undermineres, gis nytt innhold eller vendes mot seg selv er det alltid en mulighet for å utvikle alternative måter å tenke rundt og forstå verden på, og dermed nye måter å eksistere på (D. Taylor, 2009). Den Foucauldianske fremstillingen av makt som ”ubiquitous, diffuse, and circulating” understreker imidlertid vanskeligheten for å opponere mot makten (e.g. Pickett, 1996). Siden den ikke er sentrert og lokalisert ett enkelt sted men spredd i samfunnet i alle relasjoner er det heller ikke noe senter å opponere mot, og nettopp fordi maktrelasjonene er altomfattende blir de vanskelig å få øye på.

Den umerkelige merkeligheten, psyspeak og ideologi. Makt muliggjør verden på bestemte måter, den er formativ. Men disse måtene fremstår ikke som *måter*, men som naturligheter eller portretteringer av verden *slik den er*. Prosessen hvor sosialt konstruerte, historisk og kulturelt betingede, forestillinger, ideer, verdier og måter å tenke og handle på, fremstår som *naturlige*, og mer eller mindre ukritisk aksepteres innenfor et gitt samfunn, kan beskrives som en prosess hvor disse får *ideologisk* status (Billig, 1991, 2001; Eagleton, 1991; Nafstad mfl, 2009; Osterkamp, 1999; Sampson, 1982). Det er etter overgangen til noe tatt-for-gitt, eller til noe som synes unødvendig å stille spørsmål ved, at beskrivelser, meningssystemer og begreper beskrives som ideologiske, hvor ”certain discursive mobilizations become powerful – so powerful that they are the orthodoxy, almost entirely persuasive, beyond which we can barely think” (Wetherell, 2003, s. 14). Denne forståelsen av ideologi gjør at en kan trekke paralleller til det Shotter (1993) kaller *bakgrunnsetoset* for vår bestemte væren. Dette etoset utgjør våre måter å være ”vanlige” på, og bestemmer hva som er ordinært, hva en antar at

eksisterer eller ikke, hva som er mulig og umulig, og en hel rekke forhold man ikke legger merke til at en ikke legger merke til, eller som vår måte å handle, snakke, evaluere og tenke på unnlater å gjøre rasjonelt synlig for oss. Når et slikt bakgrunnsetos er etablert, er motstand mot aspekter ved det vanskelig, fordi hendelser eller situasjoner som utfolder seg i pakt med etoset fremstår som *naturlig*.

Eviggjøring, naturligjøring og reifisering. Mens naturligjøring henviser til fremstillingen av et fenomen, en hendelse eller et objekt som uunngåelig gitt bestemte forutsetninger, er eviggjøring å forstå som forsøk på å presentere en bestemt tilstand som permanent og uforanderlig, eller som å strekke seg tilbake til "time immemorial" (Reicher & Hopkins, 2001). Gjennom dokumentasjon og kunnskapsproduksjon rundt hvordan hverdagens ordninger, kategorier eller diskurser er like de som finnes i andre kulturer og tidsperioder, gjøres våre egne kategorier mer genuine, evige og naturlige, og tjener som legitimeringsgrunnlag for å klassifisere verden på en bestemt potensielt omstridt måte (Hacking, 2007).

Både eviggjøring og naturligjøring er virksomme mekanismer i *reifisering*. Dette henspiller på prosessen jeg beskrev i del en hvor mennesket glemmer sitt forfatterskap over den verden de lever i, og peker mot den endringen som skjer når begreper, strukturer og verdier som har blitt formet gjennom sosiohistoriske prosesser behandles som om det var noe "i seg selv", en realitet uavhengig av sin opprinnelse (Sampson, 1981). Sosiologene Berger og Luckman (2000) skriver;

Reifisering er å oppfatte menneskelige fenomener som ting, det vil si som uttrykk for noe ikke-menneskelig eller muligens overmenneskelig [...] å oppfatte produktene av menneskelig aktivitet som om de var noe annet enn menneskelige produkter – som om de var naturgitte, en følge av kosmiske lover eller utslag av guddommelig vilje. (Berger & Luckmann, 2000, s. 100)

I den grad forestillinger eller versjoner kan fremstå som naturlige og evige er det mer sannsynlig at mennesker benytter seg av disse kategoriene og modellene, og det blir vanskeligere å utfordre eller erstatte disse (Reicher & Hopkins, 2001). Den retoriske kraften eller

praktiske gjennomslagskraften disse versjonene, verdiene eller kunnskapsbildene har, avhenger av suksessen med å plassere de som evige kategorier, hvor som Reicher og Hopkins skriver "placing identity beyond history will be linked to practical success in bringing about the End of History" (s. 391). Når gjentatte atferdsmønstre, måter å snakke, tenke og forstå verden på reifiseres gjennom naturliggjøring og eviggjøring har de fått en ideologisk status. Normer oppleves ikke lengre som utbredte føringer, men som "normale", uunngåelige og derfor nærmest immune ovenfor kritisk analyse og motstand.

Individualisme som ideologi. En illustrasjon på en menneskelig verdi med ideologisk status er å finne i en individualistisk diskurs som kjennetegner vestlige samfunn, med den sentrale vekten som tillegges individet som en autonom agent, som senter for handling, valg og initiativ, og den samtidige reduksjonen av sosiale bånd og kontekst. Dette kan beskrives som en "possesive individualism" (Vidal, 2009, s. 7) hvor enkeltmennesket betraktes som innehaver av, og beholder for, sine kapasiteter og fastlagte egenskaper, og hvor disse bunnar i ens egen *person*, med lite innvirkning fra det samfunnet som omgir en. Sampson (1977, 1988) beskriver noe lignende i begrepet "the self-contained person" som han leser som en uavhengighetens ekstremitet; en som ikke behøver andre for å fullende sitt liv, som er – eller håper å være - hele i seg selv.

Christopher og Hickenbottom (2008) beskriver hvordan en slik forståelse av menneskets vesen beror på en skarp avgrensning mellom en indre subjektiv verden som rommer bestemte verdier, erfaringer, og meningsforhold og utgjør et fastlagt essensielt selv på den ene siden, og en ytre objektiv verden med abstrakte fakta på den andre. De setter denne forestillingen i sammenheng med et liberalistisk moralsk utgangspunkt som antar at fordi meninger og verdier er subjektive og individuelle, burde mennesker få etterleve sine ideer om det gode liv, så lenge de ikke forstyrrer andres muligheter til å gjøre det samme. Kombinert abstraherer

disse forestillingene individet fra de situasjonene hun inngår i, og produserer et bilde av forholdet mellom person og verden, eller person og andre, som uavhengige størrelser (e.g. Rommetveit, 2003; Sampson, 2000).

Dette bildet gjenkjennes fra den idealtypiske fremstillingen av mennesket, og virksomhet innenfor dette paradigmet antas her å ha vært en sentral komponent i ideologiseringen av en individualistisk forståelse av menneskets vesen. Både teoretisk og anvendt psykologi retter seg mot og omhandler enkeltmennesket, enten det er det er enkeltindividet, individet i grupper eller individet i familien (Sarason, 1981). Det er enkeltmenneskets diskurs som føres i psykologien, og enkeltmennesket som blir synlig i psykologisk virksomhet. Gjennom å fremstille og produsere kunnskap basert på individualistiske premisser, har psyspeak bidratt til å plassere denne formen for subjektivitet som en evig og naturlig kategori, og til dens ideologiske natur gjennom å reifisere et bilde av den selvtilstrekkelige personen som den naturlige tilstanden for det menneskelige selv.

The enterprising self. Med Foucault beskriver Rose (1998) hvordan frembringelsen av dette autonome selvtilstrekkelige individet er en essensiell del av samtidig regjeringsrasjonalitet, en autoritet som ikke lengre baserer seg på direkte kontroll over individet, men utøver makten indirekte gjennom individets kontroll over seg selv. Det ideelle sluttproduktet er det Rose (1998) har kalt "The enterprising self", et menneske som verdsetter dimensjoner som autonomi, eget initiativ, ambisjoner, personlig ansvar, valgfrihet, og selvoppfyllelse, og som handler på seg selv ut ifra standarder for det gode, det sanne, det ønskverdige og det tillatte. "The enterprising self will make an enterprise of its life, seek to maximize its own human capital, project itself a future and seek to shape itself in order to become that which it wishes to be" (Rose, 1998, s. 154). Kontrært til liberale forestillinger om det fristilte individ, forstås dette ikke her som et subjekt som har frigjort seg fra makten, men et som er innvevet i komplekse maktforhold, og som velvillig deltar i en bestemt utforming av livet gjennom denne in-

dividualistiske selvdiskursen, og dermed blir ansvarliggjort for å skape, og stadig gjenskape, sin egen eksistens langs stadig nye dimensjoner og på nye måter. Ideologiseringen av dette selvformative subjektet er både en forutsetning for, og et resultat av, psyspeaks rolle i maktrelasjonene.

Formativ Problematisering.

Collier, Lakoff og Rabinow (2004) beskriver Foucaults forståelse av *problematisering* som en prosess hvor en bestemt måte å analysere en hendelse eller situasjon på vokser frem, hvor helheten av de diskursive og ikke-diskursive praksisene gjør noe *tilgjengelig* for å vurderes som galt eller riktig, gjennom å konstituere det som et objekt eller område å tenke rundt. Å forstå problematiseringer blir et historisk og kulturelt anliggende som må ta for seg betingelsene for at bestemte atferder, fenomener eller prosesser *blir til et problem*. Foucault (2001) illustrerer gjennom å spørre hvilke vilkår som ligger til grunn for at bestemte typer atferd klassifiseres som galskap, seksuelt avvik eller kriminalitet, mens lignende - eller nærmest identisk - atferd overses eller *ikke* problematiseres. I denne forståelsen av problematiseringsprosessen kan leses de samme betraktningene jeg har vært innom tidligere, nemlig at objektet - eller problemet - ikke er i verden, men i vår felles forståelse, og hvordan maktforhold og diskurser formativt bringer til liv bestemte temaer å tenke rundt, eller gjør de synlige.

Løsningen på et gitt problem avhenger av hvordan dette problemet formuleres. Problemdefinisjon legger føringer for hvordan bestemte områder av livet studeres og hvordan vanskene som identifiseres forsøkes løst; både for endringsstrategi, utvelgelse av kanaler for implementering, og evalueringskriterium (Caplan & Nelson, 1973; O'Neill, 2005; Prilleltensky, 1990). Ulike intervensjoner blir fremtredende avhengig av om en fokuserer på individet som oppfattes som å ha problemet, de sosiale faktorene som fostrer problemet, eller en interaksjon mellom de to (O'Neill, 2005).

Stressmestring. En forenklet illustrasjon kan finnes i problematiseringen av hvordan stress leder til negative effekter på helse, og konsekvensene av bestemte innfallsvinkler til dette. Ogden beskriver et historisk skifte i stressproblematisering, fra en forståelse av betingelsesprosesser og assosiasjonsdannelse i miljøstimuli som sentrale for stressopplevelsen, til interaksjonen mellom individ og miljø som vesentlige, for å ende opp i en oppfatning av stress som en konsekvens av individets evne til å kontrollere og bestemme sin egen atferd. Hun skriver; "The individual is no longer conceptualized as passively responding to external cues, nor as interacting with their environment, but as interacting with their own inner self" (Ogden, 1995, s. 441). Dette indre selvet blir igjen mulig å endre, konstruert som noe man må mestre, og som håndteres gjennom individets selveffektivitet og mestringstro (Ogden, 1995).

Som et vitnesbyrd fra arbeidslivet påpeker Brownell (1991) at stressmestringsprogrammer generelt formidler et budskap om at den individuelle jobbtakeren kan håndtere arbeidsstress mer effektivt gjennom avspenning og avslapning, tidshåndtering og ulike angstreduksjonsteknikker. Implisitt i et slikt fokus ligger at arbeidsmiljøet er rimelig eller umulig å endre, mens individet er i stand til å endre seg, eller håndtere situasjonen. Innenfor en slik selvkontrollmodell, blir den utslagsgivende faktoren ikke lengre en ekstern substans som arbeidsmengde eller tidsfrister, eller individets interaksjon med disse, men individets *indre selv*; den reelle arbeidsmengden eller det påkrevde arbeidstempo blir mindre viktig. Denne vektleggingen legger ansvaret hos jobbtaker, fritar arbeidsgiver for ansvar og fjerner fokus fra arbeidsforhold og jobbkraav. En slik form for individsentrert problematisering er kjennetegnende for regjeringsrasjonaliteten rundt "the enterprising self", hvor subjektet blir holdt ansvarlig for sitt eget velvære.

Individet som problem og løsning. Dineen (2002) beskriver en kulturell forestilling om at bestemte menneskelige vansker kan avhjelpes og mål oppnås, kun dersom man lærer seg - og deltar i - psykologiens mysterier. Tiltroen til psykologen begrenser seg ikke til hennes evne til

å tolke hva mennesker føler, sier og gjør; å forklare deres beskrivelser, opplevelser humør og handlinger, men til å hjelpe mennesker ”onward and upward”(Dineen, 2002, s. 120). Klienter innvies i språk, skikker og praksiser som skal benyttes til å forstå både seg selv og verden rundt dem (Gantt, 1994), et program Gantt hevder tar form som en terapeutisk innvielse som utruker klienten med meningssystemer, praksiser og språklige verktøy for å gjennomføre og leve ut psykologisk teori. Som eksempel viser hun til den overfortolkende skepsisen som ligger i Freudiansk psykoanalyse hvor ”every thought, statement or action is subjected to an hyper-reflective scrutiny that disallows the given event the possibility of any forthright surface validity”(Gantt, 1994, s. 149), hvor klienten ledes til en fortolkning av egen livserfaring, tanker og følelser som bevis på eksempelvis ”repetition compulsion born in childhood” heller enn meningsfulle responser og reaksjoner på en umiddelbar levd virkelighet (Gantt, 1994). Den egentlige sannheten skal frem.

Denne tanken om en “sannhet i oss selv” forutsetter tilsynelatende en idé om at det finnes en skjult indre natur eller essens som kan tre frem etter å ha vært fengslet eller gjemt, og som kan settes fri gjennom bekjennelsen (Besley, 2005). At denne sannheten kan avdekkes gjennom selvgranskning og bekjennelse av sine tanker og handlinger, gjennom å undersøke seg selv og sine motiver og formulere sine beveggrunner, fremstår som så selvfølgelig at det har blitt vanskelig å hevde at slik selvransakelse er avgjørende for bestemte maktstrategier og føringer utenfor en selv (Rimke, 2000).

Denne selvkunnskapen, som ikke bare promoterer av psykomplekset men av stadig flere aktører, ”offers the keys, the habits, the tools, and secrets of how one can become autonomous enough to ’remedy’ the psychological causes of one’s failures, disappointments and frustrations” (Rimke, 2000, s. 69). Årsakene til - og løsningen på – bestemte vansker og livssituasjoner, er å finne i subjektet selv, i hennes dysfunksjonelle tankemønstre, selvbelønning av maladaptiv atferd eller hyperaktive forsvarsmekanismer. Dineen skriver;

Although particular theories and therapies vary greatly, a common underlying assumption embraced by most contemporary therapists, and imparted to their patients, is that psychological problems reside within the individual and that the role of the therapist is to direct attention onto the internal world and assist people to change themselves from the inside out. (Dineen, 2005, s. 5)

Fordi det er mulig å identifisere disse indre årsakene, og det finnes individuelle løsninger, fordi en kjenner risikofaktorer, beskyttelsesfaktorer og sårbarhetsfaktorer er individet forpliktet til å ta vare på sin egen mentale helse. Med eller uten terapi skriver Crawford, holdes menneskes ansvarlig for sin egen psykiske helse, hvor "no one has to blame us for some psychological failure: we blame ourselves" (Crawford, 1998, s. 85).

Problematisering av helse. Flere kommentatorer (e.g. Crawford, 1998; Wikler, 1987) har pekt på tendenser til å betrakte helse som et spørsmål om individuell ansvarlighet. Under den talende tittelen *You are dangerous to your health* diskuterer Crawford (1998) hvordan det implisitt i denne problematiseringen ligger en forståelse av at mennesket gjør seg selv sykt, og at det også kan gjøre seg selv friskt. Ansvarliggjøringen for egen helse øker fokuset rundt personlige ressurser, kunnskap og ferdigheter i å velge en sunn livsstil som grunnleggende for helse gjennom promotering av helseatferd som mosjonering, sikker sex, å spise sunt, og atferder som involverer selvkontroll og anvendelse av selvet for å kontrollere og modifisere risikofaktorer (Dean & Kickbusch, 1995; Ogden, 1995).

Menns helse som problem. Paul Crawshaws (2009) diskusjon rundt "menns helse" kan tjene som utgangspunkt for å belyse hvordan former for problematisering har konstituerende effekt på sosiale virkeligheter og subjektiviteter. Menns helse har vokst frem som et særegent problemområde ledsaget av et kunnskapsregime og sosiale bevegelser som med stadig økende intensitet hevder at det foreligger en "krise i menns helse". Portretteringer (e.g. Courtenay, 2003) av menn som sårbare for antisosial, narsissistisk, paranoid og schizoid personlighetsforstyrrelse; alkohol og stoffavhengighet; patologisk gambling, og unge gutter som naturlig i risikozonen for ADHD, lesevansker, atferdsvansker og autisme (for å nevne noen), kombinert

med data som beskriver ”alarming tall” av uopdagede mentale lidelser hos menn, leder disse strømmingene til å kreve skifter i helsepolitikk og bred terapeutisk intervensjon rettet mot menn (Fitzpatrick, 2006). Men, skriver Crawford, hele dette apparatet “fail to interrogate the ‘ontological’ effects of constituting or constructing certain forms of men and male bodies, making distinctions between the normal and the pathological and working to reify men and masculinities as stable and universal categories” (Crawshaw, 2009, s. 282).

Helsediskursen rundt mannen portretterer han som ”competitive, aggressive, risk-taker, strong, independent, unemotional, and so on” (Crawshaw, 2009, s. 283), og slike forståelser danner bakteppet for praksiser som forsøker å hjelpe mannen til å monitorere og håndtere sin egen helse. Holdnings- og informasjonskampanjer igangsettes og politiske tiltak og strategier iverksettes for å lære mannen å oppsøke lege oftere, snakke om problemene, komme i kontakt med følelsene, mestre sin aggresjon og nedtone risikoatferd. Etter hvert som kunnskapsgrunnlaget rundt ”mannens generelle vesen” vokser, kan en med dette i ryggen problematisere ikke bare menns helse, men *menn* som problem, og fremme nye og mer radikale normaliseringsteknikker som pålagt ”antivoldtektstrening” for menn som en nødvendig del av å ta førerkortet (Hamilton, 2008). Gjennom slike reelle og foreslåtte praksiser arbeider maktrelasjonene for å åpne nye handlingsrom og subjektiveringsprosesser, og gjennom å rette seg mot den enkelte mann på disse premissene subjektiveres han som et vesen med disse kvalitetene.

Delsammendrag og betydningsutdypning

De overstående betraktningene tydeliggjør noen av sammenhengene mellom makt, diskurs, kunnskap og virkelighetsforståelse. Mens jeg i del en pekte på at kunnskapsregimer og tilhørende diskursive formasjoner var underdeterminert av forhold i *virkeligheten*, tydeliggjøres her hvordan de er *overdeterminert* av maktrelasjoner. Makten holder kunnskapselemente-

ne sammen, og fungerer som en viktig katalysator for at én diskursiv formasjon krystalliseres fremfor en annen, og at noen områder av livet blir mulige og naturlige å problematisere, mens andre forgås i stillhet (Lewis, 2006). Samtidig, hvis det vi anerkjenner som kunnskap i en vesentlig forstand er konstruksjonene til bestemte verdidefinerte grupperinger blir utbredelsen av denne kunnskapen gjennom utdanning, mediabilder, avisskriverier, opplysnings- og informasjonskampanjer også en subtil maktekspansjon (K. J. Gergen & M. Gergen, 2003). Disse forholdene peker mot hvordan kunnskap og makt gjensidig og parallelt genererer hverandre, og hvordan begge er sentrale i frembringelsen av sosiale virkeligheter som danner utgangspunkt for subjektivering gjennom individets inngåelse i bestemte praksiser.

Det psykologiske blikk. Våre aspirasjoner aldri tilfeldige så lenge vi befinner oss innenfor bestemte diskursive felt. Hvordan vi opplever oss som mennesker og hvordan vi ønsker å være, er et resultat av hvordan makten gjør oss i stand til å være. Dermed må makten betraktes ut i fra hva den gjør *tenkelig* og *mulig*, i forhold til hvilke mål den tillater oss å streve etter; de nye problemene den introduserer oss for, de nye løsningene den tilbyr, og gjennom *språket* som introduseres (Foucault, 1982; P Miller & Rose, 1986). Ifølge Foucault er det *synliggjøringen* av bestemte aspekter ved verden som realiseres gjennom makt: "power is exercised by virtue of things being known and people being seen" (Foucault, 1980:154, sitert i Townley, 1993). Hvordan noe sies, hvem som sier det og hva de sier eller ikke sier, skaper en bestemt kunnskapsorden, en taksonomi, en diskurs, og gjør dermed et bestemt subjekt synlig på en bestemt måte (Reith, 2004). Men hva som ses, og hvordan dette ses er aldri verken tilfeldig eller uunngåelig. Det er alltid en *bestemt* måte å se på, eller gjennom bestemte briller en ser, og brillene er farget av diskursens premisser.

Problematiseringsprosessen er en sentral komponent i denne synliggjøringen, hvor kunnskapsproduksjon gjennom diskursiv praksis utgjør fundamentet for avgrensning og konstituering av individer og grupper som mulige objekter for institusjonell interesse og handling (G.

Miller & Silverman, 1995). Nye problematiseringer, nyvunnet kunnskap og endrede diskursive praksiser gjør det mulig å relatere til seg selv på nye måter. ”Jeg er ikke meg selv”, ”Jeg taklet ikke stresset”, ”Jeg fornektet mine helseproblemer”, ”Jeg var emosjonelt utilgjengelig”, ”jeg tror jeg har en identitetskrise”, eller ”vi hadde ikke et meningsfullt forhold” blir mulige – og potensielt meningsfulle – utsagn, som forstås som å beskrive avvik fra en normal eller ideell situasjon som kan gjenopprettes.

At slike erfaringer og utleveringer kan fremstå som naturligheter i et menneskes liv, er et vitnesbyrd om effektiviteten i denne type makt. Forsøk på å definere virkelighetsparametrene er i utgangspunktet bare vellykket dersom de kan skjule sin opprinnelse eller mekanismene som produserer den, slik at diskursene fremstår som et naturlig uttrykk for hvordan verden er (Neimeyer, 1998). Det er først når maktens virkning blir usynlig, når forståelser og væremåter fremstår som naturlige, eller har blitt en del av bakgrunnetoset, at makten er effektiv. Dermed vil en vellykket maktvirkning ikke bare bidra til frembringelse, men også potensiell for- evigelse.

Psykopolitikk. Moderne liberale demokratier forutsetter og hviler på en bestemt form for konseptualisering av menneskets selv som et autonomt og aktivt vesen, som blir stadig mer ansvarliggjort gjennom påtrykk fra en rekke kanaler. Individuer forstås som enkeltstående agenter som må være aktive i realiseringen av seg selv og sine potensialer, og være ansvarlige for - og autonome i - eget liv (Nettleton, 1997; Rimke, 2000). Samlet utgjør dette et ”aktivt samfunn” hvor bestemte føringer i selvdiskurser, praksiser og teknikker rundt mennesket, oppmuntrer det til å ”arbeide med seg selv” på en rekke områder (Larner, 2009).

Davi Johnson (2008) summerer dette som et styringssett^{iv} hvor politiske, personlige og sosiale anliggender oversettes til tekniske problemer som kan møtes med kalkulerte intervensjoner, hvor et forhold mellom kunnskap og makt muliggjør en presentasjon av styringsmekanismer som ikke-politiske og ikke-ideologiske problemer som trenger tekniske løsninger. I

pakt med maktforståelsen her foregår denne styringen *gjennom* individet, ikke *på tross* av dette. I stedet for å påtvinge restriktive forbud og lover, arbeider regjeringsrasjonaliteten “by constituting individuals as active citizen-agents and aligning the perceived interests of individuals with the interests of the state”(Johnson, 2008, s. 149).

Psykologisk diskurs betraktes her som en viktig del av denne regjeringsrasjonaliteten gjennom å innpode forståelser, normer og forventinger i enkeltmennesket, og styre individet mot å handle i pakt med forestillingene rundt identitet og selvforståelse som ligger i disse praksisene (e.g. Thompson, 2003). Med henvisning til Rose skriver Rimke;

Convinced that we should understand our selves in terms of psychological adjustment, fulfilment, good relationships, self-actualization, personal growth and so on, we have ‘voluntarily’ tied ourselves to the knowledge which ‘psy’ experts profess and to their promises to assist us in quests for self-change that we ‘freely’ undertake. (Rimke, 2000, s. 63)

Klammene rundt *freely* og *voluntarily* speiler at selve premisset for denne tenkningen, det autonome frittstående selvtilstrekkelige individ, er en hildring i den forstand at hennes vesen, væremåte og de valg hun gjør, alltid er konstituert av maktrelasjonene hun inngår i. Mens rådene, budene og teknikkene som strømmer mot mennesket i subjektiveringsprosessen presenteres som verktøy i oppdagelsen eller fremdyrkelsen av ”det ekte selv”, vurderes det her som en innprenting av en diskursiv konstruksjon for et bestemt selvbilde, hvor selve ideen om å kjenne seg selv allerede bærer i seg ekspertvurderinger om *hva* en skal kjenne og *hva* som er *best* å kjenne (Rimke, 2000). Det er ikke en romantisk frigjøring av våre indre kapasiteter eller oppdagelse av vår sanne natur, som trer frem gjennom individets selvrealisering og ”enterprising”, men heller et subjekt hvis håp om å ”frigjøres” eller ”realiseres” allerede er et produkt av en subjektivering som stikker dypere enn henne selv (Viriasova, 2006). Rimke kvitterer; ”In the process of ‘discovering who one really is’, the techniques do the work of self-invention” (Rimke, 2000, s. 70).

Terapi erstatter opprøret. Det er betraktninger som disse som har ledet kommentatorer (e.g. Adlam mfl, 1977; Buss, 1979, 1975) til å påpeke at det ikke er overraskende at enkelte former for psykologisk teori, praksis, forklaringsrammer eller modeller har blitt inkorporert og institusjonalisert i kapitalistiske kulturer og former for sosial organisering. Fordi den atomiserte eller metodologiske individualismen mye av tradisjonell psykologi bygger på, er forenelig med individualismen i liberal filosofi og politisk tenkning, og det abstrakte økonomiske individ, produseres et kunnskapsgrunnlag rundt menneskelige verdier og subjekter som er ideelt tilpasset denne samfunnsorganiseringens sosiale verdier (Adlam mfl, 1977).

Innenfor et liberalistisk rammeverk må reelle statusulikheter forklares gjennom individuelle forskjeller i ens person, nettopp fordi systemet opprettholdes gjennom ideen om at alle kan velge fritt og har like potensielle muligheter. Når det likevel er mange som ikke lykkes, er systemet avhengig av dokumentasjon på at dette ikke skyldes feil i systemet, men individuelle svakheter eller ulykker. Dermed er kartlegging og identifisering av sårbarhetsfaktorer, risikofaktorer og lignende, viktige instrumenter for fortsatt legitimitet for dette systemet.

Når mennesker på bunnen av den sosiale rangstigen kommer dårligst ut på IQ-tester, eller blir beskrevet som å ha lav egostyrke, svakt superego eller være ute av stand til å utsette belønning kan dette analyseres som en rasjonalisering av ulikhet, hvor grunnlaget for ulikheten er å finne i den svakerestilte (Beit-Hallahmi, 1974). Her formuleres potensielt både problemet, løsningen og virkemidlene i psykologisk språkdrakt og individet tillegges både problemet og ansvaret for løsningen (styrke ego, lære seg å utsette belønning). Det er slike forhold som leder til spørsmål av typen Beit-Hallahmi stiller; nemlig hvorvidt - dersom psykologi hadde vært en etablert disiplin i Amerika rundt 1840 – en ville kunnet lese psykologiske analyser av slaver som

unable to delay gratification, low on frustration tolerance, having psychopathic tendencies, scoring lower on intelligence tests, and in general being unmotivated, impulsive, and

violent." An interesting conclusion would have been that slavery is a psychological syndrome, transmitted from generation to generation. (1974, s. 125).

Når vi ser forbi den noe polemiske undertonen er spørsmålet ikke uberettiget. Psykologiske modeller anvendes stadig som eksklusiv forklaringsmekanisme, mens sosiale forhold settes til side. Israel (1972) presenterer et eksempel fra Norden hvor det i 1968 ble foreslått at kvinners rettighetskamp i Sverige var forårsaket av kvinners aggresjon som resulterte fra seksuell frustrasjon. Å problematisere fattigdom som et resultat av "manglende motivasjon" eller skjevfordelingen av kvinner i ledende posisjoner som å resultere fra kvinners "fear of success" (Moke & Bohan, 1992), antyder at problemet ligger hos personen eller "offeret", og at ingen systemiske endringer derfor er nødvendige. Dersom ungdomskriminalitet problematiseres gjennom personsentrerte forklaringer, som "ute av stand til å utsette belønning" eller "incomplete sexual identity" (Caplan & Nelson, s. 200), som et resultat av "gjengmentalitet" eller "deteriorated homelife" (Gergen, 1994b, s. 149), følger det logisk at løsningen ligger i personrettede behandlingsteknikker og intervensjoner for å håndtere problemet, gjennom eksempelvis trening av selvkontroll, økning av mestringsfølelse, sosial ferdighetstrening eller medisinerer.

Teorier som predisponerer til å tenke på individuelle ulikheter og utvikling heller enn den større sosiale virkeligheten, bidrar til å opprettholde denne sosiale virkeligheten (Buss, 1979), fordi sosiale realiteter i slike fremstillinger antas å være utenfor vår kontroll eller som å eksistere uavhengig av vår samhandling med dem. Sampson skriver; "Psychological reifications clothe existing social arrangements in terms of basic and inevitable characteristics of individual psychological functioning; this inadvertently authenticates the status quo, but now in a disguised psychological costume" (Sampson, 1981, s. 738). Når fenomener problematiseres og søkes forklart i psykologiske hypoteser, begreper, og forståelser, som å resultere fra individuelle mangler, svakheter eller vansker, og samtidig ekskluderer strukturelle variabler og sosiale faktorer er dette uttrykk for en grunnholdning i psykologi som Tolleson (2009) beskriver som en tro på at man kan "redde verden, en pasient om gangen".

Gjennom å rette tiltak mot det enkelte menneske kan en lette det konkrete lidelsestrykket, men samtidig la trykkmekanismene fortsette å operere. Beit-Hallahmi (1974) skriver; ”As Halleck (1971) suggested, helping people get their heads together often results in the elimination of their desire to change the world. People who are thoroughly pleased with their lives do not make good revolutionaries.” De samme antakelsene får utløp hos Layton som skriver ”Our patients come to therapy rather than form social alliances and rebell” (Layton, 2004, sitert i Tolleson, 2009, s. 192).

Det er slike kjensgjerninger som ligger bak påstander om at psykologisk virksomhet (tidvis) kan reduseres til pseudovitenskapelige formuleringer av samtidige (les: kapitalistiske) verdier som konkurranseorientert individualisme, konformitet til kjønnsroller, lydighet ovenfor autoriteter, og en generell aksept av dominerende definisjoner av sosiale virkeligheter (Adlam mfl, 1977). Dette har ifølge en rekke kommentatorer ikke bare bidratt til psykompleksets ukritiske aksept av rådende maktforhold, politiske ordninger og sosiale verdier (altså status quo), men også en aktiv promotering av disse forholdene (Cushman, 1990, 1996; Prilleltensky, 1989; Sampson, 1978, 1981).

Selvteknologier og menneskelige typer i psyspeak

På generelt grunnlag synes psykologisk teori å formidle et bilde av mennesket som noe som er mulig å *perfeksjonere* (P Miller & Rose, 1986). Dette holder vann enten en formulerer individet som vesentlig konstituert gjennom observerbar atferd som kan formes og omformes, eller som indre kognitive prosesser som logisk kan korrigeres og bli gjort riktige (Cushman, 2002b). Barclay (1993, s. 173) skriver; ”The legacy of utopian thinking in psychology defines the human being as a finite set of malleable structures which can be changed according to a prior definition of the ‘good’, the ‘efficient’ or fully ‘rational’ person.” Bakenforliggende slike antakelser skimtes konturene av ideologiserte menneskelige verdier. Dersom det er riktig

at vi finner en grunnleggende forståelse av mennesket som "objects that can be reshaped and remade" (Cushman, 1996, s. 101) vil det etter argumentasjonen her ha implikasjoner for den dominerende selvforståelsen.

Mennesket som person blir i denne forstand noe som kan handles mot, modifiseres og forbedres, og menneskelige kvaliteter noe som kan arbeides med og endres, på samme måte som kroppen kan endres gjennom trening eller slanking. Der psykologi først fikk rollen som premissholder for subjektivitetsdiskursen, gjennom å sortere ut vesentlige og mindre viktige menneskelige kvaliteter, trekk, egenskap og karakteristikk åpner det seg her et rom for psykologien som leverandør av teknikker for å *endre* disse. Dette er ikke begrenset til samtaleterapi rundt bestemte livsvansker. Under lovnader om å bli mer kreativ, takle stress, lære bedre, bli en mer kritisk tenker, eller en bedre forelder fremmes metakognitive teknikker, positiv tenkning, informasjonsdeling, ferdighetsbygging, sinnemestringsteknikker, sensitivitetstrening, samlivsrådgivning og mnemoniske teknikker gjennom kurs, seminarer, bøker og avisskriverier. Disse mekanismene er sentrale i subjektivering og normaliseringen av mennesket og kan analytisk beskrives som selvteknologier.

Selvteknologier referer til de mekanismene, metodene eller teknikkene som gjør mennesket i stand til å erfare, og relatere til, seg selv på bestemte måter. Disse verktøyene for å forstå, dømme og føre seg selv på omfatter alle måtene mennesket konstituerer seg selv som subjekt innenfor gjeldende maktrelasjoner. Foucault skriver;

I became more and more aware that there is in all societies, I think, in all societies whatever they are, another type of techniques: techniques which permit individuals to effect, by their own means [or with the help of others], a certain number of operations on their own bodies, on their own souls, on their own thoughts, on their own conduct, and this in a manner so as to transform themselves, modify themselves, and to attain a certain state of perfection, of happiness, of purity, of supernatural power and so on. Let's call this kind of techniques a techniques or technology of the self. (Foucault, 1993, s. 203)

Med denne unektelig vage beskrivelsen blir det tydelig at på samme måte som maktrelasjoner er allstedenærværende og kontinuerlig aktive i det sosiale livet, utgjør selvteknologier en form

for livsprosjekt, eller et arbeid med seg selv, som blir definerende for en bestemt form for eksistens (Brown & Stenner, 2009).

Psyspeak som selvteknologi. Jeg vil forsøke å utdype psyspeaks rolle som leverandør av selvteknologier gjennom Ian Hackings (1999a, 1999b, 2007) beskrivelse av ”menneskelige typer” (human kinds). Menneskelige typer angir typer og kategorier av mennesker, atferder, tilstander, temperament, emosjoner og opplevelser (Brinkmann, 2005b), som gjennom å anvendes utøver en faktisk *effekt* på det som kategoriseres. Brinkmann (2005b, s. 773-774) skriver: ”[human kinds] are affected by their classifications and interact with their classifications, sometimes affecting the classifications themselves. Human kinds can even intentionally try to change how they are classified (e.g. when homosexuals objected to being categorized as pathological)”.

I used to think I was poor. Cummings og O'Donohue (2005, s. 3) gjengir tegneserieskaperen Jules Feiffer som skriver: ”I used to think I was poor. Then they told me I wasn't poor, I was needy. They told me it was self-defeating to think of myself as needy, I was deprived. Then they told me underprivileged was overused, I was disadvantaged. I still don't have a dime. But I have a great vocabulary”. Feiffer har imidlertid ikke bare ett vokabular, han har nye måter å lese sin egen situasjon på; selvfortolkningsressurser som forhøyes parallelt med ordforrådet. Danziger (1999) illustrerer dette for psyspeaks vedkommende gjennom å peke på at en person som lærer å tenke på atferden sin ikke som gjerrig eller grådig, men som motivert av ”need for achievement” eller ”selvrealisering”, på grunnleggende måter har endret seg som person. Denne logikken er overførbart til andre begreper med forbindelser til psyspeak, som når ”utbrenthet” blir til ”kronisk utmattelsessyndrom” eller ”ME”, en ikke er ”for tjukk”, men har ”obese eating habits”, og ikke ”hater homoseksuelle” men har ”homofobi” (K. J. Gergen, 1994b). Samlere og nøyaktige mennesker blir ”tvangsnevrotiske”, en som lyver blir en ”pato-

logisk løgner”, en ”drittsekk” til en ”sosiopat”, og en ”slem gutt” til et tilfelle av ADHD

(Slovenko, 2003). Gergen skriver;

As such categories are disseminated throughout the society and sealed with a professional stamp of approval, people come to understand themselves in just these ways. Common meanings are displaced. ”The blues” becomes ”depression”, the ”moody child” becomes ”bipolar”, and an ”intense dedication to work” becomes an ”addiction” and so on (K. J. Gergen, 2009, s. 278)

Men denne prosessen kan ikke forstås utelukkende som en ovenfra-og-ned pregning som de kategoriserte passivt tar imot og aksepterer. Dynamikken bak prosessen er mer kompleks, hvor reaksjonene på å bli stemplet og kategorisert, på kategoriene og karakteristikkene i seg selv, på praksisene som følger med klassifiseringen, og på institusjonene og ekspertene som klassifiserer, virker tilbake og endrer stemplernes forståelse av kategorien. Det er dynamikken i denne *looping-effekten* som leder Hacking (Hacking, 2007) til å klassifisere menneskelige typer som ”bevegelige mål” (moving targets) hvor diagnostikere, pasienter og institusjoner alle spiller en rolle i definisjonen og omartikuleringen av kategoriene.

Bevegelige mål. Når individet innskrives i bestemte kategorier åpnes også et mulighetsrom for praksis. Den deprimerte tar lysbehandling, ADHD-gutten får Ritalin eller Concerta, dyslektikeren lese- og skrivekurs eller spesialundervisning, og ME-pasienten tar kosttilskudd, stenger seg inne, deltar i ”Lightning Process” eller gradert treningsterapi. Men alle deprimerte responderer ikke på lysbehandling, og alle med ADHD oppnår ikke ønsket effekt av medisiner. Noen diagnostisert med depresjon kan oppleve bedring gjennom massasje-terapi og yoga, og noen får avhjelpning for konsentrasjonsvansker gjennom akupunktur eller homeopati. Dette er illustrasjoner på hvordan de klassifiserte interagerer med klassifikasjonen og dermed virker tilbake på kategorien og gjør at klassifikasjonene må modereres, og teoretiske antakelser og praktiser endres. Sentralt i denne dynamiske nominalismen står poenget om at mennesker ikke forholder seg passivt til å bli gruppert i kategorier, og tilskrevet bestemte egenskaper, trekk eller lignende. Kategorisering er en skapende prosess som frem-

bringer nye aktiviteter i de som benevnes, hvor disse endrer sin forståelse av seg selv, og tilpasser og modifiserer atferden, tankene, følelsene eller lignende deretter.

De overstående skisseringene gjør at en kan skissere to grove former for innflytelse på kategoriseringer av menneskelige typer. Den ene som en makt fra oven, hvor en gruppe eksperter skaper en realitet som andre mennesker tilegner seg og tar som sin egen gjennom å assimilere karakteristikken og kunnskapen i sine beskrivelser og praksiser rundt seg selv og egen identitet. Den andre er en form for innflytelse nedenfra og opp, hvor de kategoriserte endrer sin atferd og væremåte som resultat av å bli innskrevet i deskriptive kategorier (som under diagnostiske merkelapper), og hvor disse handlingene frembringer nye realiteter som ekspertene igjen må forholde seg til (Hazemeijer & Rasker, 2003). Som et siste ledd i prosessen endres igjen kategorien og innholdet av den over tid som resultat av de kategorisertes reaksjoner på å bli kategorisert (Brinkmann, 2005b; Hacking, 2007; Lloyd, 2008; Ortega, 2009).

Denne prosessen fortsetter kontinuerlig, hvor en endring i kategoriens innhold eller skifte av kategori igjen frembringer nye reaksjoner i mennesket. I artikkelen *A Madness for Identity* (2004) diskuterer Charland grupper og individer som ikke ønsker å oppgi sin diagnostiske kategori til tross for offisielle skifter i kategorisering, og hvor enkelte aktivt motsetter seg skiftene. Charland hevder at den iatrogene identiteten, eller den selvforståelsen som er brakt frem gjennom erfaringer i og praksiser forbundet med helsevesenet, har fått en dominerende plass i disse menneskenes liv. Gjennom inngåelse i maktrelasjoner, subjektiveringsprosesser, og særegne normaliseringsteknikker, har diagnosen blitt en så sentral del av personlig identitet, at å måtte oppgi kategorien vil true ens identitet (Charland, 2004).

Nye kategorier, nye realiteter Disse betraktningene tydeliggjør det produktive aspektet ved språket som ble beskrevet i del én, hvor eksempelvis det å sette en diagnose ikke bare en identifisering av allerede eksisterende forhold i en pasients liv, men en sosial handling som

frembringer *nye* realiteter; endrede forhold til venner, familie, kolleger og en selv. En kategorisering som kan forklare, forsvare og legitimere fravær i arbeidslivet, manglende lekseinnlevering, hvorfor en er overvektig, eller hva som gjør at en arbeider 14 timer om dagen. Her er sykdomskategorier ikke nødvendigvis refererende til ontologisk uavhengige realiteter, men verktøy på linje med andre fortolkningsredskaper, hvor nye måter å observere, registrere og klassifisere atferd, kategorisere fenomener, og etablere kunnskapsregimer rundt disse, tilgjengeliggjør nye måter å tenke og snakke om subjekter på og dermed til å etablere en type person eller ”måte å være på”.

Gjennom å innskrive subjekter i kategorien ADHD endrer dette potensielt hvordan andre mennesker forholder seg til en, hvilke praksiser en inngår i, hvilke tilrettelegginger en får i skoleverket, hva man spiser, hva man tar av medisiner, hvordan dagen struktureres og så videre. Disse forholdene dreier seg altså ikke bare de *direkte* effektene av å bli klassifisert, hvor mennesket endrer sin atferd etter å ha blitt innskrevet i kategorier, men også de *indirekte* effektene, hvor forventningene fra, og samhandlingsmønstrene med, andre som interagerer med den klassifiserte endrer seg (Tsou, 2007). I pakt med at kategorien en er innskrevet i endrer seg, skifter potensielt også måten instanser og enkeltpersoner forholder seg til henne på.

Lloyd beskriver et skifte i det franske samfunnet hvor mennesker som tidligere ble beskrevet som nevrotiske, nå blir innskrevet i alternative kategorier som sosial fobi, og som et resultat innviet i nye behandlingsopplegg, møtt på andre måter, og innført i et nytt meningsrammeverk som vektlegger samspillet av kognitive, atferdsmessige og biokjemiske faktorer i behandlingen fremfor en mer tradisjonell psykoanalyse. Dette skifte innebærer en endring i de forklaringsrammene vanskene tolkes ut ifra, fra et fokus på fortid til nåtid, og en omskrivning av meningen opplevelsene har. Også intervensjonene som igangsettes endres, fra en søken etter de underliggende psykologiske årsakene og traumene, til umiddelbar atferdsendring. Gjennom øvelser i å se andre i øynene, mingle i selskapslivet, spise i grupper, og holde pre-

sentasjoner forsøkes inhiberingene å overvinnnes gjennom bestemte selvt teknologier. Lloyd (2008) skriver

Being a social phobic provides people with a legitimate excuse for what they identify as their life's failures: the absence of significant romantic relationships, few friends and stunted careers. It is the disorder's fault, not theirs. It provides people with a concrete target to combat, which gives them hope for an eventual cure, at which point they hope to finally meet the expectations of contemporary French society. (Lloyd, 2008, s. 291)

Dynamisk nominalisme. Denne formen for dynamisk nominalisme, hvor betegnelsen interagerer med det betegnede og endrer denne på bestemte måter, kan dermed ikke begrense seg til semantiske analyser men må inkludere *menneskene* som klassifiseres, *ekspertene* som klassifiserer, studerer og hjelper, *institusjonene* gjennom hvilke subjektene og ekspertene samhandler, og en bestemt form for *kunnskap* knyttet til benevningene (Hacking, 2007). Gjennom å betrakte et fenomen som en psykiatrisk diagnose, reifisere det i diagnosemanualer, tilby ulike behandlingsteknikker, utvikle instrumenter for måling og kartlegging, utarbeide skaleringer for å bedømme alvorlighetsgraden, etablere ordninger for å få dekket behandlingstkostnader, anmode legemiddelindustrien om å utvikle virksomme medikamenter, henviser pasienter til støttegrupper, og publisere om mulige årsaker i forskningsjournaler, kan psykomplekset sammen med bredere kulturelle krefter bidra til en spredning av bestemte menneskelige typer (Elliot, 2000). Når nye diagnostiske kategorier eller tilstandsbeskrivelser blir tilgjengelige i kulturen, og når disse – som Hacking beskriver det – ”become the sorts of things that it is all right to say, to think” (siteret i Brinkmann, 2005b, s. 774) så åpnes det også for nye måter å være på.

Elliot skriver at dersom noen i 1950 hadde hevdet at tusenvis av mennesker i år 2000 ville ønske å få kjønnsorganene sine kirurgisk endret slik at de kunne skifte kjønn ville dette ha blitt mottatt som utenkelig. Likevel er det et faktum i dag. Hacking (2007), i en diskusjon av lignende skifter, forestiller seg at den avgjørende forskjellen er at dette ikke tidligere var ”en måte å være på” men at det nå har blitt det. Tidligere erfarte man ikke seg selv på denne må-

ten, en relaterte ikke til sjefen, kolleger og til sine venner som denne menneskelige typen, men nå er det mulig. Historiske og kulturelle betingelser, reifiserte diagnostiske kategorier, medisinske klinikker, og et felles språk for å forklare erfaringene, samt et vell av akademiske arbeidere, har gjort denne spesifikke måten å tolke opplevelser og erfaringer i livet på, ikke bare mulig – men mer sannsynlig (Elliott, 2000). Elliot skriver;

That is, once "transsexual" and gender-identity disorder" and "sex-reassignment surgery" became common linguistic currency, more people began conceptualizing and interpreting their experience in these terms. They began to make sense of their lives in a way that hadn't been available to them before, and to some degree they actually became the kinds of people described by these terms. (Elliott, 2000, s. 83)

Nye måter å være menneske på. Frazetto og Anker (2009) beskriver hvordan ulike kunnskapsgrener i løpet av de siste 20 årene har antatt en nevrospecialisering som har bidratt til at tidligere fortolkningskonsensus har blitt revurdert og omformulert til å passe en reduksjonistisk forståelsesramme som nevrovitenskapen legger opp til. De skriver; "We have observed the emergence of novel disciplines such as neuroeconomics, neurotheology and neuroeducation, whose investigations into various spheres of human enterprise are ultimately premised on the search for underlying neural correlates" (Frazetto & Anker, 2009, s. 815). Ortega (2009) beskriver hvordan utbredelsen av en nevrovitenskapelig forståelseshorisont, gjennom spredningen av kunnskapen som produseres har en voksende virkningskraft på den kulturelle forestillingsverdenen. Brainimaging-bilder fra SPECT, FMRI og PET synliggjør anatomiske konfigurasjoner, skifter i metabolismen, og ulik cerebral spesialisering i hjernene til mennesker (Panese, 2009), og spredningen av slike bilder utenfor laboratoriet og inn i ulike domener av det sosiale liv har vært en viktig faktor i en spesifikk forståelse av menneskets vesen.

Å være en hjerne. I del en gjengav jeg Churchlands spekulasjoner om at vi i fremtiden ville forstå oss selv i et nevrobiologisk eller nevroanatomisk språk. Tegn i tiden antyder at

dette har blitt en realitet, da nevrovitenskapelig litteratur og forskning i økende grad har preget hvordan mennesket tenker om, og forstår, seg selv, sin kropp og sine vansker - og ideen om et nevrokjemisk selv har gjort sitt inntog for alvor (Ortega, 2009). Nevrovitenskap karakteriseres av søken etter nevroanatomiske og nevrofysiologiske regelmessigheter og konstanter som vil gjøre det mulig å skille mellom eksempelvis en ”autistisk”, ”deprimert” og ”normal hjerne” (Dumit, 2003; Ortega, 2009), og arbeider innenfor en slik ramme hevder eksplisitt å kunne demonstrere de nevralt baserte for sosial atferd, emosjoner, intensjonalitet, romantisk kjærlighet og hat (se Panese, 2009 for ref.). Frazetto og Anker skriver:

we relate aggressive and criminal behaviour to dysfunctional firing in the pre-frontal cortex, brain images are used as evidence in court, it has become common to consider depression and sadness as a serotonin imbalance and to refer to the release of endorphins when talking about the sensation of pleasure from the consumption of chocolate or sex. (Frazetto & Anker, 2009, s. 815)

Gjennom bøker som *The executive brain* (E. Goldberg, 2001), *The emotional brain* (LeDoux, 1996) eller *The ethical brain* (Gazzaniga, 2005) føres vi inn i de nevralt baserte for det menneskelige. Når Feinberg og Keenan (2005) spør *Where in the brain is the self?* later det til at grensene for hva man kan finne i de nevralt banene er ubegrensede. Samlet utgjør disse tendensene en illustrasjon på det Vidal (2009) beskriver som et stadig mer utbredt trosforhold rundt personlig identitet, nemlig at å ha den samme hjernen innebærer å være den samme personen, og at hjernen er den eneste delen av kroppen vi trenger for å være oss selv, eller det som utgjør vår essens. Forestillingen om at personer er like i den grad de har lik funksjonell hjerne, hvor en ikke *har* en hjerne, men man *er* en hjerne, kaller Vidal (2009) *Brainhood*, eller *det cerebrale subjekt*.

Fra mental til nevralt. Den psykologiske diskurs har ikke vært uberørt av disse tendensene. Flere områder i menneskets livsverden tidligere problematisert som ”mentale”, som depresjon, angst, eller oppmerksomhetsforstyrrelser, har i økende grad blitt forstått som nevrologiske hjerneforstyrrelser (Brenninkmeijer, 2010). Brenninkmeijer rapporterer fra intervju-

er med brukere av ulike biofeedback-teknikker at beskrivelsene disse har av sin situasjon er av typen; “my 6 hertz mystery”, “my theta”, “those alpha and theta things”, “the lack of a certain substance in the brain”, eller “my brain is out of balance” foran mer etablerte psykologiske og diagnostiske kategorier. Et gjennomgående tema fra hennes samtaler med brukere av ulike nevroanatomiske teknologier, er at intervjuobjektene ikke beretter om seg selv som ansvarlige for sine problemer, men at *hjernen* deres er det, og at dette gjør at deres problemer er av en annen art enn de som tradisjonelt avhjelpest gjennom samtale og psykoterapi. Samtaleterapi og bekjennelse anses som utdaterte virkemidler, mens måling og manipulering av hjernen betraktes som objektivt og direkte (Brenninkmeijer, 2010).

Hjernenens selvteknologier. Brenninkmeijer skriver (2010, s. 113); “People increasingly learn that their real-life problems are brain problems and from this point of view it is not surprising that some of them start to experiment with manipulating their brain”. Ved å endre hvordan hjernen fungerer gjennom elektrisk strøm, magneter eller andre former for ”brain hacking” for å endre hjernebølgene eller aktivisere nevroner, forsøker disse menneskene å endre seg selv som subjekt. Brenninkmeijer identifiserer dette som det 21ste århundres variant av selvteknologier, og beskriver hvordan et voksende marked av håndbøker og manualer lover optimalisering av det cerebrale subjekt. Slike programmer for hvordan en kan oppnå stressreduksjon, oppmerksomhetsøkning, bedre søvn, bli kvitt fysiske plager, bli mer muskalske, øke sportslige prestasjoner, eller som ganske enkelt ”urge people to enhance their brain to become happier, healthier or more successful” (Brenninkmeijer, 2010, s. 109) vinkler ikke lengre hvordan dette kan gjennomføres for *deg* men for *hjernen din*. Nye selvteknologier, nye måter å relatere til og handle mot seg selv på, gir opphav til nye måter å være på. Når disse typene er etablert danner de også potensielt nye fellesskap.

Nevrodiversitet. Diagnostiserte høytfungerende Autister og Aspergere tilskrives gjerne forfatterskapet bak *Nevrodiversitetsbevegelsen*, men forståelsen og argumentene har bredt

seg til andre "nevrologiske forstyrrelser" som ADHD, bipolar forstyrrelse, dysleksi, epilepsi og Tourettes (Fenton & Krahn, 2007; Ortega, 2009). Nevrodiversitetsbevegelsen argumenterer for at deres særegenheter skyldes atypiske nevrologiske koblinger, heller enn patologiske kognitive forhold. En atypisk (eller nevrodivergent) utvikling er en normal menneskelig spesifitet på lik linje med kjønn eller hudfarge som må respekteres og verdsettes på lik linje med disse. Presidenten av "the Autistic Self-Advocacy Network" beskriver bevegelsen på følgende måte; "The essence of neurodiversity, or neurological diversity, is the idea that the paradigm of acceptance extended towards racial, religious and other similar differences should apply to neurology as well" (Fenton & Krahn, 2007). Dette innebærer direkte konfrontasjon med leger, psykologer eller andre som berammer tilstandsbildene som lidelser eller sykdommer, og som leter etter *behandling* (Ortega, 2009). Mens slike bevegelser enda ikke har tilstrekkelig momentum, kunnskapsproduksjon og diskursive ressurser til å utfordre dominerende medisinske forståelser, vil de i fortsettelsen utgjøre illustrasjoner på makt-og motstandskamp rundt det diskursive regimet for slike tilstander, og nevrovitenskapen vil spille en viktig del i utfordringen av den for tiden dominerende diskursen her.

Delsammendrag og betydningsutdypning

Det moderne menneske er kontinuerlig opptatt med å handle mot seg selv gjennom selvteknologier. Gjennom diett, trening, medisinske inngrep, kosmetiske operasjoner, etterutdanning, og selvhjelpskurs som lover å frembringe en mer ønsket versjon av en selv, søkes endelig forløsning og gjenkjennelse som subjekt innenfor dominerende diskurser (Frank & Jones, 2003). Mennesket er sitt eget prosjekt. Men, dette prosjektet er ikke overlatt til tilfeldighetene, man kan aldri "finne opp seg selv" *ex nihilo*. Sterke føringer ligger allerede i maktrelasjonene og handlingsrommet som er utformet for disse prosjektene. Disse føringene trer i kraft når en tar inn over seg bestemte standarder, og gjennom selvteknologier forsøker å frembringe seg

selv i henhold til disse. Det som tydeliggjøres her er at disse teknikkene tjener en funksjon; de er innvevet i, og utgjør en sentral del av, maktrelasjonene. Foucault skriver;

[T]he subject constitutes himself in an active fashion, by the practices of the self, these practices are nevertheless not something that the individual invents by himself. They are the patterns that he finds in his culture and which are proposed, suggested and imposed on him by his culture, his society and his social group. (Foucault, 1988 s. 11 sitert i Nettleton, 1997, s. 211)

Slike kulturelle føringer formidler bestemte perspektiver på hva en er som subjekt, hva en skal aspirere til å være, og bringer med seg teknikker for å leve opp til disse standardene. Jeg har forsøkt å vise hvordan bestemte måter å kategorisere mennesker på kan betraktes som selvtknologier med effekt både på et autorefleksivt, relasjonelt og materielt plan. Gjennom dette har jeg understreket at dette ikke er et tilfelle av lingvistisk idealisme, men at disse diskursive praksisene har forbindelser til institusjoner og praksiser, kunnskap og mennesker, og er avhengige av disse for å realiseres. Som illustrasjon på dette anvendte jeg en nevrovitenskapelig forståelse av menneskets vesen.

Nevrovitenskapelig språk, teknikker og praksiser har muliggjort en konstruering av bestemte måter å være på som naturgitte forskjeller i erfaring og identitet med nevralt basert. Som andre former for konseptualisering av mennesket jeg har streift innom forstås dette cerebrale subjektet ikke som en figur med ontologisk realitet uavhengig av vår kunnskapsproduksjon; før hjernebildene og EEG-målingene som viser det, før språket til å snakke om det, teknikkene for å kartlegge det, før den diskursive og performative utførelsen av den (Ortega, 2009). Å forstå det cerebrale subjekt blir derfor ikke bare et spørsmål om å forstå hjernen men også å forstå frembringelsen av diskursen rundt det, og de selvkonstituerende praksisene som mennesker benytter seg av for å fremstå eller forme seg selv i hjernespråk.

Oppsummering

Innledningsvis gjenga jeg Wittgensteins sitat ”to imagine a language means to imagine a form of life”, og brukte dette som springbrett for en undersøkelse av hvordan psykologisk diskurs gjør oss i stand til å forestille oss bestemte virkeligheter. I denne behandlingen har jeg ikke vært interessert i hvorvidt virkelighetsforståelsene som presenteres gjennom psyspeak er *sanne*, eller korresponderer med en *egentlig* realitet, men heller forsøkt å belyse hva de *gjør*. Med dette siktemål har jeg argumentert for at psykologisk kunnskap og språk definerer og virkeliggjør aspekter ved samfunnet og mennesket, og at implementering og bruk av psyspeak åpner for bestemte forståelser av hvem en er, og hva en kan bli som person. Gjennom sin virksomhet har psykologi vært medvirkende i å bringe til liv nye objekter, fenomener og typer av mennesker gjennom beskrivelser, forklaringer og teknikker som leder til bestemte måter å relatere til seg selv og andre, og å gjøre former for liv forståelige - og potensielt realiserbare.

Disse har ikke vært bare forklarende eller beskrivende men også preskriberende, normaliserende og disiplinierende, gjennom en iboende normativitet som implisitt aksepterer og fremdyrker bestemte måter å være på, og konstituerer standarder for menneskets velvære og vansker (Sugarman, 2009). Disse standardene er aldri uttrykk for grunnleggende forhold ved den menneskelige natur eller evige lover, de er uttrykk for tidsavhengige og kulturelle føringer, og gjennom promoteringen av disse tjener psykomplekset en funksjon som regulerende mekanisme i samfunnet (Greig, 1997). Sammen har disse påstandene utgjort grunnlaget for å hevde at psyspeak er performativt og normativt; det produserer mennesket det hevder å bare beskrive.

Kildene jeg har benyttet for å understøtte dette varierer i siktemål, fra å vise den historiske fremveksten av bestemte forståelser og hvordan vår nåtidige forståelse er betinget av kulturelle og historiske faktorer, til analyser av hvordan større strukturer, diskursive formasjoner, eller apparater arbeider for å opprettholde bestemte visjoner av verden. De forenes i

sine forsøk på å denaturalisere hverdagens "tatt-for-gitthet", og avdekke de implisitte verdier, maktrelasjonene og formene for identitet som bestemte virkelighetsbetraktninger fører med seg. De kan således sammenfattes som forsøk på å *gjenoppdage* forfatterskapet bak den sosiale virkeligheten, og vise hvordan disse realitetene er kontinuerlig avhengig av formative praksiser, diskurser og måter å være på for fortsatt opprettholdelse. Selv om begrepsbruken har variert fra subjektiveringsprosesser og normalisering, menneskelige verdier og typer, til selvteknologier peker alle mot aspekter ved det samme forholdet, nemlig hvordan ny kunnskap og nye teknikker, forestillingsbilder og diskursive praksiser, er aktive elementer i en kontinuerlig prosess av sosial redegjørelse rundt oss selv og andre ved bruk av slik kunnskap. Dermed er vi som mennesker i konstant bevegelse og endring etter hvert som ny kunnskap blir gjort tilgjengelig og inkorporert i dette kunnskapsgrunnlaget.

Begrensninger og ubesvarte spørsmål. Jeg har forsøkt å belyse problemstillingen fra en kritisk sosialkonstruksjonistisk vinkling. Ved bruk av annen litteratur ville presentasjonen av psykologi i samfunnet vært svært annerledes. Det er fra min side ingen tvil om at dette er et mulig *perspektiv* på aspekter ved psykologisk virksomhet i samfunnet, og ikke *sannheten om* hele dette forholdet. Det står også tydelig for meg at en alternativ vinkling på dette forholdet kunne vært hvordan psyspeak fungerer som en mer radikal samfunnskraft som arbeider mot *endring* av bestemte sosiale virkeligheter og dominerende diskurser, og som en potent motstandskraft i det moderne samfunn. Det er reelt kritisk potensial i deler av psykologisk praksis og teori og dette ønsker jeg ikke å underslå. Mye av litteraturen jeg har basert meg på har opphav i Amerika. Beskrivelsene derfra kan ikke ukritisk oversettes til norsk virkelighet. Hvorvidt disse teoretiske betraktningene kan anvendes på det norske samfunn er derfor et åpent, og for meg interessant, spørsmål.

Konklusjon. Jeg har gjengitt Cushman som fremhevet at vi som psykologer ikke bare må spørre om det er et riktig bilde av mennesket psyspeak presenterer, men *hvorfor* det i så fall er

et riktig bilde. Jeg håper å ha tydeliggjort noen av grunnene til å stille slike spørsmål. Forståelsen av at kunnskapen som produseres må betraktes i relasjon til de epistemologiske og institusjonelle rammeverkene som gir det betydning og mening, reduserer hverken kunnskap til å være et produkt av disse rammeverkene, eller fjerner relevansen av kunnskapsproduksjon. Jeg har dermed ikke sagt at denne kunnskapen ikke har gjort oss klokere på mennesket, og mer sensitivt ovenfor individet. Men det vi har blitt klokere på, det mennesket det produseres kunnskap rundt, er et subjekt som springer ut av bestemte historiske og kulturelle forhold. Og ved å produsere kunnskap rundt det, og gjøre denne tilgjengelig gjennom diskurs, bidrar psykologi til å både frembringe, opprettholde og forme bestemte sosiale virkeligheter og mulige måter å være menneske på.

Referanser

- Adlam, D., Henriques, J., Rose, N., Salfield, A., Venn, C., & Walkerdine, V. (1977). Psychology, ideology and the human subject. *Ideology and Consciousness*, 1(2), 1–56.
- Barclay, M. W. (1993). Utopia and psychological theory. *Theory & Psychology*, 3(2), 173–190.
- Baruch, E. H. (2003). Psychoanalysis and Terrorism: The Need for a Global "Talking Cure". *Psychoanalytic Psychology*, 20(4), 698–700.
- Beit-Hallahmi, B. (1974). Salvation and its vicissitudes. Clinical psychology and political values. *The American psychologist*, 29(2), 124–129.
- Bell, D. (2009). Is truth an illusion? Psychoanalysis and postmodernism. *The International journal of psychoanalysis*, 90(2), 331–345.
- Benjamin, L. T. (1986). Why don't they understand us? A history of psychology's public image. *American Psychologist*, 41(9), 941–946.
- Berger, P. (1965). Towards a sociological understanding of psychoanalysis. *Social Research*, 32(1), 26–41.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2000). *Den samfunnsskapte virkelighet*. Bergen: Fagbokforl.
- Bernstein, R. J. (1988). Interpretation and Its Discontents: The Choreography of Critique. I S. B. Messer, L. A. Sass, & R. L. Woolfolk (Red.), *Hermeneutics and psychological theory: interpretive perspectives on personality, psychotherapy, and psychopathology* (s. 87–107). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Besley, T. (2005). Foucault, truth telling and technologies of the self in schools. *Journal of Educational Enquiry*, 6(1), 76–89.
- Billig, M. (1991). *Ideology and opinions*. London: Sage Publications.
- Billig, M. (2001). Discursive, rhetorical and ideological messages. I M. Wetherell, S. Taylor, & S. Yates (Red.), *Discourse theory and practice: A reader* (s. 210–221).

- Blakar, R. M. (2006). *Språk er makt*. Oslo: Pax.
- Brenninkmeijer, J. (2010). Taking care of one's brain: how manipulating the brain changes people's selves. *History of the Human Sciences*, 23(1), 107-126.
- Brinkmann, S. (2005a). Psychology's facts and values: A perennial entanglement. *Philosophical Psychology*, 18(6), 749–765.
- Brinkmann, S. (2005b). Human kinds and looping effects in psychology: Foucauldian and hermeneutic perspectives. *Theory & Psychology*, 15(6), 769-791.
- Brinkmann, S. (2009). Facts, values, and the naturalistic fallacy in psychology. *New Ideas in Psychology*, 27(1), 1–17.
- Brown, P. (1995). Naming and framing: The social construction of diagnosis and illness. *Journal of Health and Social Behavior*, 35(Extra Issue: Forty Years of Medical Sociology), 34-52.
- Brown, S., & Stenner, P. (2009). *Psychology without foundations: history, philosophy and psychological theory*. London: Sage.
- Brownell, K. D. (1991). Personal responsibility and control over our bodies: When expectation exceeds reality. *Health Psychology*, 10(5), 303–310.
- Buch-Hansen, H., & Nielsen, P. (2005). *Kritisk realisme*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Buck-Morss, S. (1979). Socioeconomic Bias in Piaget's Theory: Implications for Cross-Cultural Studies. I A. R. Buss (Red.), *Psychology in social context* (s. 349-363). USA: Halsted Press.
- Burman, E., Kottler, A., Levett, A., & Parker, I. (1997). Power and discourse: culture and change in South Africa. I A. Levett, A. Kottler, E. Burman, & I. Parker (Red.), *Culture, power, and difference: discourse analysis in South Africa* (s. 1-15). Cape Town: University of Cape Town Press Ltd.

- Burr, V. (2003). *Social constructionism* (2. utg.). New York: Routledge.
- Buss, A. R. (1975). The emerging field of the sociology of psychological knowledge. *American Psychologist*, 30(10), 988–1002.
- Buss, A. R. (1979). Humanistic psychology as liberal ideology: The socio-historical roots of Maslow's theory of self-actualization. *Journal of Humanistic psychology*, 19(3), 43–55.
- Caplan, N., & Nelson, S. D. (1973). On being useful: The Nature and Consequences of Psychological Research on Social Problems. *American Psychologist*, 28, 199–211.
- Carolan, M. (2005). The role of stories in understanding life events: poststructural construction of the 'self'. *Journal of the Royal College of Nursing Australia*, 12(3), 5–8.
- Charland, L. C. (2004). A Madness for Identity. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 11, 335–349.
- Christopher, J. C., & Hickenbottom, S. (2008). Positive psychology, ethnocentrism, and the disguised ideology of individualism. *Theory & Psychology*, 18(5), 563–589.
- Churchland, P. M. (1996). *The engine of reason, the seat of the soul: A philosophical journey into the brain*. USA: The MIT Press.
- Cole, M. (1998). *Cultural psychology: A once and future discipline*. USA: Belknap Press.
- Collier, S. J., Lakoff, A., & Rabinow, P. (2004). Biosecurity: towards an anthropology of the contemporary. *Anthropology today*, 20(5), 3–7.
- Conrad, P., & Potter, D. (2000). From Hyperactive Children to ADHD Adults: Observations on the Expansion of Medical Categories. *Social Problems*, 47(4), 559–582.
- Cooper, R. (2004). What is Wrong with the DSM? *History of Psychiatry*, 15(1), 5–25.
- Courtenay, W. H. (2003). Key determinants of the health and well-being of men and boys. *International Journal of Men's Health*, 2(1), 1–30.
- Crawford, R. (1998). You are dangerous to your health: the ideology and politics of victim

- blaming. I L. Mackay, K. Soothill, & K. Melia (Red.), *Classic texts in health care* (s. 84-90). Oxford: Reed Educational and Professional Publishing Ltd.
- Crawshaw, P. (2009). Critical perspectives on the health of men: lessons from medical sociology. *Critical Public Health*, 19(3), 279 — 285.
- Crowe, M. (1998). The power of the word: some post-structural considerations of qualitative approaches in nursing research. *Journal of Advanced Nursing*, 28(2), 339-344.
- Crowe, M. (2000). Constructing normality: a discourse analysis of the DSM-IV. *Journal of Psychiatric & Mental Health Nursing*, 7(1), 69-77.
- Cummings, N. A., O'Donohue, W. T., & Cummings, N. (2005). Psychology's surrender to Political Correctness. I R. Wright & N. Cummings (Red.), *Destructive trends in mental health: the well-intentioned path to harm* (s. 3-29). New York: Routledge.
- Cushman, P. (1990). Why the self is empty: Toward a historically situated psychology. *American Psychologist*, 45, 599-611.
- Cushman, P. (1991a). Psychologic or Psychological Esperanto? *Psychological Inquiry*, 2(4), 339-342.
- Cushman, P. (1991b). Ideology obscured. Political uses of the self in Daniel Stern's infant. *The American Psychologist*, 46(3), 206-219.
- Cushman, P. (1992). Psychotherapy to 1992: A historically situated interpretation. *History of psychotherapy: A century of change*, 21-64.
- Cushman, P. (1993). Psychotherapy and moral discourse. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*. Vol, 13(2), 103-113.
- Cushman, P. (1996). *Constructing the self, constructing America: A cultural history of psychotherapy*. USA: Da Capo Press.
- Cushman, P. (2002). How Psychology Erodes Personhood. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 22(2), 103-113.

- Danziger, K. (1979). The social origins of modern psychology. I A. Buss (Red.), *Psychology in social context* (s. 27–45). USA: Halsted Press.
- Danziger, K. (1994). *Constructing the subject: Historical origins of psychological research*. Cambridge, UK: Cambridge Univ Pr.
- Danziger, K. (1997). *Naming the mind: How psychology found its language*. Sage Publications Ltd.
- Danziger, K. (1999). Natural kinds, human kinds and historicity. I W. Maiers, B. Bayer, B. Esgalhado, R. Jorna, & E. Schraube (Red.), *Challenges to theoretical psychology* (s. 78–83). Canada: Captus Press Inc.
- Dean, K., & Kickbusch, I. (1995). Health related behavior in health promotion: utilizing the concept of self care. *Health Promot. Int.*, 10(1), 35-40.
- Denzin, N. K. (1986). Postmodern Social Theory. *Sociological Theory*, 4(2), 194–204.
- Dews, P. (2009). Makt og subjektivitet hos Foucault. *Agora*, (2-3), 104-135.
- Dineen, T. (2002). The psychotherapist and the quest for power: How boundaries have become an obsession. I A. Lazarus & O. Zur (Red.), *Dual relationships and psychotherapy* (s. 115–139). New York: Springer Publ.
- Dineen, T. (2005). Psychocracy: The Psychological Sphere of Influence. I P. Pietikainen (Red.), *Modernity and Its Discontents: Sceptical Essays on the Psychomedical Management of Malaise*. Stockholm: Johnson Foundation. Stockholm: Ax:son Johnson Foundation.
- Dumit, J. (2003). Is it me or my brain? Depression and neuroscientific facts. *Journal of Medical Humanities*, 24(1), 35–47.
- Eagleton, T. (1991). *Ideology: an introduction*. London: Verso.
- Edley, N. (2001). Unravelling social constructionism. *Theory & Psychology*, 11(3), 433-441.
- Ekeland, T. J. (2007). Epistemological errors and the return of the Jedi. *Impuls*, 2, 4-17.

- Elliott, C. (2000). A new way to be mad. *Atlantic Monthly*, 286(6), 72–84.
- Fahrenberg, J., & Cheetham, M. (2008). Assumptions about human nature and impact of philosophical concepts on professional issues. A questionnaire-based study with 800 students from psychology, philosophy, and science. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 14(3), 183-201.
- Farsethås, H. C. (2009). Disiplin, biopolitikk og regjering: Foucaults maktanalyser. *Agora*, (2-3), 225-246.
- Feinberg, T. E., & Keenan, J. P. (2005). Where in the brain is the self? *Consciousness and Cognition*, 14(4), 661–678.
- Fenton, A., & Krahn, T. (2007). Autism, Neurodiversity and Equality Beyond the ‘Normal’. *Journal of Ethics in Mental Health*, 2(2), A Special Theme Issue Article.
- Fitzpatrick, M. (2006). The men's health movement: a morbid symptom. *The Journal of Men's Health & Gender*, 3(3), 258-262.
- Foucault, M. (1979). Governmentality. *Ideology and Consciousness*, (6), 5-22.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. (C. Gordon, Red.). New York: Random House Inc.
- Foucault, M. (1982). The subject and power. *Critical inquiry*, 8(4), 777-795.
- Foucault, M. (1993). About the beginning of the hermeneutics of the self: Two lectures at Dartmouth. *Political Theory*, 21(2), 198–227.
- Foucault, M. (1995). *Seksualitetens historie, 1, Viljen til viten*. [Halden]: EXIL.
- Foucault, M. (1997). *Ethics: Subjectivity and Truth: (P. Rabinow, Red.)*. New York: New Press.
- Foucault, M. (2000). *Power: Essential Works of Foucault, 1954-1984, Volume III*. (J. D. Faubion, Red.). New York: New Press.
- Foucault, M. (2009). Vitensarkeologien: De diskursive regelmessighetene. (E. S. Holm & H.

- M. Solberg, Overs.) *Agora*, (2-3), 27-81.
- Foucault, M., & Pearson, J. (2001). *Fearless speech*. Semiotext (e).
- Fox, N. J. (1993). *Postmodernism, sociology and health*. Buckingham: Open University Press.
- Frank, A. W., & Jones, T. (2003). Bioethics and the later Foucault. *Journal of medical humanities*, 24(3), 179–186.
- Fraser, N. (2009). Foucault om moderne makt. *Agora*, (2-3), 269-289.
- Frazzetto, G., & Anker, S. (2009). Neuroculture. *Nature Reviews Neuroscience*, 10(11), 815–821.
- Gantt, E. E. (1994). Truth, freedom and responsibility in the dialogues of psychotherapy. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 14(2), 146–158.
- Gazzaniga, M. S. (2005). *The ethical brain*. New York: Dana Press.
- Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. *Journal of personality and social psychology*, 26(2), 309–320.
- Gergen, K. J. (1985). The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist*, 40(3), 266-275.
- Gergen, K. J. (1994a). Exploring the postmodern. *American psychologist*, 49(5), 412–416.
- Gergen, K. J. (1994b). *Realities and relationships: Soundings in social construction*. USA: Harvard University Press.
- Gergen, K. J. (2009). *Relational Being: Beyond Self and Community* (1. utg.). USA: Oxford University Press.
- Gergen, K. J., & Gergen, M. (2003). *Social construction: a reader*. London: Sage Publications Ltd.
- Gergen, K. J., Gulerce, A., Lock, A., & Misra, G. (1996). Psychological science in cultural context. *American Psychologist*, 51(5), 496–503.
- Gergen, K. J., & Zielke, B. (2006). Theory in action. *Theory & Psychology*, 16(3), 299-309.

- Gillespie, R. (1988). The Hawthorne Experiments and the Politics of Experimentation. I Morawski (Red.), *The Rise of Experimentation in American Psychology* (s. 114-137). New Haven: Yale University Press.
- Gilligan, C. (2003). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. USA: Harvard University Press.
- Glaeser, E. L. (2006). Paternalism and psychology. *The University of Chicago Law Review*, 73, 133-156.
- Goldberg, B. (1999). A Psychology of Need and the Abstraction of Value: Creating Demand in Psychological Practice. *Theory & Psychology*, 9(3), 353-366.
- Goldberg, E. (2001). *The executive brain: frontal lobes and the civilized mind*. Oxford: Oxford University Press.
- Graumann, C. F. (1996). Psyche and her descendants. I C. F. Graumann & G. K. J. Gergen (Red.), *Historical dimensions of psychological discourse* (s. 83–100). USA: Cambridge University Press.
- Greig, D. (1997). Professions and the risk society. *Psychiatry, Psychology and Law*, 4(2), 231–240.
- Grosbard, O. (2003). *Israel on the couch: the psychology of the peace process*. New York: State Univ of New York Pr.
- Gross, M. L. (1978). *The psychological society: A critical analysis of psychiatry, psychotherapy, psychoanalysis and the psychological revolution*. New York: Random House.
- Hacking, I. (1999a). Making up people. I M. Biagioli (Red.), *The science studies reader* (s. 160–172). New York: Routledge.
- Hacking, I. (1999b). *The social construction of what?* USA: Harvard Univ Pr.
- Hacking, I. (2007). Kinds of people: moving targets. I *PROCEEDINGS-BRITISH ACADEMY* (Bd. 151, s. 285-318).

- Hall, S. (2001). Foucault: Power, knowledge and discourse. *Discourse theory and practice: A reader*, 72–81.
- Hall, S. (2007). The West and the rest: Discourse and power. I T. D. Gupta (Red.), *Race and Racialization: Essential Readings* (s. 56-60). Canada: Marquis Book Printing.
- Hamilton, R. (2008). The Darwinian Cage: Evolutionary Psychology as Moral Science. *Theory Culture Society*, 25(2), 105-125.
- Harper, D. J. (1995). Discourse analysis and mental health. *Journal of Mental Health*, 4(4), 347–358.
- Harré, R. (1980). Man as rhetorician. I A. J. Chapman & D. M. Jones (Red.), *Models of man* (s. 201-215). U.K.: British Psychological Society.
- Hazemeijer, I., & Rasker, J. J. (2003). Fibromyalgia and the therapeutic domain. A philosophical study on the origins of fibromyalgia in a specific social setting. *Rheumatology*, 42(4), 507-515.
- Heller, K. J. (1996). Power, subjectification and resistance in Foucault. *SubStance*, 25(1), 78–110.
- Henss, R. (1995). Waist-to-hip ratio and attractiveness. Replication and extension. *Personality and Individual Differences*, 19(4), 479-488.
- Howard, G. S. (1985). The role of values in the science of psychology. *American Psychologist*, 40(3), 255–265.
- Huijer, M. (1999). The aesthetics of existence in the work of Michel Foucault. *Philosophy Social Criticism*, 25(2), 61-85.
- Ibáñez, T., & Íñiguez, L. (1997). *Critical social psychology*. Sage London.
- Ingleby, D. (1985). Professionals as socializers: the "psy complex". *Research in law, deviance, and social control*, (7), 79-109.
- Israel, J. (1972). Stipulations and construction in the social sciences. I J. Israel & H. Tajfel

- (Red.), *The Context of Social Psychology* (s. 123-211). New York: Academic Press.
- Johnson, D. (2008). "How Do You Know Unless You Look?": Brain Imaging, Biopower and Practical Neuroscience. *Journal of Medical Humanities*, 29(3), 147-161.
- Jost, J. T., & Kruglanski, A. W. (2002). The estrangement of social constructionism and experimental social psychology: History of the rift and prospects for reconciliation. *Personality and Social Psychology Review*, 6(3), 168-187.
- Jørgensen, C. R. (2006). *Psykologien i senmoderniteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kelly, G. A. (1955). *The psychology of personal constructs (Vols. 1 & 2)*. New York: Norton.
- Khalidi, M. A. (2009). Interactive Kinds. *The British Journal for the Philosophy of Science*, 1-26.
- Kinsella, E. A. (2005). Constructions of self: ethical overtones in surprising locations. *Medical Humanities*, 31(2), 67-71.
- Kipnis, D. (1994). Accounting for the use of behavior technologies in social psychology. *American Psychologist*, 49, 165-172.
- Kitzinger. (2004). Extracts from The Social Construction of Lesbianism. *Feminism & Psychology*, 14(4), 491-501.
- Koch, S. (1961). Psychological science versus the science-humanism antinomy: Intimations of a significant science of man. *American Psychologist*, 16, 629-639.
- Koch, S. (1981). The nature and limits of psychological knowledge: Lessons of a century qua" science.". *American Psychologist*, 36(3), 257-269.
- Koch, S. (1993). "Psychology" or "The Psychological Studies"? *American Psychologist*, 48(8), 902-904.
- Koch, S. (1999). *Psychology in human context: essays in dissidence and reconstruction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Koro-Ljungberg, M., Gemignani, M., Brodeur, C. W., & Kmiec, C. (2007). The Technologies

- of Normalization and Self: Thinking About IRBs and Extrinsic Research Ethics With Foucault. *Qualitative Inquiry*, 13(8), 1075-1094.
- Kovel, J. (1988). On the Notion of Human Nature: A Contribution toward a Philosophical Anthropology. I S. B. Messer, L. A. Sass, & R. L. Woolfolk (Red.), *Hermeneutics and psychological theory: interpretive perspectives on personality, psychotherapy, and psychopathology* (s. 370-400). New Brunswick: Rutgers University Press.
- Kvale, S. (1992). Postmodern Psychology: A Contradiction in Terms? I S. Kvale (Red.), *Psychology and postmodernism* (s. 31-58). London: Sage Publications.
- Lakin, M. (1991). *Coping with ethical dilemmas in psychotherapy*. New York: Pergamon Press.
- Larner, W. (2009). Neo-liberalism: policy, ideology, governmentality. *Studies in political economy*, 63(0), 5-25.
- Lasch, C. (1979). *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing*. New York: W.W. Norton.
- Latour, B., & Woolgar, S. (1986). *Laboratory life: The construction of scientific facts*. Princeton, New Jersey: Princeton Univ Pr.
- Lears, T. J. (2000). From Salvation To Self-Realization: Advertising and the Therapeutic Roots of the Consumer Culture. *Advertising & Society Review*, 1(1), 3-38.
- LeDoux, J. E. (1996). *The emotional brain: the mysterious underpinnings of emotional life*. New York: Simon & Schuster.
- Lewis, B. (2006). *Moving beyond Prozac, DSM, & the new psychiatry: the birth of postpsychiatry*. USA: Univ of Michigan Press.
- Lloyd, S. (2008). Morals, Medicine and Change: Morality Brokers, Social Phobias, and French Psychiatry. *Culture, Medicine and Psychiatry*, 32(2), 279-297.
- Malone, K. R. (2007). The Subject as Drop-Out: Cultural Accountability and the Ethics of

- Psychoanalysis and Humanistic Psychology. *Theory & Psychology*, 17(3), 449-471.
- Manicas, P., & Secord, P. (1983). Implication for Psychology of the New Philosophy of Science. *American Psychologist*, 38(4), 399-413.
- Martin, J., & Sugarman, J. (2000). Between the modern and the postmodern. The possibility of self and progressive understanding in psychology. *The American psychologist*, 55(4), 397-406.
- Matthews, E. (1999). Moral Vision and the Idea of Mental Illness. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 6, 299-310.
- Mayes, C. (2009). Pastoral Power and the Confessing Subject in Patient-Centred Communication. *Journal of Bioethical Inquiry*, 6(4), 483-493.
- McLeod, J., & Wright, K. (2009). The Talking Cure in Everyday Life: Gender, Generations and Friendship. *Sociology*, 43(1), 122-139.
- Miller, G., & Fox, K. J. (2004). Building bridges: The possibility of analytic dialogue between ethnography, conversation analysis and Foucault. I D. Silverman (Red.), *Qualitative research: Theory, method and practice* (s. 35-56). London: Sage Publications Ltd-.
- Miller, G. A. (1969). Psychology as a means of promoting human welfare. *American Psychologist*, 24(12), 1063-1075.
- Miller, G., & Silverman, D. (1995). Troubles Talk and Counseling Discourse: A Comparative Study. *The Sociological Quarterly*, 36(4), 725-747.
- Miller, P., & Rose, N. (1986). *The Power of psychiatry*. Cambridge: Polity Press.
- Miller, P., & Rose, N. (1994). On therapeutic authority: Psychoanalytical expertise under advanced liberalism. *History of the Human Sciences*, 7(3), 29-64.
- Moke, P., & Bohan, J. S. (1992). Reconstructing Curriculum: Psychology's Paradigm and the Virtues of Iconoclasm. *Women's Studies Quarterly*, 7-27.

- Morawski, J. G. (1982). Assessing psychology's moral heritage through our neglected utopias. *American Psychologist*, 37(10), 1082–1095.
- Moskowitz, E. S. (2001). *In therapy we trust*. Maryland: JHU Press.
- Moynihan, R., & Henry, D. (2006). The fight against disease mongering: generating knowledge for action. *PLoS Medicine*, 3(4), 425-428.
- Nafstad, H., Blakar, R. M., Carlquist, E., Phelps, J., & Rand-Hendriksen, K. (2007). Ideology and power: the influence of current neo-liberalism in society. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 17(4), 313-327.
- Nafstad, H., Blakar, R. M., Carlquist, E., Phelps, J., & Rand-Hendriksen, K. (2009). Globalization, Neo-Liberalism and Community Psychology. *American Journal of Community Psychology*, 43(1), 162-175.
- Neimeyer, R. A. (1998). Social constructionism in the counselling context. *Counselling Psychology Quarterly*, 11(2), 135 — 149.
- Nettleton, S. (1997). Governing the risky self: how to become healthy wealthy and wise. I A. Petersen & R. Bunton (Red.), *Foucault, health and medicine* (s. 207-223). London: Routledge.
- Norvoll, R. (Red.). (2002). *Samfunn og psykiske lidelser: samfunnsvitenskapelige perspektiver - en introduksjon*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ogden, J. (1995). Psychosocial theory and the creation of the risky self. *Social Science & Medicine*, 40(3), 409-415.
- Olfson, M., Gameroff, M. J., Marcus, S. C., & Jensen, P. S. (2003). National trends in the treatment of attention deficit hyperactivity disorder. *American Journal of Psychiatry*, 160(6), 1071-1077.
- O'Neill, P. (2005). The ethics of problem definition. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 46(1), 13–20.

- Ortega, F. (2009). The Cerebral Subject and the Challenge of Neurodiversity. *BioSocieties*, 4(04), 425-445.
- Osterkamp, U. (1999). On psychology, ideology and individuals' societal nature. *Theory & Psychology*, 9(3), 379-392.
- Overmier, J. (2008). Basic and Applied Psychology Contribute to A Harmonious Society. *心理科学进展*, 16(5), 673-678.
- Panese, F. (2009). The neural basis of what? Discontents in defining "human nature". *Frontiers in Human Neuroscience*, 3, 41.
- Parker, I. (1999). Against relativism in psychology, on balance. *History of the Human Sciences*, 12(4), 61.
- Parker, I. (2007). Critical Psychology: What It Is and What It Is Not. *Social and Personality Psychology Compass*, 1(1), 1-15.
- Parker, I., & Burman, E. (2008). Critical psychology: four theses and seven misconceptions. *Hellenic journal of psychology*, 5(1), 99-115.
- Pickett, B. L. (1996). Foucault and the Politics of Resistance. *Polity*, 28(4), 445-466.
- Pilgrim, D., & Rogers, A. (1993). Mental health service users' views of medical practitioners. *Journal of interprofessional care*, 7(2), 167-176.
- Pilgrim, D., & Rogers, A. (2005). Psychiatrists as social engineers: A study of an anti-stigma campaign. *Social Science & Medicine*, 61(12), 2546-2556.
- Pomagalska, D. (2005). *The reification of self-esteem: grammatical investigations into scientific and popular texts* (Thesis (Ph.D.). Medical School). The University of Adelaide.
- Prilleltensky, I. (1989). Psychology and the status quo. *American Psychologist*, 44(5), 795-802.
- Prilleltensky, I. (1990). Enhancing the social ethics of psychology: Toward a psychology at the service of social change. *Canadian Psychology*, 31(4), 310-318.

- Prilleltensky, I. (1997). Values, assumptions, and practices: assessing the moral implications of psychological discourse and action. *American Psychologist*, 52(5), 517-535.
- Prilleltensky, I. (1999). Critical psychology foundations for the promotion of mental health. *Annual Review of Critical Psychology*, 1, 95-112.
- Raskin, J. D. (2001). On relativism in constructivist psychology. *Journal of Constructivist Psychology*, 14(4), 285-313.
- Raskin, J. D. (2002). Constructivism in psychology: Personal construct psychology, radical constructivism, and social constructionism. I J. D. Raskin & S. Bridges (Red.), *Studies in meaning: Exploring constructivist psychology* (s. 1–25). New York: Pace University Press.
- Raviv, A., & Weiner, I. (1995). Why don't they like us? Psychologists' public image in Israel during the Persian Gulf War. *Professional Psychology: Research and Practice*, 26(1), 88–94.
- Reicher, S., & Hopkins, N. (2001). Psychology and the End of History: A Critique and a Proposal for the Psychology of Social Categorization. *Political Psychology*, 22(2), 383-407.
- Reith, G. (2004). Consumption and its discontents: addiction, identity and the problems of freedom. *British Journal of Sociology*, 55(2), 283-300.
- Richards, G. (2002). *Putting psychology in its place: A critical historical overview*. Sussex: Psychology Press.
- Richardson, L. (1991). Postmodern social theory: Representational practices. *Sociological Theory*, 173-179.
- Riggs, D. W. (2005). Locating Control: Psychology and the Cultural Production of 'Healthy Subject Positions'. *Culture, Health & Sexuality*, 7(2), 87-100.
- Rimke, H. M. (2000). Governing citizens through self-help literature. *Cultural Studies*, 14(1),

61–78.

- Rommetveit, R. (2003). On the Role of " a Psychology of the Second Person" in Studies of Meaning, Language, and Mind. *Mind, Culture, and Activity*, 10(3), 205-218.
- Rorty, R. (Ed.). (1992). *The linguistic turn: Essays in philosophical method*. USA: University of Chicago Press.
- Rose, N. (1979). The psychological complex: mental measurement and social administration. *Ideology and consciousness*, 5, 5–68.
- Rose, N. (1985). Unreasonable rights: Mental illness and the limits of the law. *JL & Soc'y*, 12, 199-238.
- Rose, N. (1998). *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Rose, N. (1999a). *Governing the soul: The shaping of the private self*. London: Free Association Books.
- Rose, N. (1999b). *Powers of freedom: Reframing political thought*. U.K.: Cambridge Univ Pr.
- Rose, N. (2003). Neurochemical selves. *Society*, 41(1), 46–59.
- Rose, N. (2006). Disorders without borders? The expanding scope of psychiatric practice. *Biosocieties*, 1(04), 465–484.
- Rose, N. (2008). Psychology as social science. *Psicologia & Sociedade*, 20, 155–164.
- Rose, N. (2009). Experts of the Soul. *Psychologie und Geschichte*, 3(1/2), 91-99.
- Rosen, R. D. (1978). *Psychobabble: Fast talk and quick cure in the era of feeling*. London: Wildwood House.
- Sampson, E. E. (1977). Psychology and the American ideal. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(11), 767–782.
- Sampson, E. E. (1978). Scientific paradigms and social values: Wanted—A scientific revolution. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(11), 1332–1343.

- Sampson, E. E. (1981). Cognitive psychology as ideology. *American Psychologist*, 36(7), 730–743.
- Sampson, E. E. (1982). "Cognitive psychology and social change": Rejoinder. *American Psychologist*, 37(5), 593–594.
- Sampson, E. E. (1988). The debate on individualism: Indigenous psychologies of the individual and their role in personal and societal functioning. *American Psychologist*, 43(1), 15–22.
- Sampson, E. E. (1993). Identity politics. *American Psychologist*, 48, 1219–1230.
- Sampson, E. E. (2000). Reinterpreting individualism and collectivism. Their religious roots and monologic versus dialogic person-other relationship. *The American psychologist*, 55(12), 1425.
- Sarason, S. B. (1981). An asocial psychology and a misdirected clinical psychology. *The American psychologist*, 36(8), 827–836.
- Schafer, R. (1980). Narration in the Psychoanalytic Dialogue. *Critical Inquiry*, 7(1), 29–53.
- Schwartz, B. (1990). The creation and destruction of value. *American Psychologist*, 45(1), 7–15.
- Scott, S. (2006). The medicalisation of shyness: from social misfits to social fitness. *Sociology of Health and Illness*, 28(2), 133–153.
- Seligman, M., & Csikszentmihalyi, M. (2001). Positive psychology: An introduction': Reply. *American Psychologist*, 56(1), 89–90.
- Shotter, J. (1980). Men the magicians: The duality of social being and the structure of moral worlds. I A. J. Chapman & D. M. Jones (Red.), *Models of man* (s. 13–34). UK: British Psychological Society.
- Shotter, J. (1993). *Conversational realities: constructing life through language*. London: Sage Publications.

- Singh, D., & Young, R. K. (1995). Body weight, waist-to-hip ratio, breasts, and hips: Role in judgments of female attractiveness and desirability for relationships. *Ethology and Sociobiology*, 16(6), 483-507.
- Sloan, T., Austin, S., & Warner, D. (2006). Critical Psychology in the Belly of the Beast—Notes from North America. *Annual Review of Critical Psychology*, 5.
- Slovenko, R. (2003). Psychobabble. *The Journal of Psychiatry & Law*, 31, 511-552.
- Smedslund, J. (1972). *Becoming a psychologist*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Smith, R. (2005). The history of psychological categories. *Studies in History and Philosophy of Science*, 36(1), 55-94.
- Smuts, B. (1995). The evolutionary origins of patriarchy. *Human Nature*, 6(1), 1-32.
- Spence, J. T. (1985). Achievement American style: The rewards and costs of individualism. *American Psychologist*, 40(12), 1285–1295.
- Stoler, A. L. (2002). Racial Histories and Their Regimes of Truth. I P. Essed & D. Goldberg (Red.), *Race critical theories: text and context* (s. 369-392). UK: Blackwell Publishing Ltd.
- Strong, T. B. (1976). Language and nihilism Nietzsche's critique of epistemology. *Theory and Society*, 3(2), 239–263.
- Sugarman, J. (2009). Historical ontology and psychological description. *Journal of Theoretical and Philosophical Psychology*, 29(1), 5-15.
- Swidler, A., & Ardit, J. (1994). The New Sociology of Knowledge. *Annual Review of Sociology*, 20, 305-329.
- Taylor, C. (1985). *Human agency and language*. Cambridge, UK: Cambridge Univ Press.
- Taylor, D. (2009). Normativity and Normalization. *Foucault Studies*, (7), 45-63.
- Taylor, E. (2001). Positive psychology and humanistic psychology: A reply to Seligman. *Journal of Humanistic Psychology*, 41(1), 13-29.

- Teo, T. (2008). From Speculation to Epistemological Violence in Psychology: A Critical-Hermeneutic Reconstruction. *Theory Psychology, 18*(1), 47-67.
- Thompson, K. (2003). Forms of resistance: Foucault on tactical reversal and self-formation. *Continental Philosophy Review, 36*(2), 113–138.
- Tobin, J. (1995). The Irony of Self-Expression. *American Journal of Education, 103*(3), 233-258.
- Tolleson, J. (2009). Saving the world one patient at a time: Psychoanalysis and social critique. *Psychotherapy and Politics International, 7*(3), 190-205.
- Townley, B. (1993). Foucault, power/knowledge, and its relevance for human resource management. *Academy of Management Review, 18*, 518-545.
- Tsou, J. Y. (2007). Hacking on the Looping Effects of Psychiatric Classifications: What Is an Interactive and Indifferent Kind? *International Studies in the Philosophy of Science, 21*(3), 329–344.
- Vidal, F. (2009). Brainhood, anthropological figure of modernity. *History of the Human Sciences, 22*(1), 5-36.
- Viriasova, I. (2006). The Problem Of Freedom In The Works Of Michel Foucault. *CEU Political Science Journal, (05)*, 62-75.
- Wetherell, M. (2003). Racism and the analysis of cultural resources in interviews. I H. van den Berg, M. Wetherell, & H. Houtkoop-Steenstra (Red.), *Analyzing Race Talk: Multidisciplinary Perspectives on the Research Interview* (s. 11-30). Cambridge: Cambridge University Press.
- Wikler, D. (1987). Who Should be Blamed for Being Sick? *Health Educ Behav, 14*(1), 11-25.
- Wittgenstein, L. (2009). *Philosophical Investigations*. (G. Anscombe, P. M. S. Hacker, & J. Schulte, Overs.) (4. utg.). UK: Blackwell Publishing.
- Woolfock, R. L., & Richardson, F. C. (1984). Behavior therapy and the ideology of moderni-

ty. *The American psychologist*, 39(7), 777-786.

Woolgar, S. (1996). Psychology, qualitative methods and the ideas of science. I J. T. Richardson (Red.), *Handbook of qualitative research methods for psychology and the social sciences* (s. 11–24). UK: The British Psychological Society.

Yearly, S. (1988). Argumentation, epistemology and the sociology of language. *Argumentation*, 2(3), 351-367.

ⁱ Selv om psykomplekset per definisjon også inkluderer andre yrkesgrupper vil hovedfokus ligge på psykologer og psykologisk virksomhet innenfor dette komplekset.

ⁱⁱ Dette er en sammensatt enhet som vil være for plasskrevende å tydeliggjøre, og som jeg derfor må be leseren akseptere som et heuristisk konsept.

ⁱⁱⁱ Dette er et vrient begrep å oversette til norsk. Jeg benytter meg av Farsethås (2009) oversettelse, *regjeringsrasjonalitet*.

^{iv} Davi Johnson beskriver her et neoliberalistisk styringssett. Jeg avstår fra å bruke denne betegnelsen fordi det synes å nødvendiggjøre en politisk avgrensning. Når jeg gjengir Johnson her er det fordi jeg mener beskrivelsen hans av disse spesifikke tendensene er relevante uavhengig av politisk-økonomiske organiseringer.